

GRÓF BENYOVSZKY MÓRIC ÉLETE ÉS KALANDJAI

**A GRÓF NAPLÓJEGYZETEI UTÁN
ÍRTA
RADÓ VILMOS**

Gróf Benyovszky Móríc Ágost Aladár, magyar és lengyel főnemes, 1741-ben született Nyitra megyében, Verbón, családja ősi birtokán. Atyja gróf Benyovszky Sándor lovas generális volt, anyja pedig Révay Róza, Túróc örökös grófnője. Gyermekévei tanulással és testgyakorlatokkal teltek el. Atyja példáját követvén, Móríc is már tizennégyéves korában katona lett és csakhamar felvitte a hadnagyságig. Abban az időben Ausztria háborút viselt Poroszországgal s az ezredet, amelyben a tizenötéves Benyovszky szolgált, szintén elindították a harcmezőre Csehországba.

Volt Benyovszkynak Lengyelországban egy dúsgazdag nagybátyja, aki őt akarta örökösének megtenni. A harctéren levelet kapott ettől a nagybátyjától, amelyben azt írja, hogy haladéktalanul menjen el hozzá és foglalja el a neki szánt terjedelmes birtokokat. Nem is késett Benyovszky; lemondott azonnal tiszti állásáról s egypár hét múlva ott termett rokonánál Lengyelországban. De alig időzött ott néhány napig, egyszer csak azt a hírt kapta hazulról, hogy édesatyja hirtelen meghalt s hogy sógorai lefoglalták az ő atyai örökségét. Benyovszky kapta magát s tüstént visszautazott hazájába. De gonosz sógorai még csak be sem eresztették ősei kastélyába. Ez erőszak láttára Benyovszkyban felfortyant a vér. Elsietett egy szomszéd faluba, amely a verbói uradalomhoz tartozott, ott maga köré gyűjtötte a jobbágyokat és elmondta nekik a rajta elkövetett jogtalanságot. Aztán fegyvert adott emberei kezébe és kizavarta bitorló sógorait atyja birtokaiból. De ezek sem hagyták ám abban a dolgot. A bécsi udvarnál rendzavarással és zendüléssel vádolták Benyovszkyt és Mária Terézia királynő a grófot meg sem hallgatva, egy kancelláriai rendeletben jószágvesztésre ítélte s megparancsolta neki, hogy az országot tüstént hagyja el.

Benyovszky bújában világgá megy. A tengerészetre veti fejét, s éppen egy keletindiai útra készülődik, midőn lengyel barátai sürgős levelekben felszólítják, hogy jöjjön sietve Lengyelországba és csatlakozzék az éppen alakulófélben levő konföderációhoz. Lengyelországban ugyanis nagy forrongások voltak az időtájt. Oroszország e szomszédállam birtokára áhítozott s minduntalan beavatkozott az ország ügyeibe. Az utolsó királyválasztáskor sikerült is neki az ő jelöltjét a trónra juttatni. De a lengyel hazafiak színe-java féltette az ország függetlenségét és sehogysem akarta az orosz cár ügyvivőjét a lengyel trónon megtűrni. Azért esküvel szövetkeztek a király és az őt támogató oroszok ellen. E szövetség (konföderáció) számára törekedtek tehát híveket toborzani s evégből hívták az országba Benyovszkyt is.

Benyovszky, miután fölesküdü, Bécsbe ment, hátha személyes utánjárással mégis sikerülne magának igazságot szereznie. De minden fáradsága hiábavaló volt. Elkeseredésében föltette magában, hogy végkép elhagyja Magyarországot. Éppen a Szepességben utazott keresztül, midőn forrólázba esett. Egy Henszky nevű polgárember házában feküdt, ahol valamennyi családtag szerető gonddal ápolta. Különösen a legidősebb leány, a 19 éves Hedvig, egy hallgató, mélyérzelmű hajadon mutatott gyöngéd figyelmet és részvétet a beteg iránt. Benyovszky annyira megszerette Henszky Hedviget, hogy betegségéből fellábadva, feleségül vette. Feltett szándéka volt, hogy elmegy Lengyelországba és ott csendes visszavonultságban él a nagybátyjától öröklött birtokán. De a sors másként rendelte. A lengyel szövetséges rendek eszébe juttatták Benyovszkynak esküjét és felszólították, hogy menjen azonnal Krakóba, ahol nagy szükség van reá. Elvált tehát fiatal hitvesétől. Hogy hova, mi ügyben megy, arról egy szót sem szólt neki.

A szövetségesek ügyét azonban nem kísérte szerencse. Az oroszok szétverték seregeiket és elfogták vezéreiket. Most kinevezték Benyovszkyt a lovasság fővezérének. A gróf a seregben ismét helyreállította a meglazult fegyelmet és több ütközetben győzelmet is aratott.

Azonban csakhamar őt is utólérte a balszerencse. Szuka nevű faluba érkezve, ahol embereit pihentetni akarta, hirtelen rájuk rohan egy csapat kozák, akik irtózatossággal tesznek Benyovszky embereiben. Maga a gróf az ütközetben két kardvágást kap, majd pedig egy ellenséges ágyúból kilőtt vasdarab ejt rajta mély sebet s az oroszok kezébe esik, akik a Lengyelországban hadakozó orosz seregek fővezére elé viszik, ki az időtájt Tarnopolban táborozott.

Az oroszok fővezére, egy szívtelen ember, gúnyt űzött Benyovszky szerencsétlenségéből. Az orvosoknak szigorúan megtiltotta, hogy sebeit gyógyítsák és láncokra vevén őt, s fogoly társait elküldte Kióvba.

Itt a foglyokat földalatti börtönökbe zárták s embertelenül bántak velük. Benyovszky erős testalkata eddig diadalmasan ellentállt minden bajnak és nélkülözésnek; de a kínzások ily tetőzése végre őt is leütötte a lábáról. Súlyos betegségbe esett. A kióvi kormányzó maga elé vezetteté a foglyokat és felíratta kinek-kinek a nevét, nemzetiségét, rangját. A félholt Benyovszkyt két katonának kellett cipelni és nevét is más mondotta meg helyette, mert ő szólni sem tudott. A kormányzó, aki a grófot nyilván híréből ismerte, parancsot adott, hogy szállásolják el őt magánházban és tartására naponként két rubelt utalványozott.

Midőn néhány hét múlva útját folytatnia kellett, még 200 rubelt is ajándékozott neki.

Kazánban jobb napok érkeztek Benyovszkyra. Szabadon járt-kelt, sőt a város és a vidék nemeseinek a házaiban szívesen látott vendég volt. Mindenki kedvelte és szerette őt nyíltsága, műveltsége s nyájas viselkedése miatt. Egyszer neszét vette, hogy a nemességben és a pap-ságban nagy az elégtelenség, s hogy a kormány ellen titkos összeesküvés van keletkezében. Néhány főrendű úr egyenesen Benyovszkyhoz fordult. Arra kérték őt, térítse a foglyokat az ő pártjukra és álljon ő is az összeesküvők sorába. A gróf másodnap magához hívatta a foglyok közt levő tiszteket s elmondott nekik mindent. Hosszabb tanácskozás után abban állapodtak meg, hogy a foglyok az összeesküvőkkel nem szövetkeznek, de igenis ígérnek, hogy ha az összeesküvők a várost hatalmukba kerítik s a foglyokat kiszabadítják, ezek háládatosságból ott fognak harcolni szabadítóik soraiban.

Egy orosz előkelő nemes, ki az összeesküvésben szintén részes volt, összeveszett egyik társával s bosszúból elárulta az egész tervet. S hogy számtalan barátját és ismerősét megmentse, Benyovszkyra fogott mindent, őt s a fogoly tiszteket rágalmazta, mint az összeesküvés főintézőit. Benyovszky erről értesülve, elfutott egy meghitt barátjához, Wynbladth őrnagyhoz, aki szintén fogoly volt. Ennek elbeszélte mindent, s néhány perc múlva már mindketten künn voltak az országúton. A szomszéd faluban kocsit fogadtak és lóhalálában Csebőkserbe hajtottak. Itt néhány orosz úrnak elmondták, hogy az összeesküvés tervét elárulták, s mivel ez uraknak is nagyon érdekükben volt, hogy Benyovszky ne kerüljön a hatóság kezébe, utalványt adtak neki és társának postalovakra. Így utaztak nagy gyorsan, mindenütt katonatiszteknek mondván magukat, akik a helytartó sürgős levelével Szentpétervárra mennek. Egyik kerület vajdája még fényes ebédet is rendezett tiszteletükre és fontos levelet küldött velük, aminek később nagy hasznát vették. Így érkeztek végre szerencsésen november 19-én Pétervárra.

Az orosz fővárosban csakhamar ráakadtak egy hollandi hajóskapitányra, aki éppen útra készült hajójával hazája felé. Ez késznek nyilatkozott őket ötszáz aranyért Hollandiába szállítani és éjjeli 12 órára odarendelte őket a Néva hídjához. Benyovszky társával a meghatározott időre meg is jelent. De már akkor ott várta húsz orosz katona, akik tüstént elfogták és Csicserin gróf rendőrigazgató elé vezették. Innen elvitték őket Szt. Péter és Pál nevű várba, ahol külön-külön földalatti börtönbe zárták őket.

Benyovszkyt a birodalmi tanács elé állították. Benyovszky azzal védekezett, hogy társaságokban hallott ugyan az összeesküvés tervéről beszélni, de neki benne nem volt része. S minthogy semmit sem tudtak rábizonyítani, megígérték néhány nap múlva szabadonbocsátását, ha esküvel kötelezi magát, hogy soha többé az oroszok ellen nem harcol, hogy a birodalmat azonnal elhagyja, s hogy soha életében orosz földre a lábát nem teszi. A gróf mindezt megígérte és írásban is adta. De ahelyett, hogy szabadon bocsátották volna, megint börtönbe vetették. Innen december 4-én 2 órakor éjfél után kihozták, ködmönbe bujtatták, láncokat tettek kezére, lábára, szánra ültették és gyorsan elhajtottak vele. Utánuk egy másik szánon Wynbladth őrnagyot vitték. Csakhamar megtudták, hogy számkivetésbe viszik Szibériába, Tobolszkba s onnan Kamcsatkába.

Az úton huszonnégy kozák őrizete alatt utaztak, akiknek élén egy szotnik (kozákszázados) állott. Ez csakhamar szóba állott a száműzöttekkel, s elmondta nekik, hogy az ő apja, egy svéd ezredes, szintén száműzött volt, hogy ő valahányszor csak szerét ejtheti, mindig száműzöttek kíséretére küldeti magát, mivel legnagyobb öröme esik benne, ha e szerencsétlenek sorsán enyhíthet.

Legelső állomásuk Sobulak nevű, merőben tatár lakosságú falu volt. Egy házban laktak a szotnikkal s vele együtt ettek is; a tatárok pedig oly készségesen teljesítették minden kérélmüket, mintha mindannyian szolgálk lettek volna. Isirgában egy Orosz nevű magyar emberrel találkozott Benyovszky. Ez a szerencsétlen egy orosz lovasezredben Horváth generális alatt szolgált, s csak azért küldték Szibériába, mivel hazavágyódván, elbocsátását kérte. Magyarul ott senki sem értett, s így Benyovszky minden veszedelem nélkül beszélgethetett földijével hazája nyelvén és sok mindent megtudott tőle.

«Hogy van az - kérde Benyovszky, - hogy a száműzöttek, akik itt ekkora számmal és ekkora nyomorban élnek, még soha sem próbáltak megszökni ebből a szerencsétlen országból?»

«Dehogyan próbáltak, uram, dehogyan nem! - felelt Orosz, - csak hogy mind rosszul jártak. Akárhányan perzsa földre akartak volna szökni, de a nogáji tatárok mind egy lábíg megölték őket. Azóta persze a többinek elment a kedve a szökéstől.»

Könnyezve vett búcsút Benyovszky földijétől. A száműzöttek társasága április 17-én Tomszkba, egy szabályosan épült tatár városba érkezett, amely a Tom partján terül el. Tomszkban elég jól érezték magukat. A tatárok vallásuk parancsolta cselekedetnek tartották, hogy őket mindenben támogassák és segítsék, mivel a szotnik azt beszélte nekik, hogy a száműzöttek mint a törökök szövetségesei harcoltak és estek fogságba. Egy cobolykereskedő különösen Benyovszky sorsa iránt érdeklődött s azt az ajánlatot tette neki, hogy szökjék meg vele együtt Kínába. Ő jól ismeri oda az utat, s ha sok veszedelemmel jár is, mégis reméli, hogy sikerül a menekülés. Benyovszky megköszönte a kereskedőnek jószándékát, de ajánlatát el nem fogadta. Sebei, melyek a nagy hidegben sehogy sem gyógyultak, annyira megviselték, hogy lehetetlennek tartotta háromszáz mérföldnyi utat gyalogszerrel a legnagyobb nélkülözések és veszedelmek közt megtenni. De a jóindulatú cobolykereskedőnek mintegy kilencszáz rubelnyi értékű ajándékait köszönettel elfogadta és megosztotta bajtársaival.

A most következő út rendkívül veszélyes volt; tizennégy napig egyre mentek a végtelen hósivatagban.

Nagy kínok közt elérték Jakuckba, a hasonlónevű tartomány fővárosába. Itteni tartózkodásuk harmadnapján beállított Benyovszkyhoz egy Hoffmann nevű sebész, akit a pétervári kormány félig-meddig számkivetésbe rendelt ide ezeröttszáz rubelnyi fizetéssel. Ez minden hosszas bevezetés nélkül s anélkül, hogy előbb Benyovszky szándékát kipuhította volna, azt ajánlotta neki, hogy Kamcsatkába érvén, szökjének meg vele együtt Kínába vagy Japánba. Nincs annak

- úgymond - egyéb nehézsége, mint hajósembereket keríteni. A hajót megveszi ő maga az alatt az ürügy alatt, hogy halászatra akarja használni. Benyovszky nagy örömmel fogadta a sebész ajánlatát, annyiival is inkább, mert neki is, mielőtt megtudta, hogy számkivetése helyéül Kamcsatkát rendelték, első gondolata az volt, hogy tengeren kísértse meg a szökést. Benyovszky azonnal közölte is a dolgot bajtársaival, akik Hoffmant körükbe híván, formászerűen szövetkeztek és szent esküvel fogadtak egymásnak hűséget és titoktartást. Az összeesküvés fejéül egyakaratúlag Benyovszkyt választották.

A társaság ugyanaznap elhagyta Jakuck városát két szotnik és tizenkét kozák kíséretében. Hoffmann nem mehetett velük, mert az idő rövideje miatt nem tudta ügyeit rendbehozni. A Jakuckban élő száműzöttek mind elkísérték őket s a Léna partján búcsúvendégséget csaptak számukra. Hatodnapra a Tala folyóhoz érkeztek, ahol két napig kellett vesztegelniök; annyi ideig tartott, míg vezetőik a jakutok törzsfejeitől ajándékokat tudtak kierőszakolni. Eközben Jakuckból nagy sürgősen egy kozák érkezett. A száműzötteknek elbeszélte, hogy Hoffmann hirtelen meghalt, hogy a jakucki kormányzó lefoglalta minden holmiját és köztük igen fontos iratokat talált, amelyeket most elhozott az egyik szotniknak, hogy vigye Ochockba, az ottani kormányzónak. Embereink kezdtek rosszat sejteni. Általános volt köztük az a nézet, hogy Hoffmann holmi jegyzeteket csinált magának, s hogy a jakucki kormányzó most levélben arra szólítja fel ochocki társát, hogy vesse a száműzötteket börtönre. Benyovszky indítványára elhatározták, hogy török-szakad, de kézre kell keríteni azt a csomó iratot. Erre nemsokára kedvező alkalom kínálkozott. Amint az Áldán folyón át akartak volna kelni, kozákok készülve felfordították azt a csónakot, amelyben a gyűlölt szotnik ült, ily módon akarván tőle szabadulni. De ügyes úszó létére szerencsésen partra menekült. Benyovszky készségesen segítségére sietett, amiért is a tiszte megkedvelte a grófot. Nyilván azért is mutatott iránta barátságot, mert látta, hogy a száműzöttek közt ő áll a legnagyobb tekintélyben, s azt hitte, hogy Benyovszky hasznára lehet, ha a kozákok ismét meg találnák támadni. Az önkéntelen fürdő arra kényszerítette a tiszteket, hogy egypár óra hosszat vesztegeljenek, míg a szotnik ruhái megszáradnak. Benyovszky megragadta ezt az alkalmat, megkínálta kísérőit pálinkával, s addig itatta, míg valamennyien mély álomba nem merültek. Most könnyű volt azt az irat-csomagot megkeríteni. Volt is okuk e szerencsés véletlennek örülni, mert ha ezek az iratok az ochocki kormányzó kezébe kerülnek, fogságuk a legnyomorúságosabbá válhatott volna. A jakucki kormányzó levele így szólt:

«Kolosov és Rostarguev szotnikok hat államfogyot visznek, akik a tanács rendeletéből Kamcsatkába küldetnek számkivetésbe. E foglyokat haladéktalanul vettesd börtönbe s addig ki ne bocsásd, míg tőlem maguktartásáról és szándékaikról bővebb tudósítást nem kapsz, hogy aztán a legnagyobb szigorúsággal vallathasd őket. Amit eddig felőlük megtudnom sikerült a következő: Mikor Jakuckba érkeztek, megsajnáltam őket, s megengedtem nekik, hogy szabadon járkálhassanak a városban szerte. De ők visszaéltek jószágommal s az itt levő száműzötteket lázadásra ingerelték. Benyovszkynak sikerült furfanggal egy Hoffmann nevű sebészt rávenni, hogy szövetkezzék velük, hogy mindnyájan megszökhessenek. Én ezt a gyalázatos tervet egy száműzött útján tudtam meg, akinek Hoffmann a titkot halála előtt elárulta. Hoffmann holta után a hátrahagyott holmijai közt különféle iratokat is találtam, amelyeket azonban nem értek, mert németül vannak. Ime, itt küldöm neked ez iratokat, hátha ki tudnád az értelmüket bécézni. S feltéve, hogy e nyomorultak csak maguk akartak volna megszökni (amit azonban nem hiszek), úgy is multhatatlanul szükséges, hogy gondosan szemmel tartsd őket, s én azt tanácslom, hogy az idén el ne küldd őket Kamcsatkába. A legközelebb Pétervárra küldendő levelemben felhozom majd ezt a dolgot is, és erre vonatkozólag rendeletet kérek a tanácstól. Ezt azonban te egy évnél előbb meg nem kaphatod.»

A száműzöttek most sorra megnézték Hoffmann iratait, de azok közt egy betűt sem találtak, ami tervüket elárulhatta volna. Veszedelem rájuk nézve csakis a kormányzó levele volt. Azért ezt nyomban megsemmisítették és helyette Szofronov titkárnak a következő levelet kellett írnia:

«Kolosov és Rostarguev szotnikok hat államfogyot visznek, akik a tanács rendeletéből Kamcsatkába küldetnek számkivetésbe. Amint e foglyokkal megismerkedtem, úgy találtam, hogy egytől-egyig megérdemlik, hogy az ember velük tisztességesen bánják; mindannyian becsületes, derék emberek, különösen a két idegen, akik valóban hadifoglyok. E szerencsétleneknek hasznukra akarok lenni, s azért a te jó voltodat kérem számukra. Nem lehetne-e őket városodban szabadon bocsátani, hogy kellőleg megóvhassák magukat a skorbuttól, mely az ottani kikötőben járványos? Veszedelem nincs a dologban, mert jótállok érte, hogy jószággal vissza nem fognak élni. Hoffmann sebész, aki Kamcsatkába készült, hirtelen meghalt, s nekem senkim sincs, akit helyette elküldhetnék. A foglyok egyike szintén sebész, s én azt hiszem, a kamcsatkai kormányzó másnak hiányában szívesen fogadja ezt a foglyot sebészül. Az itt mellékelt iratok Hoffmannéi voltak. Azért küldöm neked, hogy légy szíves azokat lefordíttatni; hátha vagyona felől némi felvilágosítást adnának. Minden jót kívánva stb.»

Mire a száműzettek vezetői felébredtek, a csomag a kicserélt levéllel a legnagyobb rendben már megint ott volt a szotnik zsebében. Majd folytatták útjukat, s egyre keletnek tartván, elérték Ochock városát. A város kormányzója egy Szt. Péter és Pál nevű kétszáznegyven tonnás hajóra vitette őket, amely száznegyvenkét mázsa lisztet, kétszáz hordó pálinkát és sok szücsárut készült Kamcsatkába szállítani.

Mikor már a sík tengeren voltak, nagy vihar keletkezett, s minthogy a kapitány és emberei holtrészegek voltak, a száműzettek könnyen hatalmukba keríthették volna a hajót, ha a mind jobban fokozódó vihar meg nem akadályozza őket ebben. 25-én három órakor hajnalban eltört a hajó főárboca s nemsokára rá a mellékárboc. A legénység zaja felébreszté a kapitányt, aki álmosan félmámorban előbujt kamrájából. De amint a fedélzetre lépett, hirtelen leszakadt egy gerenda, és szétzúzta a félkarját. Vissza kellett vinni kamrájába. A veszedelem legmagasabb fokra hágott. Benyovszky és társai, akik már előbb is jó szolgálatot tettek volt a veszedelem elhárításában, most megkettőzött erővel hozzáálltak a munkához. A hajó legénysége pedig Benyovszky értelmességét és ügyességét látván, szidni kezdte részeges tisztjeit és megesküdött, hogy ezután csak neki fog engedelmeskedni. A kapitány, aki szintén belátta, hogy egyedül Benyovszky ügyességének köszönheti, hogy a hajó el nem veszett, kiadta a parancsot, hogy míg ő a munkára képtelen, Benyovszkynak engedelmeskedjék mindenki.

December másodika volt, midőn a kamcsatkai kikötőbe behajózván, Benyovszky letette hajóvezetői tisztjét. Délután vékony deszkából készített és fókabőrrel bevont csónakokon egy orosz katonatiszt érkezett tíz kozákkal a hajóhoz. A kamcsatkai kormányzó küldte, hogy a fontosabb leveleket vegye át s az érkezett száműzötteket vezesse a fővárosba. A tisztnek, amint végigjáratta szemét a foglyokon, mindjárt feltűnt Benyovszky nemes magatartása.

«Kicsoda ön?» kérdezé.

«Katona. Előbb generális voltam, most rabszolga vagyok», felelt Benyovszky.

S amint a tiszt értesült, hogy társai is mind magasállású férfiak voltak, megvendégelte őket olyan jóféle kamcsatkai elegekkel: főtt hallal, szárított hallal és porrá zúzott és kenyérré sültött hallal. Legborzasztóbb volt azonban az új jövevényeknek az ott szokásos ital: víz, mely a benne megrothadt haltól savanyús ízű lesz. Evés közben a száműzöttek mind csak a kamcsatkai életről tudakozódtak, s a tiszt váltig biztosította őket, hogy a föld kerekéségén nincs

több olyan nyomorult ország, mint Kamcsatka. Ebéd után csónakokba ültették embereinket, kettőt-kettőt mindenikbe, hogy Bolsereckói-Osztrog nevű városba vigyék. Már vagy négy mérföldnyire eveztek, midőn szemközt velük négy csónakban tisztességesen öltözött emberek jöttek, akikről csakhamar megtudták, hogy azok is száműzöttek. Alig álltak velük szóba, máris megbarátkoztatá őket a közös sors. Azok az emberek oly lesújtó leírását adták állapotuknak s a kegyetlenségnek, amellyel velük bánnak, hogy száműzötteink csakhamar belátták: nincs nyomorultabb rabszolgai élet, mint a száműzetés Kamcsatkában. Benyovszky egyetértésre, barátságra és szoros összetartásra serkenté régi és új bajtársait, annyival is inkább, mivel hallotta, hogy egynémely száműzött fülbesúgással és hasonló gyanús szolgálattal törekszik a kormányzónak kedvében járni. Benyovszky beszéde nagyon megindítá őket s megígérték, hogy legközelebb egybehívják a társaikat mind, egy bizonyos szervezkedést ajánlanak nekik és Benyovszkyt fogják fejükül megválasztani.

Hogy rájuk ne esteledjék, a tiszt parancsot adott az út folytatására. A száműzettek új barátai pedig megváltoztatták útjukat s ahelyett, hogy a folyón lementek volna, visszafordultak s elkísérték Benyovszkyékát a városig. E rövid úton tízszer is elismételték rokonszenvüket és barátságuk biztosítását az új jövevények iránt, és készséggel ajánlották fel lakásaikat, míg ki-ki állandó lakást fog magának szerezni. A városban a várral szemben szállásolták el őket, mindnyájukat egy házba. December 4-én Nilov kormányzó elé vezették az új jövevényeket. Ez már értesült volt a veszedelmes tengeri útról, s azokról a szolgálatokról, amelyeket Benyovszky ez alkalommal tett, s ezért ki is fejezte neki köszönetét. Aztán sorra tudakolta kinek-kinek a rangját s az okot, amiért számkivetésre ítélték, végre elküldte őket Szudejkin titkárhoz. A titkár így fogadta őket:

«Holnaptól fogva szabadok lesznek önök. Három napra való élelmet kapnak, de azontúl ki-ki tartozik magáról gondoskodni. A kormány ad kinek-kinek puskát, egy lándzsát, egy font puskaport, négy font ólmot, néhány kést, ácsszerszámot, hogy sátrakat építhessenek. A helyet tetszésük szerint választhatják önök a várostól egy félórányi távolságban. Mindezért száz rubelnyi értékű szücsárut tartozik mindenikük a kormánynak fizetni. Hetenként egy napra kinek-kinek robotra kell mennie. Huszonnégy óránál tovább senkinek sem szabad a kormányzó engedelmével a házától távol lenni. Minden száműzött fizet a kormánynak adó fejében hat coboly-, ötven evet-, két róka- és huszonnégy hölgymenyétbőrt.»

Erre a titkár kiadatta számukra a háromnapos élelmet, aztán elvezették őket egy tárházba, amelynek felügyelője egypár szép szó- és ígéretért megengedte, hogy ki-ki a neki járó fegyvereket és szerszámokat tetszése szerint választhassa. Amint a tárházból kiléptek, már ott várták őket a kutyáktól vontatott szánokon a helybeli száműzöttek közül huszan, hogy a jövevényeket és holmijaikat elvigyék lakásaikba. A száműzettek házai külön kis falut alkottak. Mindenik ház mellett egy kis kamra. A házak közepén hosszúkas négyszögű épület, a száműzöttek gyülekezőhelye. E szerencsétlenek községe huszonhárom férfiúból állott, kikkel vagy harminc nő lakott. Legnagyobb tekintélyben állott közöttük egy bizonyos Krusztiev; ennek a házába vezették Benyovszkyt és társait. Itt a tűz köré ültek, mire a nők megkínálták őket pálinkával, szárított hallal, teával és vajjal. Nemsokára következett a tulajdonképpeni ebéd, amely nagyjából halból állott, a módját pedig megadták kaviárral és szibériai cédrusdióval. A beszélgetés során megtudták embereink, hogy Péter cár rendeletei szerint a száműzötteknek nem szabad semminemű birtokot szereznie. Időről-időre tehát a katonák el-ellátogatnak e szerencsétlenek házaiba s elvisznek onnan, ami csak nekik tetszik. A száműzötteknek természetesen ezt a rablást megakadályoznia nem szabad. Ha egy száműzött egy polgárt vagy katonát meg talál ütni, nem kérdik, ha ingerelték-e, nem-e? - azt irgalmatlanul éhhalálra ítélik. Minthogy a száműzöttek minden emberi társaságból ki vannak rekesztve, minden hű alattvalónak szigorúan meg van tiltva az ily kiátkozottat a házába fogadni. Életüket csak azért

ajándékozták nekik, hogy módjukban legyen Istentől szüntelenül bűneik bocsánatát kérni. Ez okból csakis a legaljasabb munkát szabad végezniök, hogy éppen a legszükségesebbeket megszerezhessék. Megtudták továbbá a vendégek, hogy némely száműzött már húsz év óta hordozza a rabszolgaság jármát. Benyovszky egyik társa, a volt testőrhadnagy, Panov erre felháborodással így kiáltott fel:

«Hogy lehetett ily derék embereknek, mint ti, ezt a nyomorúságos állapotot elviselni? Hogy van az, hogy még csak meg sem próbáltátok e zsarnokságot lerázni magatokról?»

Még többet is mondott volna, de Krusztiev jelt adott Benyovszkynak, hogy vágjon a szavába, s ez gyorsan másra terelte a beszédet.

A házigazda társainak azt az indítványt tette, hogy fogadják egyidőre a jövevényeket házaikba, mert télnek idején csak nem építhetnek kunyhókat. Eerre szívesen ráálltak mindnyájan és sorsolás útján döntötték el, ki kinek a vendége legyen. Benyovszky Krusztiev házába került.

Alig volt Benyovszky házigazdájával egyedül, azonnal megkérdezte az okát, miért kellett Panovot beszédében félbeszakítani. «Csak nincs tán - mondá - köztetek olyan alávaló ember, aki képes volna társait elárulni».

«Az ember persze azt hinné - felelt Krusztiev, - és mégis akadnak olyan nyomorultak, akik képesek volnának terveinket azonnal elárulni a kormányzónak, hogy ez úton maguknak a szabadságot megszerezzék. Van ugyanis egy törvény, amely szabadságot biztosít annak, ki a többi száműzöttnek a kormányzó tekintélye vagy a közbiztonság ellen tervezett összeesküvését elárulja.»

Egész késő estig beszélgettek az új barátok. Abban állapodtak meg, hogy akárhogy mint, de szökési kísérletet mindenestre tesznek, s vagy sikerül a rabszolgaságból menekülniök vagy odavesznek.

Nemsokára a száműzöttek közül azok, akikben feltétlenül meg lehetett bízni, egybegyűltek, hogy szövetséggé alakuljanak. A gyűlést Benyovszky nyitotta meg a következő szavakkal:

«Kedves barátaim! Nem hiszem, hogy akadna egy is köztünk, aki e nyomorult helyzetből, amelybe szomorú sorsa sodorta, ne akarna menekülni. Szánalomraméltó állapotunk és közös balsorsunk egyenlővé tett bennünket. Senki sem tarthat itt számot elsőségre születése vagy előbbi rangja címén. De tapasztalatból ki-k tudja, hogy egy társaság fej, vezető nélkül el nem lehet. Nekünk is kell tehát fejet választanunk, akinek aztán feltétlen engedelmességgel tartozunk. Ki-k írja annak a nevét, akit ő fejünkül akar választani, egy darab papirosra. A többség dönt. Megválasztott előljárónk aztán a következő pontokra szent hitet tesz: 1. Minden ügyességét ráfordítja, hogy szabadulásunkra valami tervet kieszeljen s minden eszközt felhasznál, hogy e tervet még élete kockáztatásával is kivigye. 2. Senkit közülünk ki nem tüntet, hanem az egész társaságot azonnal értesíti mindarról, ami tervünket előmozdíthatja. 3. Ha kitudódik előljárónknak az a szándéka, hogy tervétől el akar állani, halállal bűnhődjék; a társaság minden tagját felhatalmazzuk, hogy rajta a halálbüntetést végrehajthassa. - Viszont a társaság minden tagja az előljárónak megesküszik, hogy mindent megtesz, még életét is kockáztatja, hogy a szabadulásra készítendő tervét megvalósítsa, hogy az előljárónak feltétlenül alárendeli akarátát, őt mindenben urának ismeri. Híven megőriz minden titkot, s aláveti magát a halálbüntetésnek, ha valamely titkot elárul. Ha árulás útján az előljáró vagy a társaság valamely tagja a kormányzó kezébe kerül, az egész társaság tartozik még életveszedelemmel is az elfogott tag kiszabadítására mindent megtenni, s ha ez merőben lehetetlen volna, a fogoly kezébe mérget vagy fegyvert juttatni».

Benyovszky e beszédét nagy tisztelettel és tetszéssel hallgatták végig és minden szavát helybenhagyták. A választást ott nyomban megejtették. Nyolcan voltak jelen, s Benyovszkyra hét szavazat esett. Ő maga Krusztievre szavazott, amiért ezt tették meg másodelőjárónak.

6-án a társaság elment a kormányzóhoz tisztelegni. Amint az megtudta, hogy Benyovszky különféle nyelven tud beszélni, azonnal megbízta őt fia és három leánya oktatásával. Ezért aztán felmentette a robotmunka alól s megparancsolta, hogy annyi napidíjat fizessenek neki, mint amennyi zsold jár egy katonának. Ezzel a kormányzó előhívta gyermekeit, bemutatta nekik új mesterüket s szorgalomra buzdította őket.

A kormányzótól a száműzöttek elmentek a kancellárhoz. Ez a kozák-hetmannal (főtiszt), Kolosszovval sakkozott, s azt mondta embereinknek, hogy várakozzanak, míg a játéknak vége lesz. Benyovszky közelebb ment, hogy a játék állását megnézzze.

«Hát tud ön sakkozni?» kérde a kancellár.

«Igenis, tudok.»

«No hát akkor vegye át az én partimat; én nem boldogulok vele. Ha megnyeri, fizetek önnek 50 rubelt», szólta a kancellár, akinek partija kétségbeejtően állt.

«Én meg - felelé a hetman - a törvény ellenére száműzöttel nem játszom!»

«Csak nem tekinti talán a sakkjátékot érintkezésnek?» szólta vissza a kancellár. «Ön nyilván a száműzött játékától fél?»

Ezt a feltevést a hetman el nem viselhette. Leültette Benyovszkyt és folytatták a játékot, s noha ellenfele nagy előnyben volt már, Benyovszky négy-öt húzás után mégis megnyerte a pártit. Csak mikor már vége volt a játéknak, tudta meg, hogy 500 rubelbe ment, amely összegből a kancellár ki is fizette neki az ígért 50 rubelt. Mikor déltájban Benyovszky hazament, nyomon követte őt a hetman s nagy udvariassággal így szólította meg a grófot:

«Ön, amint látom, kitűnően ért a sakkhöz; játékával nekem nagy szolgálatot tehetne, ami önnek is jókora jövedelmet hajthatna. Én már rengeteg összeget vesztettem sakkban néhány idevaló gazdag kereskedőnél. Ha ezekkel az én számomra játszanék és nyerne, én szívesen odaengedném önnek a nyereség ötödét».

Benyovszky beleegyezett, s a hetman örömeiben nem nézett se száműzöttet, se törvényt, hanem elvitte a grófot magával ebédre. Családjának úgy mutatta be, mint «előkelő urat, aki most szerencsétlen helyzetben van», s midőn ebéd után távozott, annyi élelmiszert küldött vele, hogy Benyovszkynak és társainak elég volt öt napra.

Benyovszky megkezdte az oktatást a kormányzó gyermekeinél. A legifjabb leány, Afanázia, aki körülbelül tizenhét éves lehetett, több oly kérdést intézett a grófhhoz, amiből kitűnt, hogy atyja elbeszélte előttük egyet-mást Benyovszky életéből. S amint ez most sorra elmondta, viszontagságait és szerencsétlenségét, mindnyájan igen meg voltak hatva, sőt Afanázia megindultságában könnyeket is hullatott. Az órára később eljött a kormányzó is, egy darabig hallgatta a tanítást, s nagyon meg volt elégedve Benyovszky módszerével, elannyira, hogy felajánlotta neki ajándékkul egy rabszolganőt s egy szánt két kutyával. Mire vége volt a tanításnak, már ott várta az ajtó előtt a neki szánt kamcsatkai rabszolganő s a kétkutyás szán.

A száműzötteknek ámultokban elállott a szavuk, amint a kormányzó ajándékát látták, s Benyovszky elbeszélését hallották. Panovra azonban az egész dolog inkább leverőleg hatott. «Meglássátok - szólta, - a kormányzó előzékenysége miatt társunk csak alábbhagy buzgóságával, s ha más kormányzó kerül ide, mi visszaessünk régi nyomorunkba». De Benyovszky

újra esküt tett előttük, hogy minden erejét, sőt életét nekik fogja szentelni. Ez Panovot újra megnyugtatta.

Délután megjelent Benyovszky lakásán a hetman két gazdag kereskedő, Kazarinov és Rozkurakov kíséretében, akik arra kérték a grófot, nyisson iskolát nyelvek, mennyiségtan és földrajz tanítására. Ők másokkal egyetemben felépítik az iskolaházat a gróf tetszése szerinti helyen. Benyovszky elfogadta az ajánlatot. Meg is állapodtak mindjárt, hogy egy-egy gyermek után havonként 5 rubelt fizetnek tanítási díjat, s egy fél rubelt fűtés és világítás fejében, berendezik közös költségen Benyovszky lakását, ellátják élelmiszerekkel és szakácsnőt tartanak neki. Egyúttal a hetman Benyovszkyt ebédre és néhány párti sakkra is meghívta, amelyet Kazarinov szeretne vele játszani. Minden párti 300 rubelbe megy.

«Ön, folytatá a hetman, helyettünk, én helyettem és a kancellár úr helyett és a mi számunkra fog játszani. Minden megnyert párti után 120 rubelt kap, a veszett pártikat pedig mi fizetjük meg».

Most tehát meg kellett még várni a kancellárt, akinek a megbeszélte feltételeket helyben kellett hagynia. Ez mesterileg játszotta szerepét: előbb színleg akadékoskodott, de végre beleegyezett. Erre formászerű szerződést állítottak ki, s az egyezkedés öröme nagy lakomát rendeztek este, amelyre 50 vendég volt hivatalos. Megjelent a kormányzó is egész családjával. Vacsora után leküldték zenéért s táncolni kezdtek.

Hogy Benyovszky így megbarátkozott mindnyájával, arra kérte a kancellárt, küldjön az ő társainak is egy pár üveg pálinkát. De ehelyett az a száműzötteket meghívatta, egy szobát rendelt nekik, ahonnan a mulatságot nézhették, és megvendégelte őket. Afanázia, a kormányzó leánya, egész este Benyovszky mellett volt, s hogy ez nem táncolt, ő sem igen vett részt a táncban. A kormányzó neje egyszer odament hozzájuk s így szólt:

«Én azt hiszem, az ön tanulója még barátnéjává lesz. Csak vigyázzon rá! Én jó anya vagyok».

«Miről beszéltek?» kérdé a kormányzó, ki közben szintén közéjük lépett.

«Azt kérdeztem Benyovszky úrtól - felelt a kormányzóné, - hogy nem volna-e hajlandó Afanáziát a zenében is oktatni».

Éjfél után két óra volt, midőn Benyovszky, miután a kormányzó leányait hazakísérte, lakásába tért. Örült sorsa jobbrafordultán, de csak azért, mert tudta, hogy kedvezőbb helyzete megkönnyíti menekülését. Egész lelkét az az egy gondolat töltötte be: szabadulni s viszontlátni szeretett nejét, aki messze, messze tőle szomorúan s elhagyottan él.

Amint Benyovszky 8-án reggel felkelt, már ott találta a háza előtti szabad téren az építendő iskolaház számára az anyagot, s alig jelölte ki a helyét, máris hozzáfogtak a munkások az építéshez. Reggeli után a kormányzóhoz sietett órára. Még el sem telt a tanításra szánt idő, midőn Nilovné, a kormányzó felesége, belép a szobába, kiküldi a gyermekeit, maga mellé ülteti Benyovszkyt, akinek aztán a legnagyobb nyíltsággal leírja helyzetét és feltárja szívét. Ő - úgymond - leánya egy svéd ezredesnek, akit szintén száműzetésbe küldtek. Férje különben derék ember, de iszákos s e szenvedélye miatt durva és kiállhatatlan. Neki, Nilovnének, egyedül gyermekei jóléte okoz még örömet a világon. De két idősebb leányával az a szomorúság érte, hogy férjeikben csalatkozott. Ezek is kicsapongók s a legnagyobb mértékben iszákosak. Most pedig újra nagy veszedelem fenyegeti, amennyiben férje a legifjabb leányt egy bizonyos Kuzmának, a világ legkiállhatatlanabb emberének szánta feleségül. Arra kérte tehát Benyovszkyt, törekedjék, amennyire csak teheti, a kormányzónak kedvében járni, hogy azt a szándékát megváltoztassa. Csakhogy azt nem mondta Nilovné, hogy ő legszívesebben látná, ha Benyovszky venné el Afanáziát. A gróf éppen a felesége érdekében, akihez vissza-

térni egyedüli vágya volt, tartotta szükségesnek elhallgatni, hogy ő házasember és minden tőle telhetőt ígért Nilovnének.

Mikor másnap Benyovszky a kormányzóéknál megjelent leckére, egy cseléd avval fogadta, hogy Afanázia kisasszony beteg, de minthogy az órát sehogy sem akarja elmulasztani, az anyja megengedte, hogy szobájában vehessen leckét. Alig volt nála Benyovszky vagy egy negyedóraig, midőn a leány, nyilván az anyja által felbátorítva, bevallotta neki, hogy szereti. Abban a pillanatban lépett be a szobába Nilovné és Benyovszky legalább ez alkalommal meg volt kímélve a viszontnyilatkozattól.

December 14-ére elkészült az iskolaház s Benyovszky megkezdte a tanítást. A kormányzó gyermekeivel együtt tanítványai huszonhárman voltak, azonkívül három kereskedő, kik a mennyiségtanban vettek oktatást.

Néhány nappal azután a szövetségesek éjjeli 11 órakor tanácsba gyűltek egy tag kívánságára, akinek, amint mondá, igen fontos közleni valója volt. Szibaev felállott s a következő jelentést tette: «A mult augusztus hóban Csulosznikov jól felfegyverzett száztonnás hajón elindult vidra-vadászni az aleuti szigetekre. A hajó egy vihar alkalmával a parton meg is feneklett. Csulosznikov az ő embereit szakadatlan munkára kényszerítette, hogy a hajót kiszabadítsák, s mikor azok az engedelmességet megtagadták, a kormányzóhoz fordult segítségért, s ez küldött is neki fegyveres hatalmat. Emiatt felháborodtak az emberek, s feltették magukban, hogy felszabadítják ugyan a hajót, de megszöknek rajta a rabszolgaságból. Ez ügyben hozzám jöttek tanácsot kérni. Én azt mondtam nekik, hogy tervük aligha fog sikerülni, ha Benyovszkyhoz nem fordulnak, aki tengerészeti ügyekben igen jártas. Ők szívesen beleegyeztek s engem kértek meg, hogy legyek szószólójuk Benyovszkynál. A dolog véghetetlen fontos, először mivel az emberek csatlakozásával számunk jóval megszaporodik, s másodszor mivel vagy csellel, vagy fegyveres kézzel hatalmunkba keríthetjük a hajót».

A gyűlés Benyovszky ajánlatára a következő feleletben állapodott meg: Benyovszky szívből sajnálja őket, hogy ilyen szomorú helyzetbe jutottak. De mivel ő abban a törekvésében, hogy a szerencsétleneken segítsen, már több ízben rosszul járt, mert sokszor elárulták, akik hozzá segítségért folyamodtak, azért Benyovszky ajánlatukban nem bízhatik. Ha köztük, huszonnyolc ember között, csak egyetlen egy áruló találna lenni, úgy élethossziglan tartó bányarabságra ítélik őket, mivel az ő vállalatuk nem más, mint zendülés.

A következő nap megjelent Szibaev Benyovszkynál Csulosznikov két emberével. Mindketten a gróf lábához borultak s rimázkodtak neki, ne hagyja őket szerencsétlen helyzetükben. Esküdtek, hogy minden parancsának engedelmeskednek s követik őt akár a világ végéig. Benyovszky végre nagynehezen ráállott, hogy tanácsot ad nekik, ha mindnyájan eljönnek és szent esküvel hűséget és titoktartást fogadnak. Evvel az emberek egész boldogan távoztak, a szövetségesek pedig, akiknek Benyovszky egy gyűlésen előadta az egész ügyet, helybenhagyták minden intézkedését és nagyon örültek, hogy számuk huszonnyolc munkabíró, elszánt emberrel szaporodott.

Az 1771. újév napján Benyovszky elment társaival a kormányzóhoz tisztelegni. Délután a száműzöttek egy kis mulatságot csaptak. Egy pár kereskedő teát és cukrot küldött volt nekik, s most e kedvelt itallal is fokozhatták az ünnepi lakoma élvezeteit. De megfizették az árát. Alig telt el egy negyedóra, az egész társaság hányni kezdett és kínos görcsök gyötörték mindnyájukat. Panov volt az első, aki felismerte, hogy meg vannak mérgezve. Ő már előbb észrevette, hogy némely darab cukornak olyan gyanús sós íze van. Tüstént jókora mennyiségű halzsírt ivott mindenki. Fájdalmaikban a földet rágták. Benyovszky csak egy csésze teát ivott s ezért nála a halzsírnak megvolt az a hatása, hogy fájdalmai megszűntek, csak a tagjai

reszkettek egyre. De tizennégy társa közül többen még vért is hánytak. Ez alatt érkeztek olyan száműzöttek is, akik a mulatságban részt nem vettek. Ezek, amint megértették, hogy mi történt, azonnal rénszarvas-tejet hoztak, amitől kínjaik enyhültek, kivéven Csurint, aki még az éjszaka meghalt, és Panovot, aki csak nagy nehezen menekült meg a haláltól. Amint annyira magukhoz tértek, hogy a dolog felől elmélkedni tudtak, mindjárt megvizsgálták a cukrot. Egy macskának adtak belőle egy keveset egy darab halban s az állat azonnal felfordult. Ez elég világosan mutatta, hogy adakozója, Kazarinov, mérget tett a cukorba.

Másodnap déltájban Benyovszky elment a kormányzóhoz, hogy a történetekről jelentést tegyen s magával vitte a cukrot is. Eleinte a kormányzó el sem akarta a dolgot hinni, de a gróf azt tanácsolta, hívassa el Kazarinovot, kínálja meg egy csésze teával s úgy melleleg adja értékre, hogy a cukor a Benyovszky ajándéka. Nilovné helyeselte az ajánlatot s a kormányzó is ráállott, azzal a kikötéssel, hogy Benyovszky egy mellékszobában hallgassa meg, mi történik. El is hívatta a kancellárt a hetmant, Kazarinovot s még két más kereskedőt. A kancellár s a hetman, akik elébb érkeztek s akiknek a kormányzó a dolgot elbeszélte, úgy vélekedtek, hogy Kazarinov bosszút akart állani Benyovszkyn azért a sok pénzért, amit nála sakkban veszített, s egy percig sem kételkedtek, hogy Benyovszky gyanúja alapos. Kis vártatva jöttek a kereskedők is. A kormányzó teával kínálta meg vendégeit s a száműzöttekre terelvén a beszédet, így szólt: «A legutóbb érkezett száműzöttek igazán tisztességes emberek, engedelmesek, előzékenyek; csak az imént küldött nekem egyikük, Benyovszky, két süveg cukrot újévi ajándékol. Ime, ebből szolgálok kedves vendégeimnek is».

E szavak hallatára Kazarinov elhalványult s távozni akart, azt hozván fel okul, hogy rosszul érzi magát. De a kancellár biztatta, hogy csak maradjon, majd jobban lesz, ha egypár csésze teát megiszik. Amint a teát hozták s a kormányzó csak hogy nem kényszerítette, hogy igyék, a kereskedő nem kételkedhetett többé, hogy a dolog kitudódott. A kormányzó lábához borult s bevallotta, hogy ő csakugyan mérget tett a cukorba, de csak azért, hogy az emberi társadalmat megszabadítsa attól a szörnyetegtől, Benyovszkytól. Kérdezzék meg csak Piacsinint, folytatá, akkor majd kiderül, hogy Benyovszky összeesküvést tervez, a száműzötteket fel akarja fegyverezni, egy hajót törekszik hatalmába keríteni és Kamcsatkából meg akar szökni.

A kormányzó sokkal dühösebb volt, semhogy e beszédekre ügyelt volna. Kazarinovot azonnal tömlöcbe záratta s megparancsolta a kancellárnak, hogy tegye meg a kellő intézkedést a kereskedő vagyonának lefoglalására s egyszersmind vegye jegyzőkönyvbe Kazarinov vallomása alapján hozott emez ítéletet.

Amint Benyovszky hazaérkezett, tüstént egybehívatta az összeesküvőket s elbeszélte nekik Piacsinin árulását. Piacsinin maga is jelen volt. Az egész társaság egyhangúlag halálra ítélte a bűnöst. Három órai időt engedtek neki, hogy magát a halálra előkészítse. Ez idő alatt mindig mellette volt Alexis pap s egyre imádkozott vele. Éjjel kivezették a szabadba s agyonlőtték.

A kancellár pedig Kazarinov vádja folytán előhivatott egy kozákot, akit szintén Piacsininnak híttak s ezt vallatni kezdte a dolgok felől. Ez a szegény ember azt se tudta, mit feleljen. Csak annyit mondott, hogy ő Kazarinovval egy árva szót sem váltott. Erre aztán a kancellár még csak nem is szembesítette ezt a Piacsinint Kazarinovval, hanem csak odaírta a jegyzőkönyvbe, hogy a kereskedőnek Benyovszky ellen felhozott vádja hamisnak, csupa merő rágalomnak bizonyult.

Néhány nappal azután a kormányzó arra kérte Benyovszkyt, kísérje őt el egy hosszabb utazásra, amelyet néhány nap mulva családjával együtt tenni szándékozik. A gróf szívesen fogadta a kormányzó ajánlatát, de a kancellár s a hetman, akik szintén jelen voltak s hallották Benyovszky szándékát, elhalmozták őt szemrehányásokkal, hogy most az ő sakkjátékuk

elmarad. A kormányzó azonban megvigasztalta őket, hogy az egész út legfőleg nyolc napig ha tart, erre aztán ők is rászánták magukat, hogy a kormányzóval utaznak. Hogy így a sakkjátékra került a beszéd sora, Nilov úr kíváncsi volt megtudni, vajon mennyit is nyert már Benyovszky az ő számukra sakkban, s íme kitűnt, hogy az eddig nyert összeg negyvenkétezer rubelre rúg. A kancellár jelét akarván adni főnöke iránti hűségének és tiszteletének, azt mondta a kormányzónak, hogy Benyovszkyval együtt már megállapodtak, hogy a nyereség egy tizedét a kormányzó családjának teszik félre ajándéknak. A kormányzó ennek nagyon megörült s azonnal előhívatta leányait, akiknek aztán elbeszélte a dolgot. A kormányzó családja nem győzött eléggé hálálkodni s Afanázia így szólt: «Remélem, hogy önök, kancellár úr és hetman úr, mindent el fognak követni, hogy a Benyovszky úr ellen kiadott száműző ítéletet visszavonják s kieszközlük számára azt a kegyelmet, hogy valami államhivatalt kapjon, mert szívem legforróbb óhajta Benyovszky urat boldognak tudni és boldogságában részt venni».

E nyilatkozat annyira dühbe hozta a kormányzót, hogy Benyovszky ellen kifakadt, hálátlanságot s visszaélést vetvén a szemére. De a kancellár és a hetman csakhamar észretérítették a kormányzót, megértetvén vele, hogy csak nem lehet Benyovszkynak Afanázia kisasszony érzelmeiért szemrehányásokat tenni. Aztán meg - folytatták - éppen nincs kizárva, hogy Benyovszky valami hivatalt kapjon s akkor keresve sem tudna a kormányzó leányának külön férjet találni, mint a gróf. Egy darabig szótlanság fel s alá járkált a kormányzó, aztán így szólt a kancellárhoz s a hetmanhoz fordulva:

«Szégyenlenem kellene leányom iménti nyilatkozatát. De hogy ti is védelmezték, nem bánom, megbocsátok neki s ráfordítom egész befolyásomat és tekintélyemet, hogy a Benyovszky ellen kiadott száműző ítéletet enyhítsék. Arra kérlek tehát, hogy Péter cár törvényei értelmében állítsatok ki és írjatok alá egy okiratot, mely a Benyovszky ellen hozott száműző ítéletet érvénytelenné teszi. Ti tudjátok, hogy az említett törvények értelmében a száműzött felszabadítandó rabszolgaságából, ha a kormány és tisztviselői ellen tervezett valamely merényletet felfedez. A mi száműzöttünk pedig méltán tarthat számot felszabadításra, mert hiszen ő elárulta nekünk, hogy Kazarinov meg akar bennünket mérgezni. Ha ő nincs, már egyikünk sem volna életben. Ti hát minden tétova nélkül aláírhatjátok a felszabadító okmányt, amelyet aztán meleg ajánlattal a szenátusnak felterjesztünk.»

Még Benyovszky el sem hagyta a kormányzó házáat, máris tudta az egész város, hogy felszabadítása elvégzett dolog. Az úton hazafelé akárhányan elhalmozták szerencsekívánataikkal. Otthon Panov, Stefanov, Baturin és Krusztiev vártak rá, akik némi elfogultsággal beszéltek vele s azt követelték tőle, hogy tüstént álljon az egész társaság elé. Benyovszky, noha nem tudta társai magatartását mire vélni, mégis teljesítette kívánságukat. Amint a tanácskozó-szobába lép, hát látja, hogy társai közül ketten kardosan őrt állanak az ajtóban, az asztalon pedig méreg-kehely. Most kezdte csak Benyovszky a dolgot érteni. A kormányzónak iránta való jóindulatát nyilván úgy magyarázták, mintha ő ezt társai elárulásával szerezte volna meg. Benyovszky szót kért, sorra elbeszélte mindent, ami a kormányzó házában történt s aztán követelte az ítéletet. Az összeesküdtek arcán zavar és öröm volt olvasható. Panov volt az első, aki Benyovszky lábához borult, bocsánatot kért tőle s bevallotta, hogy ő az oka mindennek. Már rég gyanúsította volt a grófot s minden lépését titkos figyelemmel kísérte. S amint reggel megtudta, hogy a kormányzó készül őt felszabadítani, előbb úgy volt elszánva, hogy önkezüleg megöli a grófot, később azonban mégis jobbnak tartotta társai elé vinni a dolgot. Itt aztán elhatározták Benyovszky halálát; csak Krusztiev bírta rá a társaságot, hogy előbb hallgassák meg. Mikor ezt Benyovszky hallotta, megölelte a derék Krusztievet, Panovot pedig arra kérte, hogy ezentúl legyen felőle jobb véleménnyel.

Mikor a többi elment, Benyovszky, Krusztiev s a pap azon kezdtek tanakodni, hogy mit csináljon majd a gróf, ha Nilovné sürgetni fogja egybekelését Afanázia leányával, ami most, hogy Benyovszky szabaddá lett, igen valószínűnek látszott. A grófnak igen rosszul esett, hogy kénytelen volt alakoskodni és azt a szeretetreméltó, jólelkű leányt áztatni, aki őbenne feltétlenül bízott. De mit volt mit tennie? Neki otthon Magyarországon szeretett neje volt s azonkívül szent esküvel fogadta, hogy életét a maga és társai szabadságának szenteli. Abban állapodtak tehát meg, hogy amennyire lehet, halasztani fogja Benyovszky a dolgot, hogy időt nyerhessenek.

Másnap tíz órakor Csudejkin titkár a kancelláriába kérette Benyovszkyt. Ez befogatott szép szánjába s elment társai kíséretében. A titkár bevezette Benyovszkyt a tanácsterembe, ahol a kormányzó mint elnök, a kancellár, a hetman s még más tizenhat úr félkörben ültek. Nilov úr hosszú beszédet mondott. Dicsérte Benyovszky sorsát, mely őt ily méltányos és igazságos emberek közé vezette; kiemelte az orosz kormány jóságát és törvényei jelességét és egekig magasztalta a császárné nemes voltát. Erre aztán a kancellár felolvasta a felszabadító okmányt, amelyet annak rendje és módja szerint kiállítottak és mint törvényt kihirdettek.

Amint ezt az okiratot felolvasták, a kormányzó Benyovszkyt magához hívta, tükröt tartott eléje s azt parancsolta, hogy csókolja meg. Erre megölelte előbb a kormányzó s utána mind a jelen voltak. E ceremónia végeztével hat katona egy dobossal beállított a terembe, aztán a titkárral együtt megint elmentek, hogy Benyovszky felszabadulását tudtul adják az egész városnak. Benyovszky engedelmet kért a szólásra és ékes beszédben megköszönte mindazoknak a jóságát, akik az ő felszabadításán fáradoztak. Hogy ezt az egész országnak meghálálhassa, arra kérte az egybegyűlt tanácsot, jelöljenek ki Kamcsatka déli részén egy darab földet s engedjék meg, hogy ő s az ő bajtársai megmívelhessék, legelőnek berendezzék és rajta Kamcsatka lakosai számára marhát tenyészessenek. A kormányzónak igen megtetszett ez az ajánlat s a kancellár megígérte, hogy a legközelebbi gyűlés napirendjére kitűzi.

Benyovszky tiszteletére nagy társasbédet rendeztek, amelyben részt vett a város előkelősége. Ebéd közben felállott egy Kázmér nevű polgár s így szólott:

«Nem ér az semmit, ha a jó cselekedeteket csupán csak szavakkal magasztaljuk. A kormányzó, hogy ím, Benyovszky urat felszabadította, az igazság követeléseinek tett eleget. Most méltányos dolog volna az érdemet meg is jutalmazni. Én tehát azt indítványozom, hogy a város polgárai gyűjtsenek egy jókora összeget Benyovszky lakásának kellő berendezésére.»

Erre a kormányzó szólalt fel, ezt mondván: «Én magam is komolyan érdeklődöm Benyovszky sorsa iránt, s mivel leányomat akarom neki feleségül adni, az én kötelességem lakása berendezéséről gondoskodni.»

Még ugyanaz nap elfogadta a tanács a kancellárnak azt az indítványát is, melyet a Kamcsatka déli részén, Lopatkában megindítandó földmívelés érdekében tett. Eszerint megengedték Benyovszkynak, hogy a száműzöttekkel ott gyarmatot telepítsen; a száműzöttek pedig, akik Lopatkába mennek, «a száműző ítélet alól felmentetnek, mert Lopatka földje termősítésével az államnak nagy szolgálatot tesznek». Így magyarázták ki Péter cár törvényeiből. A kormányzó megbízta a grófot, hogy hívja elé tüstént a száműzötteket, hadd írják alá az erre vonatkozó okiratot. Benyovszky futott inkább, semmint ment, egybehívta társait s velük együtt visszament a kancelláriába, ahol a kormányzó kihirdette felszabadításukat.

Másnap a szövetségesek tanácsba gyűltek s elhatározták, hogy minden intézkedést megtesznek, hogy márciusban elmehessenek Lopatkába. Ürügyül azt fogják mondani, hogy a telepítés érdekében ott mindenféle előkészületeket kell tenniök. Később aztán a kormányzótól egy hajót fognak kérni holmijuk odaszállítására. A hajót hatalmukba kerítik s rajta elhagyják

ezt a nyomorult országot. E tervükhöz képest elhatározták továbbá, hogy élelmiszert gyűjtenek háromhavi tengeri útra.

Déltájban Benyovszkyt felkereste Kázmér úr, aki nagy örömmel tudatta vele, hogy a város legelőkelőbb polgárai hatezer rubelt gyűjtöttek számára, még pedig egyharmadát készpénzben, a másikat kereskedelmi cikkekben, a harmadikat pedig élelmiszerekben. Benyovszky elfogadta ezt a nagylelkű adományt s írásban fejezte ki nagy háladatosságát.

Felszabadulásuk öröme a szövetségesek nagy lakomát készültek rendezni. A kormányzó e célra átengedte a városház termét, neje pedig külön elhívatta Benyovszkyt s azt kívánta, hogy ez ünnepségen Afanázia vigye a háziasszony szerepét s hogy ez alkalommal hirdessék ki nyilvánosan leánya eljegyzését Benyovszkyval, amibe a grófnak, minthogy ez ellen semmiféle elfogadható okot nem tudott felhozni, bele kellett egyeznie. Ugy is történt.

Január 17-én elindult a kormányzó tizenkilenc szán kíséretében rég tervezett útjára. Az utazás rendezését Benyovszkyra bízta, ő végezte mellette a titkári teendőket is. Ahol csak megállapodtak, a tájon (bíró) a maga s a lakosság nevében, továbbá az ott nyomorgó száműzöttek csak tekintélyes ajándékokkal merészkedtek a szigorú kormányzó színe elé járulni.

Benyovszky a kormányzó parancsára a befolyt ajándékokat, amelyek körülbelül nyolcezer rubel értékűek voltak, elküldte Bolsereckbe, a kormányzó székvárosába. A gróf, a nagy hideg miatt nem tehetvén kirándulásokat, a kormányzó megbízásából Kamcsatka leírásán dolgozott s e munkáját csak a sakkjátékkal váltotta fel, mely a vidéken azért terjedt el annyira, mert mindenki erre a játékra veti a fejét, ki a közönséges tömegen felül akar emelkedni. Körülbelül tizenháromezer rubelre rúgott az az összeg, melyet Benyovszky nyert s amelyet a kancellárral s a hetmannal híven megosztott.

Végre február 28-án az egész utazó-társaság visszaérkezett Bolsereckbe, ahol Benyovszky elkészítette munkáját Kamcsatka földjéről és népéről s átadta a kormányzónak, aki egészen el volt tőle ragadtatva.

Március 1-én estefelé Benyovszky összehívta valamennyi társát, azt indítványozta, hogy egybe kell hívni a városon kívül levő tagokat is és szervezni megtámadás esetére a védelmet, ha tervük valahogy mégis kitudódna. Azt az ürügyet használhatják, hogy a lopatkai gyarmatügyre készülődnek. Hogy a kormányzót s a lakosságot e hitben megerősítsék, fel kell Nilov urat írásban kérni, hogy állítson nekik rendelkezésükre egy hajót, amelyen élelmiszert és szármokot lehessen Lopatkába szállítaniok. Ezt mind elfogadta a gyűlés s már a tagok el akartak széledni, midőn Panov szót kért s azt indítványozta, hatalmazza fel a társaság Benyovszkyt mindannak a megtételére, amit ő szükségesnek vél. Benyovszky legfőleg hadd válasszon magának segédül egypár embert. «A sokfejű tanács intézkedése - így végzé Panov az ő mondását - mindig veszedelemmel jár; akadjon csak egy fecsegő s a sírunk meg is van ásva!»

Ez okoskodás helyességét mindenki belátta s az indítványt elfogadták, csak az egy Stefanov szegült ellene. Benyovszky erre avval felelt, hogy magát Stefanovot kívánta egyik segédjéül választani. De a társaság ebbe sehogy sem akart belenyugodni. Panov, Stefanovnak atyjafia, egyenesen kijelenté, hogy Stefanovot egy csepp bizalomra sem tartja érdemesnek, sőt indítványát egyenesen azért tette, hogy Stefanovot ne kelljen minden titokba beavatni, mivel ő (Panov) nyomára jött, hogy az ő drágalátos rokona tiltott utakon jár. Benyovszky most egyenesen azt a kérdést intézte Stefanovhoz: akar-e a parancsnoknak engedelmeskedni?

Stefanov igennel felelt, de egyúttal elárasztotta Benyovszkyt sértésekkel és rágalmakkal.

«Nem a társaságot akarom én elárulni, - kiáltott - hanem ezen az úron (Benyovszkyn) akarok bosszút állani. Az ő személyétől a társaság jóléte éppen nem függ, mert akad köztünk akárhány, akik különbül tudják a társaságot vezetni, mint ő.»

Ez a merész beszéd nagy felháborodást keltett a jelenvoltakban. De Stefanov egyre indulatosabb lett s a végén Benyovszkyt kihívta párbajra. Benyovszky belátta, hogy tekintélye függ a mostani magatartásától, azért azt felelte, hogy igenis elfogadja a kihívást.

Március 2-án 8 órakor reggel együtt volt az egész társaság a megállapított helyen s azt határozta, hogy karddal vívjanak. Alig adták a fegyvert a kezükbe, Stefanov máris vad bőszerűséggel nekiment Benyovszkynak, aki azonban oly ügyesen vágta vissza ellenfele támadásait, hogy annak kardja csakhamar kettétörött. E pillanatban Benyovszky, aki nem akarta Stefanov védtelen állapotát felhasználni, visszalépett. De amaz hirtelen egy pisztolyt rántott elő és rásütötte Benyovszkyra. Szerencséjére a golyó csak a bal karját horzsolta egy kicsit.

Ez az orvtámadás kihozta Benyovszkyt a sodrából; nekirohant, noha ellenfele egy másik pisztolyt szegzett feléje, amely azonban csütörtököt mondott. Benyovszky haragjában a földhöz vágta Stefanovot s társai mind arra unszolták, hogy ölje meg azt az alávaló hitvány embert. De Benyovszky megvetéssel fordult el tőle, átadta társainak, de arra kérte őket, kegyelmezzenek életének.

Még ugyanaz nap 6 órakor este az összeesküvők újfent tanácsba gyűltek. A gyülekezet Benyovszkynak korlátlan hatalmat adott az egész szövetséget fölött, amit ez el is fogadott s amit kölcsönösen esküvel meghitelték. Ezután a gróf felszólította Stefanovot, adja elő, mily okokból tör az ő élete ellen. Ez nagy merészséggel bevallotta, hogy gyűlöli Benyovszkyt, hogy e gyűlölete nem csökkent amiatt, hogy megkímélte életét. E gyűlölete egyedüli forrása a szerelemféltség. Ő egész az őrzöngésig szereti Afanáziát, a kormányzó bájos leányát, Benyovszky menyasszonyát. «Ha tehát - így végzé szenvedélyes hangon beszédjét - kedves előttemek Benyovszky élete, ám ne kíméljétek az én életemet.»

Társai közül többen szemrehányásokat tettek neki, hogy mily dőre s mily alá való az ő magaviselete. Benyovszky is békéltette: hogy ő nem érez ellene semmi gyűlöletet, hogy ő nagyrabecsüli ugyan a kormányzó szeretetreméltó leányát, de esze ágában sincs nőül venni, mert hisz neki szeretett felesége van Magyarországon, a Stefanov kétségbeesése tehát nagyon időtlen.

Másnap beállított Benyovszkyhoz Panov, megköszönte a gróf jóvoltát atyjafia iránt s arra kérte, engedje meg, hogy Stefanov tiszteletét tehesse nála. Hogy Benyovszky megengedte, az meg is jelent s arra kérte, újítsa meg előtte azt a fogadását, hogy a kormányzó leányát sohasem fogja nőül venni. Benyovszky megtette. Majd meg arra kérte, engedje meg neki, hogy elvihesse magával Afanáziát, ha majd elutaznak. Benyovszky azt felelte, hogy szívesen megtesz mindent kívánsága teljesítésére, feltéve, hogy e kívánsága Afanázia hajlamával egyezik. Ez ígéret birtokában egészen megnyugtatta hagyta el Stefanov Benyovszkyt.

Március 4-én Benyovszky és a szövetségesek megszerkesztették azt a folyamodványt is, amelyben felkérlik a kormányzót, hogy a Lopatkába készülőknek állítson rendelkezésükre egy hajót, amelyen holmijukat oda elvihessék.

Másnap átadták a kormányzónak a már említett kérvényt. Csakhamar megérkezett a felelet is, amelyben kijelenti Nilov úr, hogy hajót nem, hanem néhány nagyobb dereglyét igenis kapnak, amelyek szerinte a part hosszán való hajózásnál még jobb szolgálatot tesznek, mint a nagy hajó. Egyúttal elküldte a kormányzó azt az okmányt is, amellyel hivatalosan átengedi nekik Lopatka tartományát gyarmatosítás céljából. Ez a felelet megfosztotta a társaságot legszebb reményétől.

12-én tehát ülést tartottak embereink, hogy mivel ez a tervük dugába dőlt, a szökés más módjáról tanácskozzanak. Benyovszky azt indítványozta: «A Sz. Péter és Pál nevű hajó május 15-én készül elindulni a kikötőből; rajta huszonkét matróz s vagy öt-hat utas lesz. Társaink közül tízen-tizenketten szegődjenek a hajóra hajóslegényeknek. Kuznecov kereskedő pedig mint utazó váltson jegyet a hajón s vesztegesse meg a kapitányt, hogy engedjen meg egy pár csomag szűcsárut titkon, éjjel a hajóra vitetni, állítólag azért, hogy ne kelljen utána vámot fizetni, igazában pedig oly okból, hogy dugárut vivén magával, a kapitány kénytelen lesz este indulni útra. Az esteli sötétben könnyű lesz csónakokon a hajóhoz közelednünk s azt hirtelen meglepnünk. A hajó tisztjeit és embereit a mi csónakainkon visszaküldjük, mi pedig útra-
kelünk tüstént.»

Benyovszkynak ezt a tervét egyhangulag elfogadták s megbízták Kuznecovot, járjon közben, hogy a kiszemelt tízenkét összeesküvőt fogadják fel a hajón matrózoknak. Végül a gróf előadta még azt a szándékát is, hogy előbb ő akar elutazni kevesedmagával Lopatkába olyan ürügy alatt, hogy mielőtt gyarmatos-társaival együtt útra indulna, ott mindenféle szükséges előmunkálatokat megtegyen. Ezt azért kívánta megtenni, hogy senki csak egy percre se kételkedjék abban, hogy ők igazán gyarmatot akarnak alapítani a félsziget déli csúcsán.

A gyűlés ezt is helybenhagyta s Benyovszky még aznap bejelentette a hatóságnak ezt a szándékát, amelyet nemcsak helyeseltek, hanem Nilov úr még egy rendelettel is ellátta, amely a tájonokra ráparancsolt, hogy Benyovszkyt ki-ki úgy fogadja, akár csak magát a kormányzót. Nilovné pedig gazdagon ellátta leendő vejét mindenféle élelmiszerekkel.

Március 14-én reggel útra kelt Benyovszky néhány társával négy szánon s estére Csekapka nevű helységbe értek, ahol a tájonhoz szálltak. Itt egy sámánt vagy varázslót találtak, aki a kamcsatkai nép hite szerint az ördöggel áll szövetségben s meg tudja jósolni a jövőt. Hat rubelért késznek nyilatkozott megjövendőlni, mi sors vár Benyovszkyra. Levetkezett, hosszú, cserzett fókabőrből készült ruhába bujt, a fejére kétszarvú sapkát tett, az övére pedig dobót kötött. Most kiállott a szoba közepére, háromszor sarkonfordult s ezt kiáltotta: «Kutti, Kutui, Kutuchta!» Erre tarisznyájából kihúzott egy üveget, tartalmából jót húzott, mire aztán a földre vágta magát s vagy egy negyedóráig mozdulatlanul feküdt. Majd elkezdett éktelenül óbégatni és kiabálni, felugrott s verte a dobót teljes erejéből. Mozdulatai oly hevesek voltak, hogy végre görcsös rángatózásokba esett. Már körülbelül egy óráig tartott ez az előkészület, végre leült s gyöngre, rekedt hangon ezt mondá: «Te azért jöttél, hogy az én szellememtől megtudjad a te jövő sorsodat. Ő támogatni fogja a törekvéseidet, hogy megbosszuljad apáink halálát, akiknek szellemét meggyilkolták az oroszok. Kutuchta veled vagy! Te látni fogod ellenségeidnek vérét és szerencséd leszen útjaidon. De később, ha vért ontasz s a te véred is omlik, kedvet találsz apáink szelleme előtt.» Erre mély álomba esett s a tájon elvitette egy másik jurtába (földalatti viskó).

18-án egy Tontina nevű kuril faluba érkezett Benyovszky, amelynek tájonja igen barátságosan fogadta s maga, valamint fia elkísérték utasainkat egész a Kurili tóig, amelynek közelében Benyovszky egy tágas síkságot kijelölt a létesítendő gyarmat helyéül. Egy rajzot is készített e vidékről, amelyet Bolsereckben át akart adni a kormányzónak. Hazaérve, nagy meglepődésére értesült, hogy távolléte alatt zavartalanul folytak az előkészületek s hogy a lopatkai tervet mindenki komolynak veszi. Azonnal rendbehozta a gyarmat helyéről készült tervrajzokat s elindult a kormányzóhoz.

Ez és az egész családja, eleve értesülvén Benyovszky megérkeztéről, már a vonóhídon várták a grófot és nagy örömmel fogadták. A terv rendkívül megtetszett Nilov úrnak s már előre örült annak a dicséretnek, amellyel a szentpétervári kormány el fogja őt árasztani ezért a talpraesett gondolatáért.

Még aznap este összegyűltek az összeesküvők főbbjei és Kuznecov előadta, hogy sikerült neki tizenkét embert a Szt. Péter és Pál hajóra mint matrózokat csempészni s hogy a dugáruk ügyében is rendbehozott mindent a kapitánnyal. Ennek a jelentésnek a társaság nagyon megörült.

Másnap Nilovné asszony egy kirándulást rendezett szánon, amelyre Benyovszky, s néhány társa is meg volt híva. A Bolsaja folyó torkolatához közel egy térs helyen megállapodott az egész társaság, hogy egynéhány igen szépen készített faházat szemügyre vegyen. A kormányzó neje Benyovszkyhoz fordulván, így szólt:

«Az én férjem földet ad önöknek, én pedig házakról s a házak felszereléséről gondoskodtam.»

Stefanov, ezt hallván, odasúgott Krusztievnek:

«Most világosan látom, hogy megcsal engem is, meg az egész társaságot is!»

S ezzel megfordult szánjával s vágatott vissza a városba. Krusztiev nyomon követte őt. Benyovszky semmit sem sejtítvén, elment a kormányzóékhoz ebédre. Nemsokára jött nagy riadva Szibaev s hívatta az asztaltól Benyovszkyt, hogy sürgős mondanivalója van: Stefanov nagy zavart okozott. «Egyszeriben megyek», felelt Benyovszky s visszament az ebédnél levő családhoz.

«Bocsánatot kérek, - szólt itt - de haladéktalanul haza kell mennem. Egyik társamnak, Stefanovnak, megint örvengő rohama van s ilyenkor csak én bírok vele.»

Stefanov szerelemféléstét s a párbaj történetét már elébb elbeszélte volt Benyovszky Afanáziának, s amint ez most a gróf mentségét hallotta, így szólt: «Tudom én jól, miféle rohamai vannak Stefanovnak.» Hiába intett neki Benyovszky, hogy ne szóljon, Afanázia nem törődött az intéssel s ezt mondta:

«Csak nem akarod pártját fogni ennek az embernek, aki életed ellen tör?» s evvel sírva fakadt.

Ez a nyilatkozat fölkeltette a kormányzó kíváncsiságát s magyarázatát követelte. Benyovszky erre egész nyíltszívűen elbeszélte neki mindent, ami közte és Stefanov között történt. Hogy Stefanov az ő leányára merte a szemét vetni, ez a kormányzót egészen kihozta a sodrából s tüstént börtönbe akarta ezt a békétlenkedő embert vetni. De Benyovszky arra kérte Nilov urat, engedje meg, hogy ő zárhassa el lakásába, ez fokozni fogja emberei előtt tekintélyét, amelyre az új gyarmaton nagy szüksége lesz. A kormányzó szívesen ráállott és nyomban ki is állította erre a felhatalmazást. Benyovszky most, gyorsan hazasietett s a lakása előtt vagy ötven katonát és kozákot talált, akik embereivel veszekedtek. Csakhamar megmondták a grófnak, hogy mi történt. Stefanov, aki Krusztievvel összepörölt, egy ott elhaladó katonának odakiáltott, hogy hozzon segítséget, ő a kormánynak nagyon fontos titkot akar elárulni s Benyovszky őt meg akarja ölni. A katona kerített is csakhamar társakat és kozákokat, de mire velük visszatért, az összeesküvők már elzárták Stefanovot.

Mikor ezt Benyovszky hallotta, azonnal elküldte Szibaevet azzal a paranccsal, hogy egyelőre Stefanovnak ne történjék semmi bántódása. Krusztievvel pedig megizente a kormányzónak, hogy mi történt. Nemsokára megjött a kormányzó felelete, hogy Stefanov megbüntetését egészen Benyovszkyra bízza, a katonákkal s a kozákokkal pedig tudatta, hogy ötven korbáccsal s háromhavi kényszermunkával bünteti azt az embert, aki a száműzöttek lakása előtt még egyszer garázdálkodni mer.

Mikor a kormányzó e felelete megérkezett, Benyovszky már elnökölt az ülésen, melyet a Stefanov ügyében egybehívatott. Az összeesküvők legnagyobb része halálra szavazott, mert - úgy vélekedtek - ez a gonosz, szenvedélyes ember még veszedelembé dönti az egész társasá-

got. De Benyovszky, Panovra való tekintettel, akinek Stefanov atyjafia volt, nem akart a halálbüntetésbe beleegyezni. Azt indítványozta, hogy vezessék Stefanovot a gyűlés elé s ítéljék halálra; de méreg helyet adjanak neki erős hánytatót, hadd állja ki a halálos félelem kínjait. S ha aztán látja, hogy élete társai kezében van, talán mégis jobb útra tér.

Benyovszky ajánlata megtetszett. Négy emberből álló őrkiséret a gyűlés elé vezette Stefanovot, aki hetykén lépett a szobába, de amint az asztalon a már ismert méregserleget megpillantá, egészen elhalványult. Előmutatták neki a kormányzó írását és Benyovszky így szólt:

«Első gonosz tettet az én személyem ellen volt intézve s azért megbocsátottam neked. Most azonban az egész társaságra akartál bajt és veszedelmet hozni s ez esetben nem áll hatalmamban szövetségünk törvényeitől eltérni.»

Ezután Krusztiev előadta neki elvakultságát, elvetemedettségét és gonosz lelkületét, mire a gonosztevő sírva fakadt s bevallotta, hogy megérdemli a legszigorúbb büntetést. Ezalatt Krusztiev megírta a halálos ítéletet s fel is olvasta Stefanovnak. Látni lehetett a szerencsétlen emberen, hogy fut végig rajta a halál borzongatása. Bocsánatot kért Benyovszkytól s töredelmesen, síró hangon bevallotta, hogy mindez a baj csak azért történt meg rajta, mivel újra házasodni akart, holott neki felesége van Oroszországban, hogy ő ebben az Isten büntető kezét látja. S amint kényszeríték, hogy a mérget igya meg, elájult. Benyovszky attól tartott, hogy a jelen állapotában még a hánytatónak is veszedelmes hatása lehetne, arra kérte hát a társaságot, hogy bocsássonak meg neki.

Ez meg is történt azon feltétel alatt, hogy az elutazásig fogva marad. Azután Méder eret vágott rajta, de mindamelletts súlyos betegségbe esett, amely jó sokáig eltartott.

Március 30-án Krusztiev és Panov huszonötörmagukkal elmentek a kormányzóhoz s arra kérték, fogadja el a védnökséget az új gyarmat felett, amelynek neve az ő tiszteletére Nilovája lesz. Másnap egy okirat érkezett, melyben a tanács tudtul adja a gyarmatosoknak azt a határozatát, hogy tekintve azt a nagy hasznót, melyet az új gyarmat Bolsereck városának előreláthatólag hajtani fog, a tanács megadja már előre a lopotkai gyarmatban születendő gyermekeknek a polgárjogot. Benyovszky megajándékozta a városi cselédet a jó hírért, a szövetségesek pedig jól nevettek a komédiának.

Délután Afanázia kisasszony nagy izgatottan belépett Benyovszkyhoz, aki első pillanatra észrevette, hogy valami rendkívüli dolog történt. Egy ideig szótlanul állt a leány, majd keservesen sírva fakadt, aztán a gróf karjaiba vetette magát s mind csak ezt mondta: «Végem van, végem van!» Mikor valamennyire mégis magához tért, megkérte Benyovszkyt, zárja be az ajtót, hogy senki ne zavarhassa s aztán így szólt: «Egyik társad, Kudrin Iván, az én szoba-leányomnak azt az ajánlatot tette, hogy kövesse őt Európába, ha majd veled együtt Kamcsatkát elhagyja, ott aztán nőül veszi s boldogan fognak élni. Ezt a leány nekem elbeszélte. Én téged ilyen hűtlenségre nem tartottalak képesnek. Én a legboldogtalanabb teremtmény vagyok a föld hátán s te hűtlen, áruló vagy! Azért jöttem hozzád, hogy utoljára Isten hozzádot mondjak neked, mivel ezt a szégyent túl nem élem!» A szerencsétlen leány e szavak után ájultan rogyott össze. Benyovszky pedig, noha megesett a szíve rajta, mégis arra használta fel a leány eszméletlenségét, hogy hamarosan valami mentséget kieszeljen.

Mikor Afanázia megint magához tért, Benyovszky a leány lábaihoz borult s esdekelve kérte, hallgassa nyugodtan végig s azután így szólt:

«Életem egyedül a te adományod, szívem szép szerelme! Nélküled épp úgy meg nem élhetek, mint a szabadság nélkül. De nem azt a szabadságot értem, amelyet atyád adott nekem. Én vagyonomat és javaimat akartam szabadon élvezni és téged e boldogságom részesévé akarlak tenni. A te atyád kegyelme tarthat holnapig, holnaputánig. Rövid időn, meglehet, mást tesznek

helyébe kormányzónak s ez mindent megváltoztat, amit elődje tett. Most képzeld el kétségbeesésemet, ha visszataszítva a jogtalanok és becstelenek sorába, azt kellene magamnak mondanom: ezt a szegény, ártatlan nőt te rántottad a gyalázatba és a szenvedések özönébe! Most tekints arcomba, Afanáziám, és mondj reám ítéletet!»

«De hát miért nem mondtad meg e szándékodat mindjárt, mikor megtudhattad, hogy veled a világ végéig is elmennék?»

«Mivel attól tartottam, hogy sokkal jobban szereted szüleidet, semhogy őket miattam elhagyjad. De most nyíltan bevallhatom, hogy eleitől fogva erős szándékom volt, hogy elviszlek magammal, ha Kamcsatkából távozom.»

E szavaknál Afanázia a nyakába borult, bocsánatot kért tőle bizalmatlanságáért s kislelkűségéért s még egyszer kijelentette, hogy készségesen követi őt akárhová.

Hat óra volt már, mikor Nilov kisasszony megvigasztalva távozott Benyovszkytól, aki tüstént elhívatta Kudrint és szemére lobbantotta vigyázatlanságát. Ez a szegény ember annyira meg volt riadva, hogy térdhajtva kért a gróftól bocsánatot. Benyovszky nemcsak, hogy megbocsátott neki, hanem megígérte, hogy társainak egy szót sem mond, sőt még azt is megengedte neki, hogy magával vihesse Afanázia szobaleányát.

Április 4-én Kuznecov jelenté Benyovszkynak, hogy Csurin kapitány készül a hajóra menni, hogy azt az útra felszerelje; a matrózokul fogadott társaknak tehát 7-éig a kikötőben kell lenniök. Ő maga is elmegy a Szt. Péter és Pál hajóra, hogy Csurint annál jobban megfigyelhessen. 7-én el is ment tizedmagával s ezzel megkezdődött a terv kivitele.

Ugyanaz nap Baturin figyelmeztette Benyovszkyt, hogy Izmailov, Boszkarev és Zablikov számos kérdést intéztek ő hozzá az új gyarmatra vonatkozólag, aztán hallotta, amint Izmailov odasúgott Boszkarevnek:

«Ebből ki nem hozunk egy árva szót sem, ez Benyovszky barátja - máshoz kell fordulnunk.»

A grófnak azonnal eszébe jutott, hogy Stefanov ezekkel az emberekkel összeköttetésben állott, azért lelkében mindjárt gyanú támadt, hátha ez a meggondolatlan, szenvedélyes ember mondott nekik valamit a tervükről.

Krusztiev, akinek Benyovszky elbeszélte a dolgot, nagyon nyugtalan lett, pedig az összeesküvők közt ő volt a legelszántabb és leghiggadtabb.

«Félek, hogy rövid időn a kormány megtudja az egész tervünket. Mert Izmailov a kancellárnak atyjafia és meghitt embere. Ez az egész dolog, ha jól gyanítom, egy szerelmi történet körül forog. A mi társunk, Kuznecov, Kuzmin őrmesternek a nővérét el akarta vinni magával s ebbe a nőbe Izmailov is szerelmes. Én megyek tüstént ahhoz a leányhoz s kicsikarom tőle a titkot. Te pedig eredj el a kancellárhoz s neszeld ki, ha vajjon mondott-e már neki az unokaöccse, Izmailov, valamit?»

Ezt Benyovszky meg is cselekedte. A kancellár igen udvariasan fogadta, de nem olyan bizalmasan, mint máskor. Különös hangsúllyal emelte ki, milyen előnyökben részesíti a gyarmatosokat a kormány s kétszer is kifejezte azt a reményét, hogy Benyovszky érdemesnek fog mutatkozni a belé helyezett nagy bizalomra.

«Erre okvetlenül számíthat is a kormány, - felelt Benyovszky - én el nem fogok mulasztani egyetlen egy alkalmat sem, hogy háladatosságomnak tanujelét adjam».

«Mondja csak Benyovszky úr, milyen viszonyban áll ön Kuznecovval?» - kérde a kancellár egy kis vártatva, kémkedő tekintetet vetvén a grófra.

«Kuznecov úr, mikor én mindenből teljesen kifosztva Kamcsatkába érkeztem, ismételten is nagy szívességet tett velem s most, hogy módomban van, viszonzom neki eggyel-mással irántam tanúsított jóságát».

«Reménylem, - folytatá a kancellár - hogy barátságuknak nincsen más alapja. De a városban sok mindenfélét beszélnek az önök viszonyáról».

A kancellárnak e nyilatkozatából kitűnt, hogy Izmailov már gyanút keltett nagybátyjában Benyovszky iránt. De ez egy percig sem vesztette el lélekjelenlétét s így szólt:

«Engedje meg, kancellár úr, hogy önnel, mint jóltevőmmel, egész őszintén beszélhessek. Van okom sejteni, hogy az ön öccse, Izmailov, gyanúsította Kuznecovot. Én szolgállok önnek Izmailov ez ellenszenvének az okával is. Izmailov és Kuznecov beleszerettek ugyanegy nőbe, Kuzmin őrmester húgába, s az ön öccse nőül akarta ezt a leányt venni. Én az ön családja érdekében meg akartam akadályozni, hogy Izmailov ilyen alacsony származású leányt nőül ne vegyen, azért rábeszéltem Kuznecovot, vigye el ő magával a leányt Ochockba s ott vegye el. Izmailov most szerelemfáltásból és bosszúból, nem tudom, mivel vádolta Kuznecovot.»

A kancellár megölelte a grófot s így szólt:

«Ha ön most el nem jön hozzám, balgatag lépésre szántam volna el magam. Öcsém, már jó ideje, hogy minden nap azt beszélte nekem, hogy ön és Kuznecov néhány nő társaságában meg akarnak Kamcsatkából szökni. Egyízben már el is akartam küldeni Stefanovért, hogy az ő segítségével végére járjak a dolognak. Nagyon köszönöm önnek, hogy megnyitotta a szememet. Ezután az én úröcsém viseletét nagyobb figyelemmel fogom kísérni.»

Mire Benyovszky hazatért, már Krusztiev is eljárta az ő megbízásában s erről a következőt beszélte: «Kuzmin húga aprójára elmondta, hogy Izmailov egyszer az ablakánál hallgatódzott, mikor Kuznecov éppen azt ígérte neki, hogy nőül veszi, ha elmegy vele Európába.»

Mikor aztán a nő azt kérdezte tőle, mi úton-módon akar ő Európába elmenni? Kuznecov azt felelte:

«Egy vállalatnak, melynek az élén oly ember áll, mint Benyovszky gróf, okvetlenül sikerülnie kell.» Ennél többet Kuznecov nem mondott. Alig ment el Kuznecov, belépett nagy dühösen Izmailov, elhalmozta a leányt szemrehányásokkal s azzal fenyegetődött, hogy elküldeti Kuznecovot bányarabságra.

Most meg Benyovszky beszélte el az ő látogatását a kancellárnál s arra kérte Krusztievet, menjen vissza tüstént a leányhoz s tanítsa rá, hogy ha a kancellár el találja érte küldeni, ezt felelje: Kuznecov megígérte neki, hogy Ochockban nőül veszi, Benyovszky pedig ezer rubel nászajándékot ajánlott fel neki, ha meg nem engedi, hogy Izmailov nála még azontúl is látogatásokat tegyen.

Már másodnap kiderült, milyen szükséges volt Benyovszkynak ez az intézkedése, mert a kancellár külön-külön kivallatta Kuznecovot meg Kuzmin húgát, mire aztán az öccsét korán hajnalban elküldte Verchoni-Osztrogba és erősen ráparancsolt, hogy az ő engedelme nélkül el ne merjen Bolsereckbe jönni. Estefelé a kancellár meglátogatta Benyovszkyt, még egyszer bocsánatot kért bizalmatlanságáért.

Este az összeesküvők gyűlést tartottak, amelyben Benyovszky jelentést tett a történetekről s beszédjét így végzé:

«Egyszer ugyan sikerült a veszedelmet elhárítanom, de ezután meg kell kétszerezniünk óvatosságunkat. A város közelében lehetetlen volna szembeszállanunk a kormány katonáival. A veszedelem legcsekélyebb jelénél tehát a tenger felé kell vonulnunk s a négy ágyúval felszerelt világítótorony sáncai mögött kell magunkat védelmeznünk.»

Április 11-én Benyovszky meglátogatta a kormányzót, aki gondolatokba merülve járt fel s alá a szobájában s aztán hirtelen a grófhöz fordult s így szólt:

«A kancellár aligha meg nem bolondult. Már ismételtén beszélt nekem egy nagyon regényes történetet, hogy te ilyen meg olyan kalandos terveket kovácsolsz, hogy meg akarsz tőlünk szökni stb. Ma végre megsokallottam a dolgot s jól odamondtam neki. Még a leányomat is vádolja, hogy neki is része van a te tervedben.»

«Én már ismerem a kancellárnak azt a hóbortját - felelt nevetve Benyovszky. - Ő nagyon derék, tiszteletre méltó férfiú, de mióta az öccse, Izmailov telesúgta a fülét, mind csak ezen jár az esze.»

Nilov azonnal előhívatta a kancellárt, aki nagy szemeket meresztett, hogy Benyovszkyt is ott találta.

«Én elbeszéltem - így fogadá Nilov a kancellárt - Benyovszkynak azt az egész rémséges történetet, amelyről ön nekem jelentést tett. Nos, kancellár úr?»

Novozilov egyenesen Benyovszkyhoz fordult:

«Ön bűnös s csak azt sajnálom, hogy eddig szabadon engedtem önt járni-kelni. Bizonyítékaim, amelyeket tüstént előmutatok, reményilem, meggyőzik majd a kormányzó urat is, aki egy pillanatig sem fog késni önt börtönbe vetni.»

Erre aztán elővett egy levelet az öccsétől, amelyben ez előbbi vádját fenntartja s tanukul hivatkozik Boszkarevre és Zablikovra. Amint ezt végigolvasta, a sértett igazságérzet kifejezésével Nilovhoz fordult:

«Van-e hát okom, kormányzó úr, Benyovszkyt vádolni?»

A kormányzó ingadozott. De a gróf azonnal feltalálta magát. «Tessék e két embert kihallgatni - mondá. - Ezek ugyan Stefanovnak, halálos ellenségemnek a barátai, de azért a kihallgatás eredménye iránt egészen nyugodt vagyok. Csak arra kérem önt, kormányzó úr, engedje meg, hogy ebben a mellékszobában végighallgathassam a tanukihallgatást.»

Nilov ezt szívesen megengedte, a kancellár meg csak úgy dúlt-fúlt mérgében, hogy Benyovszky úgy szembe mert vele szállni. A kormányzó azzal fenyegetődzött, hogyha ez a vádja merő koholmánynak bizonyul, vége van köztük minden barátságnak. Végre jelentették a tanukat, s Benyovszky a mellékszobába ment. A kancellár megmutatta nekik a levelet.

«A kézírást igen jól ismerjük, - felelte Boszkarev és Zablikov - de a tartalmáról, összeesküvésről nem tudunk semmit. Mi testi-lelki barátjai vagyunk Stefanovnak, aki előttünk Benyovszkyra sokat panaszkodott. De gyűlöletünk nem tesz bennünket aljassá, hogy rágalmazzuk ellenségünket oly dolgokkal, amikről sejtelmünk sincs.»

E nyilatkozat után a kormányzó igen udvariasan elbocsátá Boszkarevet és Zablikovot és kivezette a mellékszobából Benyovszkyt, hogy a kancellár zavarának tanuja legyen. Ez bocsánatot kért a kormányzótól is, meg Benyovszkytól is és mindent az öccse gonoszságára hárított, aki ellen ki nem fogyott a káromkodásból. A kormányzó azonban minden bocsánatkérés mellett sem akart megjuhászodni s csak Benyovszky rábeszélésére és kérelmére békült ki a kancellárral.

Még ugyanaz nap délután megtörtént Boszkarev és Zablikov forma szerinti felvétele a szövetségesek közé és Benyovszky az egész társaság előtt kifejezte nekik köszönetét a tett nagy szolgálatokért.

Másnap Benyovszky hirtelen nagyon rosszul lett s estig baja oly fokra hágott, hogy magához hívatta Krusztievet és Panovot s rájuk bízta a társaság vezetését. Ezek másnap azonnal üzentek Afanáziának, aki nyomban megjelent s ápolta, gondozta Benyovszkyt egész betegsége alatt s meg nem engedte, hogy más csak közel is menjen a beteg ágyához. 20-án végre szünni kezdett a láz s Afanázia tüstént üzent anyjának, hogy a gróf veszélyen kívül van. Ez üzenetre megjelent maga a kormányzó neje minden gyermekével, hogy Benyovszkynak felgyógyulásához szerencsét kívánjon. Csak most tudta meg a gróf, mily önfeláldozó gonddal ápolta őt Afanázia, mily szeretettel virrasztott ágya mellett három hosszú éjszakán.

Alig távozott Nilovné leányával, Krusztiev igen fontos hírt hozott Benyovszkynak.

«Ugy látszik, - szólt az - most már a kancellár a hetmannal szövetségbe vesztünkre. Uj részleteket közölt vele összeesküvésünkről.»

Benyovszky e hír hallatára nyugtalan lett. De még igen erőtlen volt, fel nem kelhetett s a baj megelőzésére nem tehetett semmit.

23-án Afanázia álrúhában jött Benyovszky lakására s az izgatottságtól remegő hangon beszélte, hogy az anyja egyre sír, atyja beszéde után ítélve pedig okvetetlenül azt kell hinnie, hogy az mindent tud. «Az istenért, - a várba el ne menj, ha még annyit hívnak is. Én aligha jöhetek el többé hozzád, de elküldöm, ha szükség mutatkozik, szobaleányomat. Csak arra az egyre kérlek, szerelmünk szentségénél, ha erőszakra kerül a sor, kíméld az atyám életét s ne tedd könnyelműen kockára a te drága életedet».

Benyovszky gyöngéden megölelte ezt a hű teremtet s arra kérte, siessen haza, hogy távollétét észre ne vegyék. Otthon figyelje meg jól atyja minden lépését, s ha veszedelem van, ennek jeléül küldjön neki egy piros szalagot. Ha zaj támad, ablakát tartsa nyitva s az ablak előtt tétessen egy szánt keresztbe az árkon. Mindezt Afanázia keserves könnyhullatás közt megígérte, aztán eltávozott.

Április 25-én már korán reggel hozta Afanázia szobaleánya a veszedelem jelét, a piros szalagot, s úrnőjének azt az izenetét, hogy Benyovszky semmi szín alatt el ne menjen a várba. Nilovné s a kisasszony - jelenté a leány - egyre sírnak-rínak, mert a kormányzó igen szigorúan bánik velük, sőt az asszonyt meg is verte.

Déltájban jött a hetman két kozákkal. Benyovszky igen nyájasan fogadta. A hetman színlelt barátsággal elmondta, hogy a kormányzó kéreti, jöjjön el hozzá a várba. Kár egy percig is aggódnia; a kancellárnak megint bogarai vannak s a grófnak nem nagy fáradságába fog kerülni újra rápirítani.

«Sajnálom, hetman úr, de ma sehogy sem mehetek, betegségem nem engedi».

«Hagyjuk ezt a komédiát - szólt most nyugalomát veszve a hetman. - Jöjjön el velem, gróf úr, szépszerivel, különben a kozákjaimmal vitetem el!» S midőn Benyovszky e fenyegetésre hangos kacagással felelt, a hetman az ajtóhoz ment, hogy embereit előszólítsa. De Benyovszky egyet füttyentett s tüstént ott termett öt férfiú. Ezek lefegyverezték a hetmant s a két kozákot, a gróf pedig foglyainak nyilvánította őket.

Öt órakor délután Nilov úr azt izente, ha Benyovszky a hetmant tüstént szabadon nem bocsátja, e merészségeért életével fog lakolni. Holnap, ígéri, a tanács elé fogja terjeszteni az ügyet, s ha ártatlannak bizonyul, elégtételt szerez neki a kancellártól. Ha pedig a lelkiismerete nem nyugodt, úgy azt tanácsolja, jelenjen meg önként, szép szerével és reméljen kegyelmet a császárné jóságától.

Erre Benyovszky következőleg válaszolt levélben:

«Kegyelmes úr! Ha az ügy, amelyben megidézni méltóztatik, az én személyes ügyem volna, tüstént eleget tennék parancsának s megjelennék. Minthogy azonban Excellenciád rendelete folytán én a gyarmatszövetkezetnek a feje vagyok, mitsem tehetek társaim meghallgatása nélkül. Holnap tanácsba gyűjtöm társaimat s az ő végzésüktől fog függni az én magamtartása s a hetman szabadsága. Kiváló tisztelettel Benyovszky.»

Kilenc órákor Benyovszky hat embert küldött a városba, hogy kerítsék kézre a kancellárt. De annak volt annyi esze, s nem mozdult ki a várból. Helyette azonban elhozták Izmailovot, továbbá a kancellár titkárját, Csudeikint.

Másnap, április tizenhatodikán, két piros szalagot hoztak Afanáziától. Egyszersmind az a hír is érkezett, hogy a kormányzó tanácsgyűlést tartott s ott senki sem tudta megmondani, hová lett Izmailov. Minthogy így a tanúk hiányoztak, a kormányzó rútul lehordta a kancellárt, elmondta garázda, izgága embernek, akinek gyönyörűsége telik benne, ha zavart csinálhat.

Tizenegy órákor megint üzenet érkezett a kormányzótól. Meg van a gróf ártatlanságáról győződve, - mondá - megengedi, hogy a társaság a hetmant túszként megtartsa, de csak a forma kedvéért, a kormány tekintélyének megóvása végett, négy katonát fog küldeni s ezeknek Benyovszky adja meg magát. A gróf visszaüzent, hogy ő tökéletesen megbízik a kormányzó becsületszámbájában, csak küldje el azt a négy katonát. Addig ő majd rábeszéli társait, engedjék meg neki, hogy a kormányzóhoz elmehessen. S minthogy náluk marad túszként a hetman, nem kétli, meg is fogják neki engedni.

Alig küldte el Benyovszky ezt a feleletet, jött egy levélke Afanáziától, amelyben meghívta a grófot s biztosította, hogy atyja most sokkal kedvezőbben vélekedik felőle, mint bármikor. A leány egyeneslelkűségében Benyovszky feltétlenül bízott s e meghívására el is ment volna nyomban a kormányzóhoz, ha a levélben egypár piros selyemszálát észre nem vesz. Ezek világosan megmondták, hogy mitévő legyen. Tüstént parancsot adott hogy éjjeli támadásra készüljenek, mivel úgy értesítették, hogy a helyőrség s a kozákok egész nap azzal voltak elfoglalva, hogy fegyvereiket jókarba hozzák.

Kilenc órákor jelentették, hogy egy nagy csapat katonaság van közeledőben s a zörgés után ítélve, ágyúkat is hoznak. Benyovszky embereit maga mellé gyűjtve, elindult az ellenség felé. Ebben a pillanatban jött fölfegyverkezve, de támoilyogva a gyöngeségtől Stefanov s így szólt Benyovszkynak: «Veled akarok győzni vagy meghalni!» És valóban mindent megtett, hogy szavával és példájával társait a hősiességre tüzelje, noha alig tudta magát cipelni.

A szövetségesek egész tizenöt lépésnyire közeledtek a katonasághoz s most egyszerre tüzet adtak. Minden lövés talált. A katonák rémülten futottak az erdő felé s otthagyták az ágyúkat. Ez öreg hiba volt a tiszttől, mert ha a várba vonul vissza, az összeesküvők azt soha be nem vehették volna. De Benyovszky ezt a hibát tüstént a maga hasznára fordította. Egy negyedóra alatt összeszedte embereit s most az ellenség ágyúival tüzelt az árok mellett fekvő csapatra. Csak a levegőbe lövetett, de a katonák annyira megrémültek, hogy egy sem mert fekvőhelyéből kimozdulni s Benyovszky embereivel egyenesen a várnak vehette útját. A várbeli örök, az ágyúk zörgését hallván, a szövetségeseket társaiknak tartották s azt kiáltották le:

«Hozzátok-e a foglyokat?»

«Hozzuk bizony!» - kiáltott egy szövetséges. És most gyorsan, nagy erőfeszítéssel leeresztették az örök a csapóhidat, mire Benyovszky és emberei nagy bátran bevonultak a várba s a tizenkét őrszemet gyorsan eltették láb alól. A hidat azonnal felhúzták megint s öröket állítottak ki. Amint Benyovszky a vár udvarára érkezett, emberei éppen avval voltak elfoglalva,

hogy egy petardával a belső kaput felrobbantsák. A gróf egy nyitott ablakon beszökött a kormányzó lakásába. Nilovné és gyermekei arra kérték, hogy az istenért, mentse meg a kormányzót, amit ez meg is ígért. Tüstént elment Nilov úr szobájába s arra kérte, siessen gyermekei lakosztályába, ott bátorságban lesz az élete.

«De előbb neked meg kell halnod!» szólt Nilov s rásütötte Benyovszkyra pisztolyát. A golyó a lábát találta. De a gróf nem tágított, tovább is csak arra kérte, gondoljon életével, hiszen az ellentállás hiábavaló. Ha ő mellette nincsen, könnyen baja történhetnék. A felesége és gyermekei is térdükön rimázkodtak neki, fogadja meg Benyovszky tanácsát. De a kormányzó rájuk sem hallgatott, hanem dühösen torkán ragadta a grófot és fojtogatni kezdte, úgyhogy ennek nem maradt egyéb hátra, mint vagy feláldozza a saját életét, vagy pedig törét mártja a kormányzó szívébe. Ebben a pillanatban nagy robbanás történt. A belső kapu megnyílt az összeesküvők előtt s a következő percben már a szobában termett Panov egy társával. Amint barátja kétségbeesett helyzetét látta, arra kérte a kormányzót, eressze el Benyovszkyt. Nilov nem engedett. Panov tehát egy hatalmas kardcsapással kettéhasította koponyáját. S most oly jelenet következett, amelynek megrendítő volta leírhatatlan. Nilovné Benyovszky lábához borult, leányai jobbra-balra ájultan roskadoztak, maga a gróf is e nyomor láttára annyira megrendült belsejében, hogy alig birta magát fenntartani. Panov ezt észrevette s arra kérte Benyovszkyt, menjen le a társaihoz az udvarra, akik még mindig harcolnak a katonákkal. Nilovné asszonyról és családjáról majd gondoskodik ő. Benyovszky engedelmeskedett. Amint leért, a katonákat már visszaverték s ellepve találta az udvart holtakkal és sebesültekkel.

Másnap reggel a gróf felkereste Nilovnét, akit ágyban talált. A földre borult a szerencsétlen nő előtt s kérte, ne tudja be neki férje halálának okát, mert hiszen látta, hogy saját élete veszélyeztetésével törekedett a férjét megmenteni.

A szegény asszony nagy fájdalommal mellett sem tett neki szemrehányásokat, csak gyermekei után tudakozódott s arra kérte, távolítsa el azt az őrt, akit Panov a lakásához rendelt. De midőn Benyovszky felvilágosította, hogy ez az ő biztonsága okáért történt, egy szót sem szólt többé.

Azalatt visszaérkezett Panov avval a jelentéssel, hogy a városból mind kivonultak a férfiak, hogy továbbá a hetman, akit emberei közül néhányan kiszabadítottak fogságából, a kozákjait felfegyverezte, a várostól egy félóranyira fekvő magaslatra vonult velük s kijelenté, hogy kiéhezteti a várban levő összeesküvőket. Benyovszky tüstént egybehívta társait s előadta, hogy az új veszedelem, mely őket fenyegeti, gyors elhatározást követel. A kiéheztetés veszedelmének elhárítására pedig a következőt ajánlja: Húsz ember azonnal a városba küldendő, ezek kergessék az asszonyokat és gyermekeket, akik ott maradtak, mind egy lábíg a templomba, ezt aztán rakják körül bútorokkal, fával s egyéb tüzelőanyaggal. Erre aztán értésükre adandó az asszonyoknak, hogy készüljenek el a halálra, hogy férjeik ellenszegülése teszi e szigorú eljárást szükségessé. Később meg lehet velük értetni, hogy megmenekülésükre van még egy mód, ha közülük három asszonyt és tizenkét hajadont elküldenek atyáikhoz s arra kérik, hogy rakják le a fegyvert. Ezt az indítványt tüstént elfogadták és Panovot bízták meg a kivitelével.

Reggel aztán elküldtek néhány asszonyt és gyermeket Szibaev vezetése alatt a város férfiaihoz s a kozákokhoz a következő izenettel: «Mi nagyon nevetségesnek tartjuk ama terveteket, hogy bennünket ki akartok éheztetni, holott itt hagyátok kezeink közt az asszonyokat és gyermekeket, akiknek vére lelketeken fog égni, ha tervetek mellett konokul megmaradtok. Feltételeink a következők: 1. E követünk megérkezése után egy órával szabadon bocsátjátok ama négy társunkat, akiket a hetman kiszabadításakor foglyokul ejtettetek. 2. Lerakjátok a fegyvert s fegyvertelen jöttök a vár elé, hogy közületek tetszésünk szerint túszoikat választhassunk, elejét vevén így minden további ellenségeskedésnek. Ha e feltételeinket el nem fogadjátok, a

templom s a benne levők a tűz martalékává lesznek. Most kilenc óra van; tízkor, ha addig igenlő felelet nem jő, a templom lángokban áll.»

Alig ment el az izenet, belépett Benyovszkyhoz Nilovné. Mikor megpillantá a grófot, aki a harcban megsebesülvén, a nagy megerőltetés és a vérveszteség miatt egész bágyadtan és halálsápadtan feküdt ágyában, vigasztalni kezdé, noha ő maga szorult legjobban a vigasztalásra, és biztosította, hogy ártatlannak tartja őt férje halálában, mivel szemtanúja volt, hogy megsebesítve is milyen kíméletesen bánt vele. Most csak végbúcsút jött venni tőle, mivel feltett szándéka, hogy férje temetése után azonnal távozik családjával s arra kéri, támogassa őt ebben. A gróf alig tudott megindultságában szót találni s csak annyit mondott, hogy kész mindent megtenni, ami csak tőle telik.

Egynegyed volt tízre, mikor jelentették, hogy a magaslaton, ahol a kozákok tanyáznak, póznákra kötött fehér kendőket lobogtatnak s néhány perc múlva ötven fegyvertelen kozák lélekszakadva futott a vár felé. Közülök kettőt elvezettek Benyovszky elé. Ezek kijelenték, hogy elfogadják a feltételeket, hogy egy félóra múlva ott lesznek mindnyájan a vár előtt, amint Benyovszkyék kívánják, s arra kéri őket, hogy a többinek a megérkezéséig ne tegyenek semmit.

Nyomban rá jött Szibaev is s azt beszélte, hogy a kozákok, amint a levél tartalmát hallották, tüstént sietni akartak a templomhoz, hogy családjukat megszabadítsák. De az asszonyok megakadályozták őket s arra kérték, hogy az Isten szerelméért ne menjenek, mert már minden elő van készítve a templom felgyújtására s csak siettetni fogják öveik halálát. Erre a kozákok tanácskozni kezdtek s a vége az lett, hogy a hetmant elfogták s most hozzák, kiszolgáltatják Benyovszkynak. Még el sem végezte Szibaev a jelentését, már megérkeztek a kozákok mind. Panov közülük kiválasztott ötvenet, a legelőkelőbbjeit, kezeseknek. Elővigyázatból elküldtek még egypár embert, hogy azokat a fegyvereket, melyeket a kozákok leraktak, őrizték a magaslaton mindaddig, míg majd a várba lehet szállítani.

Most Benyovszky parancsokat osztogatott. Krusztievnek el kellett mennie, hogy Kuznecov segítségével kerítse hatalmába a Péter és Pál hajót és égesse fel a kikötőben levő többi hajót mind. Baturint megbízta, hogy leltározza a kincsházat s a raktárakat. Panovnak gondoskodnia kellett a kormányzó s az elesettek temetéséről. Wynbladth pedig katonai ügyekben intézkedett. Maga Benyovszky mitsem tehetett, mivel sebe nagy fájdalmat okozott neki.

Május másodikán Benyovszky magához hívatta társait s kifejezte nekik köszönetét bátor s elszánt maguktartásáért. Továbbá parancsot adott, hogy csináljanak tutajokat s azokon szállítsák le a folyón az ágyúkat, a lövő- és élelmiszert. Benyovszky parancsára a kancellária levéltárát is elvitték a hajóra, a tárházakban pedig oly tömördek és nagyértékű szücsárukat találtak, hogy elegendő volt mindnyájukat jómódba helyezni, ha Európába visszatérnek. A császári pénztárban levő pénzt és drága szöveteket pedig azonnal elosztotta Benyovszky emberei közt.

Miután istentiszteletet tartottak, Benyovszky a várban nagy lakomát szerzett, amelyen a város polgárai közül is jelen voltak sokan.

Hatodikán a gróf Bolsereck városa számára új hatóságot nevezett ki, s a lakosoknak hittel kellett fogadniok, hogy míg a szövetségesek Kamcsatkában lesznek, semmit sem tesznek Benyovszky tudta és beleegyezése nélkül. Erre Benyovszky elhagyta Bolsereck városát s a kikötőbe érven, megtudta Csurintól, hogy 11-én indulhatnak.

A Szent Péter és Pál hajón hetvenöt szolgálatot tevő férfiú, kilenc nő és tizenkét utas, összesen tehát kilencvenhat ember volt. Főparancsnok volt Benyovszky gróf, alparancsnok pedig Krusztiev.

Május 12-én egy csütörtöki napon, korán reggel elhagyták a bolserecki kikötőt és délnek vevék útjukat.

Néhány napi hajózás után megpillantották a Bering-szigeteket, amelyektől vagy egy fél mérföldnyire horgonyt vetettek és elküldték Panovot tíz emberrel egy csónakon, hogy kémlelje ki a szigeteket. Panov jelentette, hogy a sziget merőben lakatlan. De Benyovszky, midőn a sziget egyik öblében kikötött, mégis elküldött néhány embert, hogy vegyék tüzetesebben szemügyre a szigetet. Estefelé jöttek vissza a sziget kikémlelésére kiküldött emberek s jelentették, hogy az öböltől vagy egy mérföldnyire egy kunyhót találtak, benne egy kutyát s egy hordó alatt egy levelet, amelyet elhoztak. Úgy vélekedtek, hogy a szigeten igenis vannak emberek, mivel a hóban friss lábnyomokat vett észre. Benyovszky felbontotta a levelet s a következőt olvasta:

«Üdv és egészség mindazoknak, akik e szigetre érkeznek! Ezennel tudatom, hogy az Erzsébet-hajó, mely 1769-ben Ochock kikötőjét az én vezetésem alatt elhagyá, kénytelen volt egy egész esztendeig e sziget előtt vesztegelni, mivel viharok miatt tetemes sérüléseket szenvedett. Ennyi idő után végre le kellett mondanunk arról a reményről, hogy a hajót megint használható karba hozhassuk. Szétszedtük tehát és csónakokat csináltunk belőle. Ezeken készülök egy innen keletre fekvő szigetre menni, abban a reményben, hogy ott hajót találok, melyen hajósnépemmel visszamehetek hazámba.

Kelt 1771-ben, január 24-én.

*Ochotyn Iván, kapitány.
Balakirov Boldizsár, kormányos.»*

Benyovszkynak úgy rémlett, mintha Ochockban hallott volna Ochotyn felől, hogy nem orosz, hogy a vezetésére bízott hajót magához ragadta s legénységét rábeszélte, hogy próbáljanak szerencsét s telepedjenek le vele az Aleuti szigeteken. Itt azóta több orosz hajót elraboltak, amelyeknek személyzete megadta magát Ochotynnak. Körülbelül száz európai ember van vele s ama sziget lakosai is alávetették magukat neki. Benyovszky e dolgokat hallván, majdnem biztosra vette, hogy Ochotyn emberei közül vannak egynéhányan a szigeten. Azért öt embert jól felfegyverkezve s élelmiszerekkel ellátva elküldött a szigetre, mindenikét más-más irányba s meghívót adott velük Ochotyn és emberei számára. Ő maga pedig megmaradt az öbölben, amelyet emberei az ő tiszteletére Móric-öbölnek neveztek el.

Másnap öt órakor reggel Krusztiev felkerestette Benyovszkyt azzal a hírrel, hogy a sziget déli részén lövések hallatszottak. A gróf rögtön megtett minden intézkedést, hogy támadás esetén készek legyenek, Wynbladthot pedig tizenhat emberrel dereglyére ültette s elküldte őket az öböl déli részére. Ő maga is nyolc más emberrel követte őket egy kisebb csónakon. A sziget déli csúcsához közeledve egy kamcsatkai szerkezetű csónakot láttak közeledni s egyik rajta ülő azt kiáltotta, hogy levelet hoz a Szent Péter-hajó parancsnokának. Egpár perc múlva egészen közel jöttek Benyovszkyékhoz. A gróf átvette a levelet, elolvasta s felszólította az öt orosz, akik a csónakban ültek, menjenek el vele a Szent Péter és Pál földéjzetére. A gróf itt egybegyűjtötte embereit s elolvasta előttük az említett levelet, amely így hangzott:

«Üdv a Szent Péter és Pál derék, rettenthetetlen parancsnokának s az egész társaságnak! Kedves barátaim és társaim! Nagy örömmel értesültem, hogy szerencsésen e szigetre érkeztek. Embereitek, akiket hozzánk küldöttetek, megértették velünk terveiteket s mi inkább barátokul tartottuk őket magunknál, semmint kezesekül, hogy élelemmel ellátva küldjük őket vissza, aminek bizonyosan híjával vagytok. Kérjük a parancsnokot, adjon nekünk hírt, ha hajlandó velünk érintkezésbe lépni? Ha igen, tudassa velünk e levél vivőivel a találkozás helyét. Minden jót kívánunk nektek s ajánljuk magunkat barátságotokba. Isten veletek!

Ochotyn Iván.»

Benyovszky tanácsára azt határozta a társaság, hogy Ochotynnak egy embere vigye el a gróf választ, a másik négyet pedig ott tartják, míg az ő társaik vissza nem kerülnek. Benyovszky válasza pedig ez volt:

«Le nem írhatom Önnek azt az örömet, amelyet annak hallatára éreztem, hogy Ön e szigeten tartózkodik. Mióta a derék Ochotynnak híre hozzám eljutott, mindig nagyra-becsültem és most misem tartóztat, hogy vele megismerkedjem s iránta való tiszteletemet kifejezzem. Kérem, ne írja Ön azt az óvatosságot, amelyet találkozásunknál szem előtt tartok, a bizalmatlanság rovására; a nagy elővigyázat csak a bátortalan embereknek árt. Kérem Önt, legyen holnap reggel 6 órakor négy emberével a sziget déli csúcsán; én ugyanannyi társammal fogok ott megjelenni. Mihelyest egymást meglátjuk, lerakjuk a fegyvert és testvéri bizalommal közeledünk egymáshoz.

Móric Ágost.»

Másnap öt órakor reggel Benyovszky három ágyút süttetett el és négy emberével a dereglyébe szállt. A meghatározott helyen Ochotyn már várta és igen barátságosan fogadta őket. Harminchat éves, igen széptermetű férfiú volt s igen jól beszélt németül és franciául. Mindjárt az első üdvözlések után elbeszélte Benyovszkynak élete történetét és kalandjait. Erzsébet császárné alatt a szmolenszki ezredben szolgált mint kapitány, később kegyvesztett lett s Szibériába küldték számkivetésbe. Jakuckba érkezvén, «megkegyelmezték» neki s elküldték Ochockba. Itt egy hajóra került, amely vidravadászatra volt kirendelve. Amint az Aleuti szigetek egyikén ki akartak kötni, a hajószemélyzet ötven emberével pártot ütött és szerencsésen hatalmába kerítette a hajót.

Ezzel a hajóval aztán két mást hódított meg, amelyeknek emberei készségesen alávetették magukat neki. Másfél évvel később az Aleuti szigetek legnagyobbikán telepedett le, ahol emberei a szigetlakók leányaival házasságra keltek s ezzel megnyerte a bennlakók bizalmát. Most gyarmatokat akart alapítani, de híjával volt a szükséges fegyvereknek és szerszámoknak s ezeket, azt hitte, úgy szerezheti meg, hogy támadást intéz Ochock és Kamcsatka ellen, feldúlja a két gyarmatot s elvisz onnét mindent, ami kezeügyébe kerül. «Ami az alapítandó gyarmatokat illeti, - szólt Benyovszky, - azt tanácslom önnek, forduljon valamely európai hatalomhoz s törekedjék annak támogatását megnyerni. Én szívesen ajánlkozom közbenjárásra.» Ez a tanács nagyon megtetszett Ochotynnak s ígérte, hogy aszerint fog cselekedni. Most meg Benyovszky beszélt el az ő élete folyását, mire a két férfiú örök barátságot fogadott egymásnak s aztán ki-ki visszatért társaihoz.

Másnap Ochotyn egy ladikon 150 vidrabőrt küldött Benyovszkynak ajándékol, ez meg viszont két mázsa puskaport, egy mázsa ólmot és sok mindenféle vasszerszámot küldött s aminek a szigetlakók bizonyosan legjobban megörültek, 240 rőf posztót s 25 zsák lisztet. Estefelé Panov társaságában a gróf meglátogatta a szigeten új barátját. Ügyesen épített hat kunyhót találtak cölöpművű erődítéssel körülvéve. Az egész éjjelt beszélgetéssel töltötték Ochotyn kunyhójában. Mikor reggel elváltak egymástól, ez utóbbi több levelet adott át Benyovszkynak, amelyeket néhány európai hatalomhoz intézett az alapítandó gyarmatok ügyében.

Az övéihez visszatérvén, a gróf gyűlést hívott egybe, amelyben azt ajánlotta, hogy hagyják el a szigetet és folytassák útjukat Kína felé, ahonnan legkönnyebben juthatnak majd Európába. De társai kijelentették a társaságnak azt a határozatát, hogy Kamcsatkától északra kell az átmenetelt megkísérteni, amire most az idő is kedvező, s ha ez sehogy sem sikerülne, még mindig el lehetne menniök Amerikába. Meghiitt embereitől már előre értesült volt Benyovszky, hogy a hajó személyzete ezt a határozatát még erőszakkal is kész keresztülvinni. Azért célszerűnek tartotta a maga akaratát a többségének alárendelni.

Estefelé levél érkezett Ochotyintól, amelyben arról értesítette Benyovszkyt, hogy emberei közül egynéhányan, élükön Stefanov, azt ajánlották neki, (Ochotynnak), hogy készek Benyovszkytól elpártolni s ő hozzá állani. Ochotyn tehát azt ajánlja, hogy a gróf mennél előbb hagyja el a szigetet. De ha még előbb találna zendülés kiütni, úgy szívesen segítségére kél, hogy a bűnösöket megbüntethesse. E hírre Benyovszky tüstént összehívta a társaságot s így szólt: «Nagyon alapos gyanum van a társaság egynéhány tagja ellen, hogy oly dologban törik a fejüket, amely mindnyájunk kárára van, A neveket egyelőre el akarom hallgatni abban a reményben, hogy ez az elnézésem észretéríti őket.»

Benyovszkynak az volt a szándéka, hogy a legközelebbi kedvező szél mellett elhagyja a szigetet. Azért a parton egy keresztet állíttatott a következő felirattal:

»Benyovszky Móric Ágost Aladár állította ezt a keresztet 1771-ben május 24-én annak az emlékére, hogy e szigeten tartózkodott, midőn számkivetése helyéből, Kamcsatkából szerencsésen menekült.»

Estefelé beállított Benyovszky sátrába Stefanov avval a jelentéssel, hogy veszedelmes összeesküvésnek jött a nyomára, hogy a gróf iránti háladatossága készíti e titok feltárására s hogy ő hű marad hozzá mindhalálig. Benyovszky nyugodtan végighallgatta Stefanovot s aztán így szólt: «Ha ezt az összeesküvést komolynak tartottam volna, legyen meggyőződve, önt zárattam volna el legelőször. De így csak az én megvetésemnek köszönheti, hogy ez egyszer még szépszerivel menekszik. Olvassa el ezt!» S amint átnyújtotta neki Ochotyn levelét, így végzé: «Még ez egyszer megbocsátok önnek s nem keresem büntársait sem; de reménylem, legközelebb tanujelét adja legőszintébb megbánásának. Jelélül annak, hogy bízom önben, íme, ígérem, hogy az egész dologról senkinek egy szót sem szólok.»

Benyovszky erkölcsi komolysága nagy hatást tett Stefanovra. Lábához borult a grófnak és sírva kért bocsánatot s ígért javulást.

Május 25-én borús időben és jókora ködben elhagyták a szigetet délnyugati szél mellett s északnak vették irányukat. A következő nap erősebb lett a szél s a hajó folyton úszó jégtábláktól és fadaraboktól volt körülveve. Egyszer egy óriási cethal oly közel jött a hajóhoz, hogy ágyúval kellett rálőni; a második ágyúgolyót már nem vette tréfának s alámerült. 27-én erősen háborgott a tenger és kegyetlen hideg volt. A hajó akárhányszor irdatlan nagy jégtáblákba ütközött s estefelé két jégtömb közé került s nem tudott se té- se tova. Ahhoz járult még, hogy a hajón nyílás támadt, sőt éjjel egy hirtelen szélroham végpusztulással fenyegette embereinket. Dél tájban szünni kezdett a vihar s vagy harmadfél mérföldnyire találták magukat valamely parttól.

Május 30-án Krusztiev az egész társaság nevében arra kérte Benyovszkyt, hívja gyűlésbe az egész személyzetet, amit ez készségesen meg is tett tüstént. Azzal a kérelemmel járultak a gróf elé, hogy ne vitorlázzon tovább északnak, mert különben vesztük elkerülhetetlen. Ez kapóra jött Benyovszkynak. Szemükre hányta önfejtésüket, amely őt erre az északi útra kényszeríté, s hogy nem viseltettek iránta a kellő bizalommal. Megértette továbbá velük, milyen veszedelmes következménye lehetne annak, ha másodszor is arra akarnák kényszeríteni, hogy magát az ő önkényüknek alárendelje. Meg is fogadták mindnyájan, hogy ezután feltétlenül fognak neki engedelmeskedni s egészen szabadjára bízzák a hajó vezetését.

Ezután folyton keleti irányban haladtak. Jósokára szárazföldet vettek észre s két csónakot, amelyek feléjük közeledtek. Benyovszky horgonyt vetett, egy korják emberrel, aki vele a hajón volt, meghívta a két csónakbeli embert, akik csukcsok voltak, hogy jöjjenek hozzá a fedélzetre. Azok minden félelem nélkül elfogadták a meghívást. Tőlük megtudták, hogy tizen-négy mérföldnyire vannak a csukcskói hegyfoktól s hogy az az előhegy, amelyet előtte való nap láttak, az Alaksinának nevezett nagy országhoz tartozik. Így nevezik a csukcsok Amerikát.

Továbbra is keletnek tartottak, mert Benyovszky egy szigetet akart felkeresni, amelyről Ochotyn beszélt neki. Délután lement a hajóürré, hogy a rakományt megtekintse. Tömérdek szűcsárut vittek, amelyért Kínában legalább is egymillió piasztert reméltek bevenni. De amint az ajtót kinyitotta, rothadt szag csapta meg az orrát; a bőrök egy része rothadásnak indult.

Hat órákor feltűntek a szemkör szélén Urumuzir sziget körvonalai s három órai vitorlázás után kikötöttek e sziget kényelmes révpartján. Kuznecovot előre küldték, hogy bejelentse a jövevények érkezését. Már néhány óra múlva visszajött Kuznecov két orosz ember kíséretében, akik meghívták Benyovszkyt, hogy szálljon partra s felajánlottak neki kényelmes lakást és tágas tárházat rakománya számára. A szigetre érvén, elvezették a grófot egy kényelmes lakásba, amelynek közelében egy jókora nagy épület tárháznak volt berendezve. Benyovszkynak első dolga volt az asszonyoknak és betegeknek megfelelő lakásokat keríteni, aztán emberei számára sátrakat készíttetett és parancsot adott, hogy rakodjanak ki a hajóból.

Kilenc órákor egy öreg ember akart Benyovszkyval beszélni, aki oroszul is tudott. Az ősz arculata első pillanatra elárulta, hogy nem orosz, de minthogy orosz nyelven folyékonyan beszélt, Benyovszky ezen a ritka jelenségen igen csodálkozott. Az öreg nyilván észrevette a gróf csodálkozását, mert egyszerre csak elkezdett nevetni s így szólt: «Ön csodálkozik, európai úr, hogy én önt így szólítom. De meg kell önnek mondanom, hogy én többet tudok ám, mint a többi aleuták. Ifjú koromban elraboltak engem a kozákok s elvittek hazájukba. Ott egyik városból a másikba hurcoltak. A kozákok elküldtek engem országom belsejébe, hogy véreimet beszéljem rá, hogy velük kereskedjenek. De amint így hazakerültem, nem tértem ismét vissza a kozákokhoz, hanem a szigeten maradtam. Itt megszeretett a tájon s nőül adta nekem leányát. S mivel én mindenhez értek, az aleuták ipam halála után megtettek tájonnak. Most én vagyok valamennyi aleuták leghatalmasabb, legokosabb és leggazdagabb tájonja. De mivel már megvénültem, a fiamnak engedtem át a kormányzást s immár csak barátja és tanácsadója vagyok. A fiamnak pedig nem kell többé a kozákoktól félnie, mert az ő leányát elvette nőül egy európai tájon s ez az európai tájon valóságos Isten. Ez az, amiért nevettem s amiért mindig nevetni fogok.»

Benyovszky tüstént megértette, hogy az az európai tájon nem más, mint Ochotyn s elmondta, hogy ő ezt a tájont nagyon jól ismeri, hogy az neki jó barátja s hogy tőle levelet is hoz az ipához. Erre aztán az öreg megölelte a grófot, kedves fiának mondta s rögtön távozott, hogy ezt hírül vigye családjának.

Másnap délután megérkezett a fiatal tájon két orosz emberrel és nagy kísérettel. Előttük ment az öreg, aki Benyovszkynak bemutatta az ő feleségét. A tájon bemutatta leányát, Ochotyn feleségét is s a legelőkelőbb szigetlakók közül egynéhányat. Benyovszky pedig előhozatta s átadta Ochotyn levelét, amely így szólt:

«Üdv és egészség az én atyámnak, Tuachta tájonnak, az Aleuti szigetek fejének! Abban a reményben, hogy az Isten szerencsésen elviszi az én barátomat hozzád, adtam neki ezt a levelemet, hogy tudtul adjam neked baráti viszonyunkat s arra kérjelek, részesítsd őt mindazon oltalomban és segítségben, amelyre szüksége van.

Az én szövetségeseimet és barátaimat, akik nálatok vannak, felkérem ezennel, hogy e levél vivőjének épp úgy engedelmeskedjenek, akár csak nekem. Atyámnak, egész családknak, szövetségeseimnek és feleségemnek áldást és minden jót kívánok.

Bering-szigeten, 1771 május 24-én.

Ochotyn.»

A levelet egy orosz ember olvasta el, a tájon atyja pedig fennhangon lefordította. Benyovszky meggyőződött, hogy ezek az emberek, akiket közönségesen vadaknak tartanak, valóságos mintaképei a hűségnek és a gyöngédségnek. Előlépett egy orosz ember s azt mondta a grófnak, hogy távollétében őt bízta meg Ochotyn a vezérséggel, kéri tehát a grófot, rendelkezék ő vele és negyven társával. Benyovszky megköszönte e szíves ajánlatot, azt mondván, hogy nagy hálával fogadná, ha szívesek volnának embereinek munkájukban segédkezni.

A tájon pedig azt kérdezte Benyovszkytól, ha nem volna-e hajlandó velük barátságba lépni? S midőn ez igennel felelt, tüstént előhozott állati bőrből készült hét edényt, ezekben aztán megmosakodtak Benyovszky, a tájon s az aleuti nép még más öt feje. Azután tüzet hoztak, ki-ki egy-egy üszköt fogott s így szólt: «Ilyen tűzzel fogjuk a kozákokat égetni.» Majd pedig hét nyilat osztottak szét az eskütevők között s ki-ki eltörte a magáét e szavakkal: «Közöttünk nincs helye a fegyvernek.» Végre köveket hordtak össze s rakásba tették a frigykötés emlékére. Benyovszky pedig megvendégelte a tájonokat pálinkával s elosztatott a szigetlakók közt vagy kétmázsa dohányt s egyéb ajándékot, ezek pedig viszonzásul drága szücsárukat ígértek neki.

Estefelé egy magaslatra vonultak a szigetbeliek s ott sátrakat ütöttek. Ochotyn barátjától megtudta Benyovszky, hogy ott örömmünepet készülnek ülni. Ő is útra kelt tehát oda. Alig pillantotta meg a tájon a grófot, azonnal elvezette a mulatók körébe, hogy a táncot annál jobban láthassa. Ez a tánc fölötté különös volt. Az egyik egy dobot ütött, mire mindnyájan oly heves mozdulatokat tettek, mintha a legnagyobb dühbe jöttek volna. Az oroszok megmondták előre a grófnak, hogy nemsokára az egész társaság mély álomba fog merülni, ez a légygomba forrázatának a hatása, amelyet a szigetlakók ily alkalommal inni szoktak. Ez meg is történt. Még maga a tájon is elaludt. Csak az öreg, a tájon atyja tett kivételt.

Másnap Benyovszky parancsára minden emberének hajóra kellett szállni. Még megajándékozta az öreget s Ochotyn többi barátját s június 6-án, délután 3 órakor meleg búcsú után útrakeltek.

Június 29-én hajósainkat nagy vihar érte utól, amely a hajót megrongálta s ami ennél is nagyobb kár volt, a nagy hánykódástól hat vizeshordónak kitörött a feneke. Benyovszky kénytelen volt, hogy a vízhiánynak elejét vegye, kimért porciókat osztogatni. Nemsokára azonban megjelent Stefanov s tudtul adta a grófnak, hogy a társaság kevesli a kétszersültet s a vizet, kétannyit követelnek, továbbá egy porció pálinkát kinek-kinek, hogy erejükből ki ne fogyjanak. Stefanov viselkedése dühbe hozta Benyovszkyt, aki avval fenyegette, hogy a tengerbe vetteti, ha fel nem hagy ármánykodásaival. De ez az indulatos ember kapta magát s szitkolódzás közt felfutott a fedélzetre. Rövidesen jöttek jelenteni, hogy Stefanov a szövetségesei közül egynéhányat fellovált, hogy szomjuk csillapítására verjenek csapra egy hordó pálinkát. Stefanov és bűntársai csakugyan három hordó pálinkát cipeltek fel a fedélzetre, egy részét megitták, a többit pedig kiöntötték. Eközben beesteledett. A zendülők holtrészezen elszéledtek, lementek aludni a hajókamrákba.

Egy órakor éjfél után jött Wynbladth jelenteni, hogy a zendülők a sok pálinka után nagyon megszomjuhoztak, s részeg fővel tizennégy vizeshordónak beütötték a fenekét. A víz mind elfolyt, még csak harmadfél hordóval van. Azt tanácslá Benyovszkynak, veresse a bűnösöket mind láncra. De a gróf előre látta a szerencsétlenséget, amely ennek az örült tettnek okvetlen következménye lesz, s nem akarta a bajt nyílt szakadással még fokozni. Összegyűjtötte az egész személyzetet a fedélzetre, s eléjük tárta azt a borzasztó veszedelmet, amelybe jutniok kellett anélkül, hogy a segítségre csak reménységük is volna. Azok a szerencsétlen emberek, akik a vizet kifolyatták, nem is sejtették, mit műveltek; csak Benyovszky szavaiból értesültek a baj nagyságáról. Kétségbeesésükben most Stefanov halálát követelték, s a gróf csak nagy

nehezen tudta őket rábeszélni, hogy kegyelmezzenek életének. De mégis, hogy ezt az újabb gazságát szárazon el ne vigye Stefanovot méltatlannak ítélte arra, hogy tovább is tagja legyen a társaságnak és kuktai szolgálatokra ítélték.

Július 1-én esős idő állott be, úgyhogy két hordó vizet lehetett embereinknek fogniok, s noha kátránszagú volt, mégis ezt fogyasztották előbb. Sőt Csurin, Benyovszky nagy öröme az a felfedezést tette, hogy a felesége hajókamrájában deszkák alá rejtve még négy hordó víz van. Benyovszky azt parancsolta neki, hogy erről senkinek egy szót se szóljon. 2-án nagy viharban szárazföldre közeledtek, és Benyovszky partra küldte Kuznecovot, hogy nézzen széjjel s keressen kikötőt. De az orkán szétszakította a horgonykötelet s viassodorta a hajót a nyílt tengerre. Emberei azt követelték, hogy hagyja ott a szárazon a kiküldött embereket és tüstént folytassa útját. De Benyovszky e lelketlen követelésnek erélyesen ellene szegült. «Inkább életemet áldozom fel - úgymond, - de társaimat hűtlenül el nem hagyom. A szégyenpír száll arcomba, ha csak gondolok is rá.»

Már másodszor borult az éj a tengerre, hogy Kuznecov nyolcadmagával elvált társaitól. A hajón folyton tüzet égettek és lőttek. Végre 8 órakor este jelentette az őr, hogy nagy kiabálást hall. Mind odasiettek, s nagy örömeikre csakugyan hangos kiáltást és több puska lövést hallottak. Alig telt el egy negyedóra s Kuznecov társaival együtt megint a hajón volt.

Már aznap estefelé megszűnt a vihar, s 5-én meleg napra ébredtek embereink. Benyovszky tanácsot tartott a társaság főbijeivel, hogy Japánnak vegyék-e útjukat. Ő ezt ajánlotta, mivel ott közel szigetet nem tudott, s a víz- és élelemhiányból eredhető veszedelmet leginkább úgy kerülhetik ki, ha mennél előbb sikerül Japánba eljutniok. Az egész eleségkészletük még hat hordó besózott és két hordó szárított halból állott; de ez utóbbi már rothadásnak indult s élvezhetetlen volt. Az egész élelem vagy 6-8 napra volt még elegendő. Benyovszky ajánlatát elfogadták avval a módosítással, hogy előbb is kikötnek, ha útközben valahol szárazföldre bukkannak. Aközben Méder megvizsgálta az élelmet s Benyovszkynak fölötte szomorító jelentést tett róla. Egy-két nap múlva - úgymond - a tengerbe dobhatja mind. De hogy mégis valamiképp hasznát vehessék, azt ajánlotta, főzesse meg a halakat kásának, száríttassa meg és süttessen belőle kenyérfélét. A legnagyobb ínség esetén még mindig lehet vele élni.

8-án tettek legelőször próbát a halkenyérrel, de igen fanyar, savanyú és sós volt, s mindnyájan úgy vélekedtek, hogy csak a legvégsőbb szükségben lehet ráfanyalodni.

Aznap délután jöttek jelenteni Benyovszkynak, hogy az egyik vizeshordóról lepattant az abroncs, a víz elfolyt, s egy másik hordóban is még csak egy harmadrész maradt meg; az egész készlet tehát három hordó s néhány fazék víz s vagy 9 mázsa halkenyér. Másnap kora hajnalban Benyovszky összegyűjtötte az egész személyzetet, összehordatta szemük elé az egész élelmikészletet s kijelentette, hogy ezután naponkint egy-egy embernek csak egy félfont halkenyeret s egy fél üveg vizet adhat. Az emberek kétségbeestek s biztosították Benyovszkyt, hogy lehetetlen az életet fenntartani ilyen kis porcióval ebből az undorító eledelből, amely hozzá még égető szomjat is okoz. Benyovszky jól tudta, hogy igazuk van, s hogy az osztásnál minden perpatvarnak elejét vegye, az egész készletet egyszerre elosztotta közöttük. Volt még egy kis megromlott kétszersültjük, azt eltétette az asszonyok számára. A legnagyobb része könnyes szemekkel fogadta a maga részét. Némelyek elátkozták azokat, akik őket Kamcsatkában a felkelésre ingerelték.

Másnap Krusztiev és Panov jelentették, hogy a személyzet közül sokan elfogyasztották egész élelmüket, s ha Benyovszky valami élelmiszerről nem gondoskodik, éhen fognak elveszni. Ebben a veszedelemben az az ötlete támadt a grófnak, hogy talán jó volna a vidrabőröket megfőzetni s halzsírral elkészíttetni. Barátjainak megtetszett ez a gondolat s tüstént meg is

próbálták. Előbb leforrázták a bőröket, megtisztították s megfőzték. Elég jó volt, hogy az éhhaláltól megmentse őket. Embereink most oly nagy buzgalommal láttak hozzá ez undorító eledel készítéséhez, hogy megfellelkeztek a viharról is, amely egész éjjel folyton tartott s csak négy órakor reggel kezdett csillapodni. Reggel egy küldöttség kifejezte Benyovszkynak az egész társaság köszönetét, hogy megmentette őket az éhhaláltól. Később pedig eljött Méder s elbeszélte, hogy most már többen a csizmáikat főzik meg. De Benyovszky jól tudta, hogy a nyomor még nem érte el a tetőpontját, mert a víz legföljebb 24 órára ha elég lesz.

Benyovszky az éhségtől, szomjúságtól s a kiállott nagy gondoktól végkép ki volt merülve. Kebléből kiveszett a remény utolsó szikrája. Összehívta tehát az egész társaságot, feltárta előttük a térképet, s megmutatta nekik, hogy még vagy kétszáznegyven-háromszáz mérföldnyire vannak Japántól. Kedvező szél mellett hat-hét napra van szükségük, hogy elérhessék. Mivel pedig ő ott közel szigetet nem tud, s reménysége nem lehet, hogy annyi ideig kibírja, kötelességének tartja társainak megmutatni, milyen irányban haladjanak, ha őt túléljük. Ez a természetes őszinteség, amellyel Benyovszky nyilatkozott, nagy hatást tett társaira. Többen is felajánlották neki csekély élelmikészletüket. Szudiakov előállott, hogy ő félretett szekrényébe három sóshalat s egy korsó vizet. Azt tüstént előhozta, hogy megmentse vele szeretett parancsnoka életét. Az egész társaság megdicsérte az egyszerű ember nemes önzetlenségét, s elnevezték a Nagylelkűnek. Benyovszky elfogadta a ritka áldozatot azon feltétel alatt, hogy az adakozó osztozik vele.

15-én sok madár repült el fölöttük, s mivel sokan szárazföldi madaraknak mondták, ez megint egy kis életet hozott a társaságba. Némelyek a szomjúságtól gyötörve tengeri vizet ittak, amelytől azonban erősen hányni kezdtek. Amint a nap leáldozott, két matróz az árbockosárban elkiáltotta magát: «Szárazföld!» Mindnyájan a földéltre siettek, de mivel a nap lenyugodott, nem tudtak észrevenni semmit. A két matróz azt állította, hogy délnyugatra látták a szárazföldet. Benyovszky felhúzatta mind a vitorlát s megkettőztette az őrszemeket. Nesztor, Benyovszky kutyája, ott állott gazdája mellett a fedélzeten, ugatott, felfelé tartotta orrát s egyre szimatolt. Méder ezt a közeli szárazföld biztos jelének tartotta. Kuznecov pedig felhágott az árbockosárba s megesküdt, hogy addig le nem jön, míg földet nem lát. 8 órakor ő is lekiáltott: «Föld, föld!» 11 órakor már előttük is feküdt a szárazföld, s a parttól vagy egy negyedórányi távolságban horgonyt vetettek. Tüstént elküldött Benyovszky 12 embert Panov és Kuznecov vezetése alatt, hogy legelőbb is keressenek alkalmas helyet a kikötésre. Néhány hordót is vittek magukkal víznek. 11 órakor négyen a kiküldött emberek közül már vissza is jöttek, s hoztak vizet is. Az egyik Szibaev volt, aki jelentette, hogy Kuznecov a sziget északi partján a kikötésre igen alkalmas helyet fedezett fel, amelybe egy iható vízü patak szakad.

E hírre új lélek szállt embereinkbe, s midőn hallották, hogy a szigeten sok a kecske s a disznó, alig tudtak hova lenni örömben. Benyovszky partra vitte legelőbb is a betegeket, akiknek száma 18-ra szaporodott, aztán elment maga is emberei legnagyobb részével a szigetre.

18-án délután visszaérkezett Longinov, akit negyedmagával elküldtek volt a Víz-sziget (így keresztelték el embereink vízbőségéről) megtekintésére, s hozott magával tömör anaszt, paradicsom-fügét s különféle nemű fát, amelyben, mint mondá, a sziget bővelkedik. De embereink figyelmét leginkább magára vont a néhány darab kristály és kőzet, amelyek igen súlyosak voltak s úgy tündököltek, akár az arany. Ezeknek láttára lángra gyulladt embereink képzelete. Az a föld - így okoskodtak, - amely felszínére szórja a kristályt, belsejében bizonyosan gyémántot rejteget, az az érc pedig, amelyet Longinov hozott; lehetetlen, hogy más egyéb legyen, mint arany. Benyovszky figyelmeztette őket, hogy a kristály nem változik a föld mélyében gyémánttá, s az arannak vélt kőzet valószínűleg csak egy darab kavics. De senki sem hallgatott rá. Annyira belerögződtek ebbe a hitükbe, hogy nemsokára öten odaléptek

Benyovszky elé s kijelentették, hogy a szövetségesek végre belefáradtak a sok vesződségbe és nyomorba, melyet az úton ki kellett állniok, s azért erősen feltett szándékuk, hogy néhány hónapig a szigeten maradnak, annyival is inkább, mert itt bőviben vannak az élelmiszereknek. Ez idő alatt pedig leásnak a föld mélyébe, sziklákat repesztenek, s lehatnak a kristályrétegig. Ilymódon, azt hiszik, tömérdek aranyat és gyémántot fognak találni, amelynek nagy hasznát veszik majd Európában. A gróf avval bocsátotta el az embereket, hogy majd meggondolja a dolgot, s másnap reggel megmondja nekik, mire szánta el magát.

Már hajnalban ott ögyelegtek a szövetségesek Benyovszky sátra körül s követelték, hogy közölje velük elhatározását. Benyovszky pedig eléjük állott s így szólt: «Tisztelt barátaim! Megfontoltam a tanácsokat, s azt hiszem, legjobb lesz azokat az ércdarabokat megvizsgáltatni, ha csakugyan aranyat tartalmaznak-e. Nagy dőreség volna tőlünk köveket gyűjteni, amelyeknek semmi hasznuk. Válasszatok tehát magatok közül két embert, akik a kohászathoz értenek, azok tegyenek velük próbát. Ha csakugyan aranyérc, akkor szívesen maradok veletek együtt a szigeten, amíg csak nektek tetszik. De a kristályréteg felfedezése nem ér nekünk semmit, mert az mindenki előtt ismeretes dolog, hogy a gyémántbányákban soha kristály nem fordul elő.» Ez a felelet tetszett a szövetségeseknek, mivel erősen meg voltak győződve, hogy a szóban forgó érc csakugyan arany, s megbízták két társukat, Andreanovot és Ribnikovot, akik mindketten ötvösök voltak, hogy tegyenek vele próbát. Így csakhamar kiderült az érc értéktelensége, az emberek újra megnyugodtak, s folytatták munkájukat.

Még aznap délután Benyovszky egy kis kirándulást tett a szigeten Panov és Wynbladth társaságában. A vidék gyönyörű volt; mindenütt a sok kókusz-, narancs- és pizangfa. Egy körtealakú ismeretlen gyümölcsöt is találtak, amely azonban keserű íze miatt nem volt ehető. Egy kis dombon néhány darab kristályra és cinóberre bukkantak. Legjobban örültek azonban, mikor vagy ötven darabból álló disznócsürhét pillantottak meg. Éppen utána indultak, hogy egypárt löjjenek, midőn Potoszjev, a másodkormányos, lelkendezve futott feléjük avval a hírrel, hogy Stefanov a szövetségesek egy részét maga köré gyűjtötte, aztán mindnyájan az erdőbe vonultak, nyilván azért, hogy ott esküvel szövetekezzenek. Tüstént visszasiettek táborukba. Benyovszky általános gyűlést hívott egybe s itt szemükre vetette Stefanovnak és társainak rút hálátlanságukat. Míg ő - úgymond - minden lehetőt megtett, hogy kinek-kinek a kívánságát teljesítse, ők nem engedelmeskednek rendeleteinek, s minduntalan fondorkodnak. A gyűlésen kinek-kinek újra hűséget kellett Benyovszky iránt esküdnie s viszont ő is megígérte, hogy visszatér velük a szigetre, ha Japánban elvégzik teendőiket. Erre aztán parancsot adott, hogy ki-ki folytassa a félbeszakított munkát, vadásszon, halásszon, gyűjtsön élelmet, hogy mennél előbb útra mehessenek. Stefanovot, kit őrizetbe vett, szabadon bocsátá oly feltétel alatt, hogy az egész társaságtól bocsánatot kér. De mivel szolgálatot többé rábízni nem akart, úgy intézte a dolgot, hogy az egész társaság képtelennek ítélte a szolgálattételre. A szövetségesek ezután jókedvűen dolgoztak s készülődtek az elutazásra, amely július 22-ére volt kitűzve. Előbb azonban Benyovszky egy keresztet állíttatott, amelyre ezt írta:

«1771 július 16-án érkezett e szigetre a Szt. Péter Pál nevű hajó. Parancsnoka volt Benyovszky Móric Ágost, Aladár, magyar és lengyel főúr, a lengyel köztársaság generálisa, akit az oroszok hadifoglyul ejtettek és számkivetésbe küldtek Kamcsatkába, ahonnan szerencsésen megszabadult. Ez a sziget lakatlan. Bővelkedik mindenféle szárnyas vadban. Gyümölcse és vize jó és egészséges, a tenger pedig bőven ad jóízű halat. Fekszik a 32° 47' sz. és 355°, 8' h. alatt Bolserecktől Kamcsatkában.»

Éppen éjfél volt, mikor kedvező szél mellett horgonyt oldva elhagyták a Vízsziget kikötőjét, derült jókedvben és dévajkodás közt. Hat órákor reggel vagy két mérföldnyire voltak egy alacsonypartú szárazföldtől. Midőn beesteledett, a szárazföldön sok helyen fellobogó tűz tudatta velük, hogy az a föld emberektől lakott ország.

Tizenegy órákor délelőtt egy remek készítményű bárka közeledett feléjük, amely ékesen fel volt pántlikázva, lobogózva. A kapitány megszólította őket japán nyelven, de hogy ők nem tudtak neki felelni, a bárka visszafordult s nemsokára érkezett egy nagy dereglye nyolcvan evezőssel, akik köteleket nyújtván fel Benyovszkyéknak, értésükre adták, hogy be akarják vontatni a révpartba. Amint ott a mi embereink horgonyt vetettek, a gróf meg akarta az evezősokeket ajándékozni, de a világért el nem fogadtak volna valamit. Mind csak a nyakukra mutattak, jelentvén így, hogy ez halálbüntetés alatt van megtiltva.

29-én reggel Benyovszky csónakra ültette Wynbladthot és Kuznecovot tizenkét fegyveres társsal, akiknek egy holland nyelven írt levelet adott, amelyben utazása céljáról felvilágosítást adott s élelmiszereket kért s elküldötte őket a szárazföldre. Kilenc órákor este az őr három tüzet látott a hajóhoz közeledni. Embereink voltak, akik a legvidámabb hangulatban tértek vissza három csónakon két japáni ember kíséretében.

A visszaérkezett társakat s a két japáni embert, most az egész személyzet körbefogta s az egyik japáni, ékes öltözetben és kardosan, hosszú beszédet mondott, amiből a mi embereink egy árva szót sem értettek. Benyovszky átadta a japáni vendégeket Panovnak azzal a meghagyással, hogy vendégeljék meg, s felkérte Wynbladthot, beszélje el, amit láttak és hallottak.

«Amint azok a japáni csónakok - kezdé - közelünkbe jöttek, a rajtok ülők üdvözlésük jeléül balkezüket a mellükre tették, amit mi híven viszonzottunk. Azután sokféle mozdulattal s arckifejezéssel törekedtek magukat velünk megértetni, de mi csak annyit értettünk, hogy a partra hívnak. A parton kétszáz lovas s ugyanannyi gyalogkatonát találtunk lándzsákkal s íjakkal felfegyverkezve. Ezek is igen barátságosan üdvözöltek s amint észrevették, hogy szeretnénk a szomszéd helységbe menni, felajánlottak hátslovakat s mi felültünk s ékes menetben vonultunk egy kastély felé, amely a kikötőtől vagy egy negyedmérföldnyire egy falu szélére van építve. Itt leszálltunk, bementünk az udvarra, ahol egy magasrangú ember fogadott s bevezetett egy oszlopos csarnokba. Ott egy másik előkelő urat találtunk egy kanapén ülve, aki bennünket e szavakkal fogadott:

«Fiásszi guzarimász». Mi meghajoltunk s jelekkel értésére adtuk, hogy nem értjük.

«Tu Golland?» szólt tovább s én fejet rázva tudtul adtam neki, hogy nem vagyunk hollandusok.

«Ti Zindzi? Tu Filipine? Tu Braki? Tu Mazui? Tu Tunguzi?» kérdés sorra, én meg tagadó jelt adtam mindenik kérdésére. Erre egy mellette álló dobra ütött egypárszor, mire tüstént bejött néhány szolga. Ezeknek parancsolt valamit s nemsokára könyvekkel s papírtekercsekkel megrakva jöttek vissza. Ez utóbbiakat egymásután feltárta, míg végre ráakadt a helyesre, aztán intett, hogy menjenek közelebb. Egy térkép volt, amelyen jól fel lehetett ismerni Japánt, Kínát, a Filippi-szigeteket és Indiát; mellettük egy idomtalan rajz volt, amely Európa helyét foglalta el.

Aztán megfogta az ujjamat, hogy mutassak a térképre. Amint Európára mutattam, a csodálkozás kifejezésével ismételte ezt a szót «Namandabez!» Én meg különféle jelekkel igyekeztem értésére adni, hogy a hosszú úton kifogytunk az élelemből. Jeléül annak, hogy megértett, a szájára és gyomrára mutatott, mire aztán előhívta szolgálait s egy darabig beszélt velük. Most átadtam neki a levelet s a bőröket. De ezeket nem akarta elfogadni, hanem bevezetett egy szomszéd terembe, ahol egy nő ült. Ez már elfogadta az ajándékot s viszonzá-

sul egy kosár virágot adott, amelyet el is hoztam. Amint visszatértem ahhoz az előkelő úrhoz, aki bennünket az oszlopos csarnokba bevezetett, az éppen avval a tiszttel beszélgetett, aki velünk eljött ide a hajóra. A tiszttel aztán visszavezetett ugyanazzal a nagy kísérettel a parthoz, ahol már két csónak várt reánk megrakva mindenféle élelmiszerekkel.

Ez után az elbeszélés után Benyovszky felkereste japáni vendégeit s az egyiket, a tiszttel, megkínálta két cobolybőrrel. Ennek az értékét, úgy látszott, ismerte, de csak hosszú unszólásra akarta elfogadni s csak azzal a kikötéssel, hogy senkinek nem szólnak. Aztán gondosan összehajtotta és ruhájába rejtette. Amint a fedélzetre mentek, a tiszttel megparancsolta embereinek, hogy rakodjanak ki a csónakokból s avval elbúcsúzott.

Három órákor délután egy igen díszes öltözetű ifjú ember jött a hajóra, aki a kapitánnyal kívánt beszélni. Benyovszky annyit kivett a fiatalember beszédéből, hogy a szigeten sokan kíváncsiak megnézni Benyovszkyék hajóját, de félnek a «tippó»-tól, amint ők az ágyúkat nevezik. A gróf, amennyire lehetett, értésére adta, hogy mindenkit szívesen lát, s hogy egészen megnyugtassa, szeme láttára bedugaszoltatta az ágyúkat, mire az ifjú hajlongások és bókók között távozott.

Nemsokára három csónak evezett a hajó felé; mindenikében egy-egy előkelő úr napernyővel. Benyovszky nagy szívességgel fogadta vendégeit s noha tolmácsa, Boszkarev csak igen gyarlóan tudta vele megértetni vendégei beszédjét, annyit mégis megtudott, hogy barátságukról akarják biztosítani. Az egyiknél ecset és papiros volt s a hajón látott különféle dolgot feljegyzett, vagy lefestett, s amint a fedélzetre értek, megvizsgálta az ágyúkat s megint jegyzett valamit. Aztán udvariasan elbúcsúztak. Néhány órával később két csónak jött, két hordó pálinkafélével s egy festménnyel. Az emberek, amint e tárgyakat kirakták, azonnal távoztak s megint nem akartak elfogadni semmit.

Július 30-án harminc ékesen fellobogózott csónak közeledett a Szt. Péter és Pál felé ének- és zeneszó mellett. Egy kis távolságban megállottak; csak három evezett a hajóhoz s belőlük kiszállott egy éltés férfiú s két fiú drága öltözetben. Nagynehezen megértették az öreg beszédjéből, hogy az ulikámi, vagy király megbízásából jönnek, aki a hajó parancsnokával szeretne megismerkedni s ezt a két fiút kezesekül küldi, hogy minden félelem nélkül meheszen hozzá a partra. Benyovszky azt felelte, hogy szívesen elmegy, de a két fiút kezesül el nem fogadja, mivel teljesen megbízik az ulikámiban. Mikor a partra értek, Benyovszky és társai számára szőnyeget terítettek a földre, leültették s tüstént hoztak nekik teát és befőtt gyümölcsöt. Aztán gyaloghintóba ültették, mire egy sereg katona s tizenhárom tiszttel kíséretében vagy egy negyedmértöldnyire vitték. Végre letették őket egy díszes kertben, amelynek kapujában két őr állott. Ott aztán karonfogta Benyovszkyt két ékes öltözetű úr s elvezették egy kis házba, mely a kert közepén állott s amelyben az ulikámi lakott. Ez sárga selyemkanapén ülve fogadta vendégét. Ruhája kék és zöld selyemből volt, öve pedig sárga selyem. Három kérdést vetett Benyovszky elé: hogy kicsoda? honnan jó? s mi szándékkal jön Nifonba? Boszkarev segítségével a gróf azt felelte, hogy európai harcos s hogy a véletlen s a viharok vetették Japán partjára. De mivel a fejedelem a tolmácsot nem volt képes megérteni, az az ötlete támadt, hogy majd képirással segít magán. Előhívatott egy festőt s legelőbb lefestette Benyovszkyt, akinek képét alig tudta volna valaki felismerni, hacsak a ruhájáról nem, szemben vele pedig az ulikámit, amint egy szívet nyujt vendégének. A gróf meg akarván mutatni, hogy ezt a nyelvet érti, fogta a képet s melléhez szorította. Evvel amaz, úgy látszott, meg volt elégedve s közelebb hívta Benyovszkyt s kezét szorította vele. Majd embereinek szolt valamit, akik néhány perc múlva hozták Benyovszky társait, egytől egyig jól megtermett férfiakat, akiket a gróf külön kiválasztott. Alakjuk és nagyságuk bámulatba ejtették a fejedelmet. Megmérte őket s aztán lefestette, ami néhány percrek a műve volt csak, mivel ezek a

művészek az alakoknak csupán körvonalait festik. A fejedelem jeleiből észrevette Benyovszky, hogy kíváncsi tudni, miért kisebb ő, mint társai. A gróf egy számolyt hozatott, rátette lábát s most a fejedelem igazi nagyságát látta. Csak nagynehezen tudta vele megértetni, hogy jobblábán a harcban egy sebet kapott s mire meggyógyult, négy hüvelyknyivel lett rövidebb, mint a ballába.

Azalatt beesteledett s a fejedelem kérte Benyovszkyt, töltse nála az éjszakát, sőt ha lehet, legyen vendége néhány napig, mivel egy embert vár, aki a Benyovszkyék nyelvén tud. Ez szívesen beleegyezett, mert szeretett volna az országról s népéről egyetmást megtudni. Kilenc órakor elvezették a grófot és társait egy szomszéd épületbe, ahol megvendégelték őket.

Másnap tíz órakor délelőtt jelentették Benyovszkynak, hogy az ulikámi jön őt meglátogatni. A gróf eléje sietett. A fejedelem három pap kíséretében jött, Benyovszkynak kezet nyújtott s jelt adott neki, hogy az egyik, aki éppen megérkezett, tud az ő nyelvén. Ez a pap üdvözölte is mindjárt a grófot hollandi nyelven, s midőn Benyovszky kifejezte csodálkozását, hogy egy európai nyelven olyan folyékonyan tud beszélni, amaz elmondta, hogy Nangazakiban, ahol a hollandusoknak kereskedelmi telepük van, tanulta meg a hollandi nyelvet. A fejedelemről pedig Benyovszky kérdésére elmondta, hogy a japáni császár egyik leányát bírja nőül s a tartománynak királya, hogy az ország legkiválóbb tudósainak egyike s a csillagászatban nincs ki felülmúlja, hogy szíve tele van mennyei tulajdonságokkal s még soha senkit meg nem bántott, hogy a saját tartományában imádják, a többi tartomány pedig mind őt kívánja királyul. A pap erre Benyovszky élete felől tudakozódott, mire ez elbeszélte nemcsak élete folyását, hanem általános vonásokban hazája s Európa viszonyait is feltüntette előtte. Még többet is akart mondani, de abban a pillanatban jelentették, hogy az ulikámi hívhatja őket. Elmentek hát palotájába, ahol teával és gyümölcscsel megvendégelték, a pap pedig elbeszélte a királynak sorra, amit Benyovszky felől megtudott. A fejedelem több kérdést intézett a grófhhoz, különösen az európai hadviselésre vonatkozólag s végre azt ajánlotta neki, maradjon Japánban, ő majd kiviszi a császárnál, hogy tekintélyes katonai hivatalt ruházzanak reá. Benyovszky megköszönte szívességét, de viszonyai - úgymond - késztetik, hogy mennél előbb visszatérjen Európába.

Most ebédelni mentek. Benyovszky számára két láb magas, külön asztalkán volt terítve az ulikámival szemközt. Az ebéd rizsből, sült húsból, befőtt gyümölcsből s csemegékből állott. A király folyton a tolmács pappal beszélgetett s az ebéd befejeztével azt kérdezte Benyovszkytól, hogy kész volna-e az ő istenéért életét feláldozni.

«Ha a magam istenéért halok meg, - felelt Benyovszky - úgy egyszersmind a japániak istenéért is meghalok, mert én csak egy istenben hiszek, az egész világ teremtményében.»

Ez a felelet nagyon megtetszett a királynak, többször is ismételte azt a szót: «Namandabaz!» s a pap által kijelentette a grófnak, hogy vallása tökéletesen megegyezik a japáni vallással. Ebéd után a kertbe ment az egész társaság, hogy az ajándék-puskákkal a fejedelem előtt próbát tegyenek. Papirossal bevont deszkákra lőttek s Benyovszky társai igen kitüntették magukat. A fejedelemnek is kedve kerekedett a lövésre. Egy lovat hozatott, maga töltötte meg a puskát s oly ügyesen talált, hogy a szegény állat összerogyott s pár perc múlva kiadta páráját. A fejedelem pedig, e siker hatása alatt, csak hogy meg nem ölelte Benyovszkyt örömeiben s kijelentette, hogy minden kérelmét szívesen teljesíti. A gróf élt az alkalommal s arra kérte a fejedelmet, engedje meg, hogy országába visszatérhessen s az ő oltalma alatt kereskedelmet űzhessen. Az ulikámi minden habozás nélkül teljesítette kérelmét. «Az ön jelleme - úgymond - eloszlott bennem minden előítéletet, amelyet gyermekkorom óta magamba szíttam. Nemcsak oltalmamat biztosítom önnek, hanem kieszközölöm a császárnál azt az engedelmet is, hogy az ön hajói előtt megnyíljon az egész japáni birodalom minden kikötője. Az én

ígéretemben bízva bízhatik, valamíg a kereskedelemre fog szorítkozni s nem törekszik új vallást terjesztetni, várakat építeni, vagy hatalmat keresni.» A király még csak annyit mondott, hogy a hajók hozhatnak fűszerárukat s újra kikötötte, hogy Benyovszky soha vallásos dolgokkal foglalkozó könyvet s még kevésbé papot nem fog Japánba hozni, amit Benyovszky természetesen megígért.

Estefelé a hajóról az a hír érkezett, hogy minden kész az elutazásra s hogy az élelmiszerek töménytelen mennyisége van összegyűjtve. Másnap hat órakor reggel két előkelő úr hozta a király ajándékát, amely a következő tárgyakból állott: egy arannyal gazdagon kirakott kard, egy drága gyöngyökkel kipitykézett tüző; egy egészen aranyozott tea-készülék porcellánból, dohány nagy mennyiségben, egy zászló japáni felirattal, amelyről Benyovszky hajóját, ha visszatér, meg lehessen ismerni, egy doboz tele drága ékszerrel s egy másik doboz, amelyben ötven aranypénz volt, mindenikének súlya öt lat.

Erre Benyovszky kijelentette a pap előtt, hogy immár szeretné útját folytatni. Alig mondta el ezt a tolmács egy úrnak, aki Benyovszky mellé volt rendelve szolgálattételre, tüstént indiai gyaloghintókat hozatott, ezekben elvitték a grófot és társait a kikötőbe, ahol tömérdek nép várta s egyre kiáltott: «Uli Ulán!» A parton pedig azonnal megjelent harminc csónak, amelyekben emberek, a tolmács pap s más két japáni úr kíséretében elmentek a hajóra. Amint az a két úr látta, hogy Benyovszkyék csónakja nagyon meg van viselve, azonnal elküldtek a partra s hozattak helyébe egy másikat, mely a csónaképítés valóságos remeke volt s átadták Benyovszkynak. Átnyújtottak továbbá neki két papírtekercset, amaz okiratokat, amelyekben a király megengedte neki, hogy Japánba visszatérhet. Azután sok bók és hajlongás közt eltávoztak.

A hajón nagy örömmel értesült Benyovszky, hogy emberei az ő távolléte alatt igen jól mezező kereskedést folytattak a japániakkal, amennyiben ezeknek szűcsárut adtak és cserében aranyat, drága porcellánedényt, gyöngyöket és más becses dolgokat kaptak. Mielőtt útnak indult volna, a gróf egybegyűjtötte embereit, s azt indítványozta, vitorlázzanak el Kínába, Kantonba, ott adják el a szűcsárut, és menjenek el Európába. Valamely európai nagyhatalom védelme alatt és támogatásával aztán térjenek vissza Japánba, és alapítsanak kereskedelmi gyarmatot, aminek lehetetlen, hogy fényes sikere ne legyen, mivel biztosítva van számukra az egész birodalomban a szabad kereskedelem. Az egész társaság örömmel elfogadta ezt a javaslatot, s mindnyájan szentül fogadták, hogy mindenben alárendelik magukat vezérük akaratának.

Erre Benyovszky felhúzatta a japán lobogót, melyet az ulikámitól kapott, s huszonegy üdvözlés között vett búcsút attól az országtól, amely oly ritka vendégszeretettel fogadta.

Tovább hajóztak néhány napig, s az árbockosárból szárazföldet jeleztek. De Benyovszky az öbölbe való bemenetet igen veszedelmesnek találta, s mivel a szél is mind erősebb lett, a gróf vízre eresztette a japán csónakot s ebben negyedmagával előre indult, meghagyván a személyzetének, hogy a hajó levont vitorlákkal csak lassan kövesse. Kikötve, eljött hozzá kettő a szigetlakók közül. Megtudta tőlük, hogy a szigetet Uszmai-Ligonnak nevezik s polgárosodott nép lakja. Egyikük Benyovszkynak egy papirost adott át, amelyre latin nyelven a következő volt írva:

«Jézus urunk nevében üdv és áldás az olvasónak! Én 1749-ben jöttem két más testvéremmel Jézus társaságából erre a szigetre. A lakosok a legnagyobb vendégszeretettel fogadtak s én közöttük letelepedtem, hogy az Úr ígését hirdessem. A szigetlakók főbbjei mandarin (kínai államhivatalnok) nyelven beszélnek, s legfőbb vágyuk az igaz s egyedül üdvözítő katolikus vallással megismerkedni. E buzgóságuk annyira ment, hogy a hitterítés nehéz munkájában még segédkezésemre is voltak, s a Jézus-társaság szent alapí-

tójának csodálatos segítségével megvolt az az örömöm, hogy már az első esztendőben kétszázhatvan megtérített hívet lehetett megkeresztelnem, akik buzgalmukkal, állhatatosságukkal és türelmükkel reményeimet igazolták. 1750-ben három testvérem a közelfekvő szigetre ment, s kétség nincsen benne, hogy kötelességük teljesítésében ők is éppoly buzgók voltak, mint én. 1754-ben betegeskedni kezdtem s erőmet fogyni éreztem. Áadtam tehát a jelen nyilatkozatot a szigetlakók főbbjeinek, hogy a Jézus-társaság ama tagjai, akiket a Gondviselés a jövőben netalántán ide vezet, ez iratot látván, belőle okulást és utasítást nyerjenek, mint kell erejüket és buzgalmukat a kereszténységnek szentelni, s mint kell Üdvözítőnk nevét e szigeten terjeszteni. A lakosok mértékletesek, jóerkölcsűek, s egyaránt függetlenek Kínától és Japántól. E két nemzet kereskedelmi hajóit kivévn, soha e szigeten más hajó ki nem kötött. Hollandi hajót láttam a szigettől nem messze elvitorlázni akárhányat. A. M. D. G. B V. M. E. S. P. N. I.* Irtam Uszmai-Ligon szigetén, 1754 szeptember 18-án.

Ignatio Salis,
portugál származású, Jézus-társaságbeli
indiai misszionárius.

Másnap virradatkor háromszáz szigetlakó jött Benyovszky sátra elé, fegyvertelen, kinek-kinek a kezében csak napernyő. Legelől ment a nép két legfőbbje. Ezek keresztet vetettek, a grófnak kezet nyújtottak, s átadtak neki egy zsolozsmás könyvet, melyet négy ember hozott ékes szőnyegen. Benyovszky azonnal kitalálta, hogy Salis misszionáriusé volt, s hogy részt vegyen ama kegyeletben, melyet a szigetlakók e jezsuita emlékének szentelnek, kapta, megcsókolta az imádságos könyvet. Erre a két népfő megölelte a gróft, s megértették vele, hogy barátságuk őszinte.

Másnap a szigetlakók bőséges élelmet hoztak a hajósoknak, s az egész társaság sátrakat épített. A gróf meghagyta embereinek, hogy a különféle tárgyak neveit, melyeket a szigetlakóktól hallanak, tüstént jegyezzék fel, melléje pedig az orosz szót, így apránként egy kis szótárra tesznek szert és segítségével majd csak meg tudják magukat valahogy értetni.

Estefelé néhány szigetlakó meglátogatta Benyovszkyt, s amint helyet foglaltak, többször e szót mondák: Cignaro, miközben kezeiket mindig az ég felé emelik. Panov végre kitalálta, hogy ez a Cignaro alighanem az Ignatio szónak az elferdítése. Amint a küldöttség eltávozott, Benyovszky elkérte embereitől a feljegyzett szavakat, összeállította, s íme számuk máris vagy százra rúgott.

Másnap jött Benyovszkyhoz egy előkelő szigetlakó, aki iránt a többiek, úgy látszott, nagy tisztelettel viseltettek. Hosszú ruhát viselt égszín selyemből, köpönyege hófehér selyemből volt, fapapucsai fekete atlással voltak bevonva, a fején pedig bőrkucsma. Amint Benyovszkyhoz közeledett, szintén keresztet vetett, megragadta kezét, s elkezdett portugál nyelven beszélni. Rosszul ejtette s igen hibásan, de Benyovszky megértett belőle annyit, hogy Tonkinban született, pater Ignatióval jött a szigetre, annak halála után ott maradt, s most a népnek a feje. A tonkini ajánlatára elmentek együtt pater Ignatio sírját meglátogatni. Az emberek, akik mellett elhaladtak, Benyovszky kísérőjét látván, térdre estek, s ezt mondák: Ilo Cignaro! (Ignatio barátja). Majd egy domb tetejére értek, melyen egy kis négyszögű épület állott, benne

* KezdBetűi a jezsuiták eme jelmondatának: Ad Majorem Dei Gloriam Beatae Virginis Mariae Et Sancti Patris Nostri Ignatii. (Istennek és a boldogságos szűz Máriának s a mi szent atyánknak Ignácnak nagyobb dicsőségére.)

egy oltár, az oltár fölött pedig a szűz Mária képe. Végre a kápolnaőr két agyagedényt hozott elő, amelyek Ignatio hamvait tartalmazták.

Wynbladth azalatt oda volt szétnézni a szigeten, s csodadolgokat beszélt gazdagságáról. A legkülönfélébb gyümölcsfajtákat, görög- és sárgadinnyét, szőlőt, cukornádat, dohányt, hüvelyes veteményt, gyapotültetvényeket, agyagedénygyárakat, pálinkafőzőket és sok egyéb mindenfélét látott, az asszonyok pedig mindenütt selyem- és gyapotszöveteket szőnek. Benyovszkynak kedve lett volna a szigeten letelepedni, gyarmatot alapítani s kereskedést folytatni Európával. De jól tudta, hogy az ő emberei erőszakra hajlók, engedetlenek, velük lehetetlen volt e tervet megvalósítani. Arra gondolt tehát, hogy Európából visszajő ide arra való emberekkel.

Ezt a tervét Benyovszky másnap közölte Miklóssal (így nevezték Ignatio barátját), aki készségesen megígérte támogatását, s kifejezte azt a reményét, hogy a sziget népe tárt karokkal fogja őt és társait fogadni. A grófnak el kellett élete történetét beszélnie, amely sokhelyütt az ájtatosan hallgató Miklóst könnyekre fakasztotta. Viszonzásul ő is elbeszélte élete folyását. - Elbeszélte továbbá, milyen eszközökkel élt Ignatio a térítésnél, mily korlátlan hatalmat gyakorolt a szigetlakókon. A térítő halála után a bennszülöttek őt (Miklóst) arra kényszerítették, hogy nősüljön meg. Neki, úgymond, nagy a tekintélye a szigetbeliek előtt, de a kormányzáshoz semmi köze, mivel ezt a vének gyülekezete végzi, melyre a szomszéd szigetek törzsfejeit is el szokás hívni. Amint így beszélgettek, jött egy csapat szigetlakó, akiknek Miklós elbeszélte, hogy Benyovszky európai társakkal le akar náluk telepedni. Az emberek nagyon megörültek e hírnék s ígérték, hogy földjüket megosztják velük, s készségesen megtanítják, mint kell a szigeten a földet művelni. S mikor Benyovszky megértette velük, hogy ez csak vagy két év múlva lesz kivihető, mivel neki előbb haza kell utaznia embereket keríteni, a szigetlakók biztosították, hogy addig ők imádkozni fognak Istenhez, hogy utazása szerencsés legyen.

Harmadnapra tíz órakor délelőtt egy nagy néptömeg közeledett Benyovszky sátrához Miklós vezetése alatt, s midőn a gróf értesült, hogy látogatásuk célja vele forma szerint szerződésre lépni, azonnal egybegyűjtötte társait, és nyomban megszerkesztették a következő írást a Lignejo-szigetek nyelvén és latin fordításban:

«Szerződés a Lignejo-szigetek népe és főbbjei közt egyrészt és gróf Benyovszky Móric Ágost Aladár közt az alatta álló társaság nevében másrészt. Kötöttet s aláíratott 1771 augusztus 19-én Uszmai-Ligonban, a Lignejo-szigetek egyikén.

Az Isten jelenlétében, aki eget és földet teremtett, megállapítjuk mi, Uszmai-Ligon népe és főbbjei egyrészt, s én, gróf Benyovszky Móric Ágost Aladár másrészt a következőt: Én, Benyovszky Móric Ágost Aladár, kötelezem magam és keresztény hűségemre ígérem, hogy mihelyt módomban lesz, visszatérek e szigetre derék, jóraavaló becsületes emberek társaságában, itt letelepedem, s alkalmazkodom az itteni erkölcsökhöz, szokásokhoz és törvényekhez.

Mi meg, a nép és főbbjei bizonyságul hívjuk az Istent, az ég és föld teremtőjét, hogy barátunkat, Benyovszkyt s az ő barátait mindenkor országunkba fogadjuk, földjeinket megosztjuk vele, s mindaddig segítjük, míg ők is éppúgy be nem lesznek rendezve, mint mi.

Miklós,
Uszmai-Ligon s a többi Lignejo-szigetek
népének és főbbjeinek a nevében.

Benyovszky,
az európaiak társasága
névében.»

Másnap a szigetlakók tíz ökröt, negyven sertést, jó sok rizst, kölest s egyéb élelmet hoztak, s midőn Benyovszky értésükre adta, hogy néhány nap múlva útrakél, e derék, a tettetést még csak hírből sem ismerő emberek arcáról az igaz sajnálkozást lehetett leolvasni. A búcsú valóban megható volt. Azok a jólelkű emberek úgy könnyeztek, akár a gyermekek, s midőn a hajó már megindult, még akkor sem akartak tágitani; csónakjaikat odakötötték a hajóhoz, s úgy kísérték el őket egy jó darabig.

Augusztus 28-án utasaink Formóza szigetének egy kikötőjében vetettek horgonyt. Délután egy csapat szigetlakó érkezett, élükön egy férfiú igen furcsa öltözetben: fején paszományos kalap, oldalán hatalmas pallos, lábain posztóharisnya s egyetlen nagy cipő, amelyet nyilván maga készített, Benyovszky Kuznecovot küldötte eléje, de mivel nem tudott vele beszélni, elhozta magával a hajóra. Itt aztán megtudták, hogy ez a furcsán öltözött úriember Manillából való spanyol, aki már nyolc év óta él a szigetlakók közt. Benyovszkynak nagy udvariassággal felajánlotta házáat, és elbeszélte, hogy Kavítában, Manilla mellett partkapitány volt, de gyilkosságba esvén, kénytelen volt hét rabszolgájával ide menekülni. Don Pacheco (Pacséko) Jeromos biztosította továbbá utasainkat, hogy a szigetlakók becsületességében feltétlenül megbízhatnak. A gróf egy rend ruhát, fehérneműt és jó kardot ajándékozott Don Pachecónak s még egyéb dolgokat is ígért, ha ottlétük alatt egyben-másban támogatja őket. A spanyol készségesen ajánlkozott minden szolgálatra, s el sem ment többé tőlük.

Mivel a hajón az ivóvíz megromlott, Pacheco egy kiszögellő szikla mellett a tengerbe szakadó patakot mutatott, amelynek igen jóízű vize volt. De figyelmeztette Benyovszkyt, hogy erős fedezet nélkül el ne menjenek oda, mivel az ottani lakosok az ő barátaival háborút viselnek.

A gróf tehát másnap Panovot bízta meg az ivóvíz szerzésével, tizenkét embert adván melléje őrizetül, s erősen a lelkére kötötte, hogy a legnagyobb óvatossággal járjon el.

Már dél is elmúlt, és Panovék még mindig nem jöttek meg a vízzel, noha, amint Pacheco mondá, a patak csak vagy egy órányira volt. Benyovszky tehát Kuznecovot nyolc emberrel utánuk küldte a dereglyén. Két óra után jöttek vissza, s vontatták maguk után a csónakot, amelyen Panovék elindultak volt. Már távolról észrevette Benyovszky, hogy emberei közül néhányan vérrel vannak borítva. Amint a dereglye a hajóhoz ért, Kuznecov elbeszélte, hogy Panov előbb megvizsgálta a vidéket, s mivel a vadaknak sehol semmi nyomát nem találta, azt ajánlotta társainak, hogy fürödjenek meg, míg a hordókat megtöltik, amire azok azonnal rá is álltak. De alig vetették le ruháikat, midőn húsz szigetlakó váratlanul valóságos nyílesöt hullatott rájuk. Popov volt az első, aki holtan összeroskadt, utána Panov és Longinov kaptak halálos sebeket. Ha Volinszky és Andreanov a csónakra nem menekülnek, ahonnan aztán a vadakra tüzelni kezdtek, mind egy lábíg odavesztek volna. A vadak csak akkor futottak meg, mikor Kuznecovot látták közeledni nyolc társával. Benyovszky most szerencsétlen barátjához, Panovhoz sietett, akit már akkor körülfogott az egész társaság. A gróf egy kis távolságban megállott, mivel nem akarta félbeszakítani beszédjét, amelyet társaihoz intézett.

«Testvéreim - szólta a haldokló, mondjátok meg barátomnak, a mi parancsnokunknak, hogy halálom óráján az búsít leginkább, hogy nem fogom őt többé támogatni. Mondjátok meg neki, hogy úgy szerettem őt, mint önmagamat. Kérjétek meg az én nevemben, hogy ne bosszulja meg halálomat, s hogy értesítse testvéreimet szerencsétlenségemről. Vegyetek példát rólam, barátaim! Ha parancsnokunk tanácsát megfogadtam volna, úgy el nem veszítem életemet. Tiszteljétek őt és engedelmeskedjétek neki, mint tulajdon atyátoknak. És te, Stefanov, szerencsétlen barátom, irtsd ki szívedből a gyűlöletet, amelyet Benyovszky ellen táplálsz, és pótolj neki az én elvesztésemet hű odaadással». E szavaknál a gróf a körbe lépett. Amint Panov megpillantotta, összeszedte végső erejét, megragadta kezét, és egy darabig szólanul és mereven nézett reá.

«Oh, drága barátom - szólt végre megtört hangon, - én nemsokára meghalok... Magam vagyok az oka... Utolsó kívánságom: Vajha az ég csupa olyan barátokat adna neked, mint én voltam! Méltó vagy ilyen barátokra... Boldog, aki úgy tud téged méltányolni, mint én. Adja az Isten, hogy ez a föld, amely tetemeimet fogja takarni, a te tulajdonod legyen!» Ezt mondván, Benyovszky leghűbb barátja megszűnt élni. Longinov egy pár perccel előbb halt meg. Hogy hű embereinek síri álmát az ellenség ne háborgassa, Benyovszky arra kérte Pachecót, szerezzen barátaitól az ő területükön temetőhelyet. Ezek készségesen teljesítették ezt a kérést, és embereink nagy pompával eltemették szerencsétlenül járt társaikat. Sírjukra egy követ tettek, amelyre Benyovszky Andreanovval a következő feliratot vésette: «Itt nyugszik Panov Vazil, nagyérdemű orosz nemes, Benyovszky Móric hű barátja, akit két társával, Longinov Ivánnal és Popov Ivánnal együtt e sziget lakói 1771 augusztus 29-én orozva meggyilkoltak.»

Utasaink búcsútvéve formózai barátuktól, ismét hajóra szálltak, és 22-én 5 órakor hajnalban horgonyt vetettek Makao szigete előtt, melyet a kínaiak Omynak neveznek. Ezt a szigetet a rajta levő hasonló nevű várossal együtt a portugálok bírják 1563 óta, s itt nagy kereskedelmi telepük van. Benyovszky azonnal látogatást tett Dom de Saldagna nevű kormányzónál, akinek aprójára elbeszélte a saját és társai történetét, s aki neki megengedte, hogy míg az Európába való utazásra alkalom kínálkozik, emberei számára a városban házakat bérelhet. A gróf viszont békés szándékai zálogául átadta hajóját a kormányzónak.

Alig időztek embereink egypár napig Makaóban, íme a városi hatóság ajándékot küldött Benyovszkynak, amely ezer darab arany piaszterből, negyvenkét vég posztóból s tizennégy vég fekete atlaszból állott. A városi hatóság viszont arra kérte a grófot, adja át a városi levéltár számára naplóinak másolatát. Ámde Benyovszky csak történeti kivonatot ígérhetett, megértetvén az ajándékhozó küldöttséggel, hogy naplói hű másolatának átengedésével megfosztaná magát hosszú, keserves útja legbecsesebb vívmányától.

Benyovszky és társai merész szökésének és kalandos útjainak a híre gyorsan elterjedt a makao és kantonbeli európai telepeken és most sorra jártak az angol s a hollandi kereskedelmi társulatok ügyvivői a gróf nyakára, mesés összegeket ígérvén neki, ha útinaplóit átengedi nekik, vagy ha szolgálatukba lép. Benyovszky azonban túljárt a kapzsi üzérek eszén, akik az ő tapasztalatait a saját zsebük számára akarták volna kiaknázni. Udvariasan, de holmi kitérő válasszal bocsátotta el őket. De a szívós angolok egykönnyen nem tárgytak. Hogy egyenes úton nem tudtak célhoz jutni, kerülőkön igyekeztek azt elérni. Egy Gohr nevű angol kapitány csakhamar kiszimatolta Stefanovnak a pártütésre hajlandó voltát s ennek ötezer font sterlinget ígért, ha a gróf iratait megkeríti. Stefanov megígérte. Kuznecov azonban neszét vette Stefanov árulásának s azonnal tudatta Benyovszkyval. Ez fogta összes iratait s átadta megőrzés végett az ottani francia püspöknek, aztán összegyűjtötte embereit s kijelenté, hogy azokat, akik vele megelégedve nincsenek, feloldja esküjök alól, fel is út, le is út; elmehetnek, amerre nekik tetszik. Ami keveset az úton szereztek, azt híven megosztotta velük; nem hiszi, hogy akadna köztük csak egy is, aki neki e tekintetben a legcsekélyebb szemrehányást tehetné. Alig fejezte be Benyovszky beszédét, előállott Stefanov és durva módon vádolni kezdte a grófot, hogy a társaságot meg akarja fosztani jussától. Értékesítvén az utazáson szerzett ismereteket és tapasztalatokat, Benyovszky óriási összeget fog szerezni s ezt zsebre akarja vágni, holott e tapasztalatok mindnyájuk közös birtoka. «Segítsetek - szólt társaihoz fordulva - tőle elvenni jegyzeteit, s biztosítlak, hogy holnap, holnapután kinek-kinek jókora összeg nyomja a markát!»

Stefanov gázságait már annyira megszokta Benyovszky, hogy beszédjét a legnagyobb nyugalommal hallgatta. De mikor látta, hogy Stefanovot támogatja Wynbladth is, a lengyel felkelésben fegyvertársa s azóta elválaszthatatlan testi-lelki barátja, kitört belőle az indulat. Előmutatott a társaságnak egy levelet, amelyből világosan kitűnt, hogy Stefanov ötezer font sterlingért

el akarja az egész társaságot az angoloknak adni. Ez az aljas tény felbőszítette a társaság legnagyobb részét Stefanov ellen. Ámde ez, társai felháborodásával mitsem törődve, tizenegy cinkostárssal berontott Benyovszky lakásába s velük elvitetett onnét egy ládát, amelyben a gróf útinaplóit vélte. Alig értesült erről Benyovszky, húsz hű emberével tüstént az áruló lakására sietett; a zárt ajtót bezúzatta s berontott a szobába. Stefanov egy pisztolylövéssel fogadta, amely szerencsére nem talált. A gróf tüstént elfogta a pártütőt, bűntársát, Wynbladthot pedig, aki erősen felfegyverkezve a kertbe menekült, gondosan őriztette; szöknie nem lehetett, mert igen magas kőfalak kerítették a kertet. Másnap ázva-fázva s az éhségtől is gyötörve, megadta magát. De Benyovszky egyelőre őt is elzáratta.

Makao egészségtelen éghajlatának társaságunkból húsz ember esett áldozatul. Benyovszky is megbetegedett. Október 22-én forró lázba esett, amely november közepéig eltartott. Mikor aztán betegségéből fellábadott, komolyan hozzálátott az utazási készülődésekhez. Embereit tanácsba gyűjté s kijelentette, hogy két francia hajó hajlandó őket Európába elvinni; aki kész vele tartani, jelentkezék. Embereink e hírt ujjongó örömmel fogadták.

Mindnyájan égtek a vágytól Európába visszatérni. Wynbladthot, aki tévedését megbánva, bocsánatot kért, készségesen társukul fogadták újra. Stefanovot azonban kizárták körükből. Négyezer piastert adtak neki és szabadlábba helyezték. Ez a nyughatatlan ember azonnal a hollandusokhoz szegődött, akik abban a reményben, hogy útitapasztalatainak nagy hasznát veszik, kaptak rajta s elküldték Jáva szigetére, Batáviába.

1772 január 2-án eladta Benyovszky a Szent Péter és Pál hajót egy portugál kereskedőnek. Majd elment embereivel a közeli kantonba, ahol a franciáknak nagy telepjeik voltak, hogy ott a Dauphin és a Laverdis nevű hajókra szállván, Franciaországba utazzanak.

1772 március 16-án értek embereink csendes tengeri utazás után Isle de France nevű szigetre, amely Madagaszkár szigetétől keletre fekszik. Isle de France akkor Franciaországé volt; ma Angolország tulajdona és Mauritius nevet visel. A sziget kormányzója, amint megtudta, hogy a megérkezett hajók egyike Benyovszky grófot hozza, saját csónakján szállíttatta partra, katonai tisztelgéssel fogadta s a kormányzói palotában ajánlott fel neki szállást, amit Benyovszky annál szívesebben elfogadott, mivel azt remélte, hogy a kormányzótól sok oly dolgot fog megtudni, amelynek a jövőre készített terveiben nagy hasznát veheti. Egynapi pihenés után a kormányzóval különféle kirándulásokat tett a szigeten szerte, amelyek azt a meggyőződést keltették benne, hogy Isle de Franceból válhatik ugyan fontos katonai őrhely, de sohasem virágzó gyarmat.

Április 1-én a «Dauphin» kapitánya értésére adta Benyovszkynak, hogy készülődjék, mivel 4-én ismét útra kerekednek. S utasaink folytatván útjukat, végre július 18-án Saint-Croix nevű sziget előtt szerencsésen horgonyt vetettek.

Ez a kis sziget Bretagneban levő Port-Louis nevű erődített tengeri várossal szemközt fekszik. E városba azonnal elküldött Benyovszky egy tisztet, arra kérvén a helyőrség parancsnokát, engedje őt és embereit partra szállani. A parancsnok szívesen engedett kérelmének, lakóhelyet rendelt mindnyájuk számára, sőt egy gyorskövettel elküldte Benyovszky levelét és iratait d'Aiguillon herceg miniszterhez, aki akkor a Champagne-ban időzött.

Már augusztus 2-án visszajött a követ s hozta a miniszter válaszát, hogy szívesen látja nyaralójában a grófot. A fogadás Benyovszkyra nézve a lehető leghízelgőbb volt. A miniszter egy gyalogezred vezetésével kínálta meg, ha hajlandó a francia király szolgálatába lépni. A gróf kész volt ezt az ajánlatot elfogadni, de csak oly feltétel alatt, ha a Jóreménység fokán túl gyarmatok alapításával bízzák meg.

A király különös kegye abba a helyzetbe juttatták Benyovszkyt, hogy egy megbízható embert elküldhetett Magyarországra. Ez aztán az év vége felé elhozta neki szerető nejét. Határtalan volt a hitvestársak öröme, midőn kimondhatatlan szenvedések után ismét látták egymást, midőn a nő karjai közt tartotta férjét, akiről azt hitte, hogy holtteste rég lengyel földben porladozik, midőn a férj keblére ölelte nejét, akiről sohsem remélte többé, hogy még ez életben valaha látni fogja.

1772 szeptember 15-én de Boynes francia tengerészeti miniszter magához kérte Benyovszkyt s a király nevében a következő ajánlatot tevő neki: Ezerkétszáz emberből álló hadtestet bíznak a kezére s a szükséges pénzzel ellátják, menjen el Madagaskár szigetére és szervezzen ott francia telepítvényt. A király - úgymond a miniszter - nem kíván egyebet, mint a közeli Isle de France és Bourbon-szigeteket, amelyek akkoron már a franciák birtokában voltak, Madagaskár terményeinek bőségéből ellátni, piacokat hódítani ott a francia kereskedelem számára, s hogy Afrika e legnagyobb szigete élelmezőforrása legyen majd annak a hadseregnek, melyet a francia kormány keletindiai hódításokra készül elküldeni. Benyovszky alapos megfontolás után elfogadta ezt az ajánlatot, de megjegyzé a miniszternek, hogy a felajánlott ezerkétszáz katona nagyon is sok, mivel földolag a bennszülött törzsfejek s a madagasszok rokonszenvét megnyerni s azért az erőszakos hódításnak a látszatát is kerülni kell. Ő tehát csak háromszáz embert kért s aprójára megállapította írásban, hogy s miként szereljék fel az expedíciót, mily összeggel s hány emberrel támogassák évenként, de különösen kikötötte, hogy Isle de France kormányzójától teljesen független legyen. De Boynes miniszter megígérte, hogy az óhajtott tervet azonnal a király elé terjeszti.

1773 március 19-én közölték Benyovszkyval a francia királynak az ő tervére vonatkozó részleteit s egy levélnek a mását, melyet a francia kormány Isle de France parancsnokainak a madagaskári telepítvény ügyében küldött. Ebből a levélből azt látta Benyovszky, hogy őt s az egész vállalatot de Ternay és Maillart isle de francei kormányzóknak akarják alárendelni. A gróf figyelmeztette azonnal a minisztereket, hogy az említett kormányzók irigykedése és rosszakarata meghiúsíthatja az egész vállalatot s hogy ő ilyen körülmények közt az expedíció sikeres működéseért kezességet nem vállalhat. De a tengerészeti miniszter váltig bizonyozta, hogy nem lesz semmi baj, hogy Isle de France kormányzói milyen derék, becsületes emberek, akik őt minden szükségessel örömet el fogják látni:

Madagaskár partján, ahol Benyovszky kikötött, együtt volt már a szigetlakók több törzsfeje. Ezek a gróf megérkeztén örömeiket fejezték ki, noha, amint kitudódott, Isle de France kormányzói, a féltékeny Ternay és Maillart urak, titkos ügynököket küldtek volt a szigetre, akik a nép közt azt terjesztették, hogy Benyovszky azért megy Madagaskárba, hogy a bennszülötteket a rabszolgaság járma alá hajtsa. A gróf legegyszerűbben is Antimaroa tartomány törzsfejeit kereste meg, hogy március elsejére gyűljenek Louisbourgba, ott majd kijelenti előttük, miért küldte őt Franciaország királya erre a szigetre. A biztonság kedvéért pedig cölöpművű erődítéseket csináltatott s ágyúkat helyeztetett beléjük.

A meghatározott időre csakugyan megérkeztek a törzsfejedelmek, számra nézve huszonnyolcan, vagy kétszáz fegyveres szerecsen kíséretében. Benyovszky az erődítéseken kívül fogadta őket, a fejedelmek pedig elhelyezkedtek. Benyovszky a tolmács útján így szólt nekik:

«Franciaország hatalmas királya üdvözlét küldi Antimaroa derék és vitéz fejedelmeinek. Erős szándéka e szép sziget lakóit oltalmába fogadni s őket mindenféle ellenség ellen megvédeni. A király egy telepet akar e szigeten létesíteni, amely benneteket megoltalmazzon, amely nektek a legolcsóbb áron elad mindent, amire szükségetek lesz, szövetet, likört, puskaport, golyót, puskát s más egyebeket. Mindezt odaadjuk cserébe ez ország terményeiért, különösen rizsért. Ezekért a jótéteményekért a francia király viszont három dolgot kér tőletek:

1. kössetek velem barátsági szerződést, engedjete helyet a mi telepünk számára s adjatok el szántóföldet azoknak a franciáknak, akik netán köztetek le akarnának telepedni;
2. engedjétek meg, hogy a sziget belsejében, a Tingballe folyó forrásához közel, kórházakat és raktárakat építhessek s végre
3. fogadjátok fel, hogy a telepünk tulajdonát meg fogjátok védeni.»

Zajos ujjongással fejezték ki a fejedelmek örömüket, midőn a tolmács beszédét befejezte. Kijelentették, hogy egy percig sem kételkednek a francia király jóindulatában, mivel látják, hogy a sziget egyéb tartományai fölött nekik adott elsőbbséget s hogy védelmükre hajókat s harcosokat küldött. A telep számára szívesen adnak földet, ha esküvel fogadja Benyovszky, hogy várakat nem épít. A sziget belsejében adandó földbirtok iránt még tanácskoznok kell maguk közt. Egyébként szívesen megerősítik hitükkel a barátsági szerződést, ha viszont Benyovszky is megesküszik, hogy semmiféle jogokat velük szemben nem fog formálni és csupán barátjuk, szövetségesük és védelmezőjük lesz. Benyovszky elfogadta az ellenajánlatokat s mind a két fél ott ünnepiesen esküvel erősítette, hogy szentül megtartja a szerződés minden pontját.

Csakhamar azonban kiderült, hogy a szigetbeli fejedelmek részéről az egész ceremónia csak ámtítás volt, hogy Benyovszkyék éberségét álomba ringassák. Tervük az volt, hogy a francia telepet mind egy lábíg elpusztítják. Egy szerecsen nő elárulta, hogy a szigetlakók a franciáknak eladandó élelmiszereket meg akarják mérgezni. Benyovszky tüstént kiadta a parancsot, hogy mindenki, ha egy szigetlakótól valami ételmet vesz, elébb vele kóstoltassa meg. Mindjárt az első eset bebizonyította a szerecsen nő állításának igazságát. Gyümölcsöt kínálgatott egy siheder a franciáknak s nyilván maga sem tudta, hogy otthon mérget tettek bele, mert a franciák felszólítására minden tétova nélkül evett belőle s menten szörnyethalt.

Benyovszkynak más nehézségekkel is kellett küzdenie. A tárházak szegényes készletét egyre fogyasztották, a hűtlen sáfárok egyre sikkasztottak. Új küldeménynek pedig Isle de Franceból se híre, se hamva. Ehhez járult még az öldöklő égaljnak a hatása; Benyovszky emberei közül sokan megbetegedtek és nem volt sem orvos, sem orvosság. Maga a gróf is elkapta a forrólázt. Egy hétig ellenszegült a bajnak, azt hitte, hogy erős akarattal leküzdi, de végre is leütötte a lábáról. Kénytelen volt magát családostul egy szomszéd szigetre vitetni, amely egészséges levegőjéről volt ismeretes. Ott aztán jobban is lett. Mikor május vége felé visszatért a telepre, nagy szomorúságára értesült, hogy Marin alezredes és kis hadtestéből tizenöten áldozatai lettek a döglletes klímának. Benyovszky most már azt indítványozta tisztjeinek, hogy helyezék beljebb a telepet egészségesebb vidékre, amit azok természetesen szó nélkül el is fogadtak. El is küldték azonnal Marigni őrnagyot egy kis csapat élén, hogy nézzen szét és szemeljen ki egy alkalmas helyet. Június 8-án visszakerült Marigni s a következőket jelenté: A jelenlegi teleptől 3-4 mérföldnyire igen szép síkföldre bukkant, melyet a bennlakók az Egészség Rónájának neveznek. Ezt tartja a legalkalmasabb helynek a telep számára. A síkföld szélén egy jókora magas hegy az egész vidéken uralkodik. Ennek a tetejébe erődítést lehetne építeni, amely megvédené az egész rónaföldet körös-körül. Tüstént elküldtek oda egy kis csapatot egy tiszt vezetése alatt, hogy tanyázzanak ott és próbálják ki azt a vidéket egészségi szempontból. S amint azok a legkedvezőbb jelentéssel visszatértek, azonnal útra indítottak egy csapat mesterembert, hogy ott hamarosan lakóházat s a lábadozók számára kórházat készítsenek.

Július 20-án átköltözködött az egész telep az Egészség Rónájára s noha eleinte csak úgy sebbel-lobbal galyabított kunyhókban laktak, mégis szemlátomást javult a lábadozók állapota s mindnyájuk egészsége.

Szokásban volt Madagaszkár szigetén vízbefojtani az olyan gyermekeket, akiknek valamely testi fogyatkozásuk volt, vagy akik valamely szerencsétlennek tartott napon születtek. Benyovszky összehívatta a szomszéd tartományok törzsfejeit, kifejtette előttük az eljárás kegyetlen, gonosz voltát s megesketé őket, hogy e szokásról letesznek. Evvel az intézkedésével a gróf annyira megnyerte az asszonyok tetszését és rokonszenvét, hogy akárhányszor ők árulták el neki, ha férjeik valami rosszban törték a fejüket, ha titkos összeesküvést szítottak a franciák ellen.

Egy nap egy Corbi nevű katonatiszt, Benyovszky leghívebb embere, a tolmáccsal együtt beállított a grófhhoz, hogy vele igen fontos ügyet közöljön. Az öreg Zsuzsánna - így szólta Corbi - akit Benyovszky Isle de Franceból hozott magával s akit vagy ötven esztendővel ezelőtt vittek oda Madagaszkárból rabszolgaságba, azt beszélte már többeknek is, hogy Benyovszky az ő társnőjének, Ramini Larizonnak a fia. Ez a Ramini Larizon, aki az ampanszakábé (a törzsfejedelmek feje) leánya volt, szintén rabszolgaságba került az öreg Zsuzsannával együtt. Isle de Franceban aztán eladták idegeneknek, s ő neki, az öreg szerencsenőnek, biztos jelei vannak, hogy a gróf Ramininek a fia. Ez a hír a szambarivok közt csakhamar elterjedt s már kabarokat (gyűléseket) is tartottak, hogy Benyovszkyt nevezzék ki Ramini örökösének, aki ennek folytán Mananhar tartomány ura s a Ramini halálával megszűnt ampanszakábéi méltóság viselője lesz. E hír fontosságát Benyovszky azonnal megértette s eltökélte magát, hogy fel fogja használni. Szép feladatnak tartotta, hogy egy bátor, tökéletesbülhető nemzetet kiműveljen, pallérozzon s neki állandó kormányzatot adjon. Megmondotta tehát Corbinak, mit terjesszen e dologra vonatkozólag a nép között. Azután előhívatta az öreg Zsuzsannát, aki Benyovszky kérdésére, hogy mit tud az ő születéséről, a grófnak a lábaihoz borult s így szólta: «A Zananhar (a legfelsőbb lény, az Isten) már ismételten is megjelent nekem álomban s megerősített abban a sejtelmemben, hogy te a megboldogult Ramini Larizonnak, akihez oly feltűnően hasonlítasz is, édes gyermeke vagy. A Zananhar fel is szólított, hogy jelentsem ki az én népem fiainak a te kilétedet.» Benyovszky megölelte az öreg asszonyt s azt mondta neki, hogy okai vannak egyelőre ezt a dolgot a nagy tömeg előtt titokban tartani, meghitt embe- reinek azonban elmondhatja bátran. Zsuzsanna megcsókolta a gróf kezét s elbeszélte, hogy a szambarivok nemzetsége már értesítve van a dologról és Raffangur rohandrian (előljáró) csak a kedvező alkalmat lesi, hogy Ramini vérét fejedelmül kihirdesse.

Január közepe táján Benyovszky körútra indult, hogy a különböző pontokra rendelt őrségeket személyre vegye. Azután emberei között szántóföldet osztott szét s arra buzdította őket, hogy termeljenek cukornádat, gyapotot, indigót és dohányt. A szomszéd kisebb nemzetek, látván a franciák munkásságát s békeszerető magukviselését, kezdték a jövevényeket megszokni s velük szövetséget kötöttek és cserekereskedést folytattak. De a nagyobb nemzetségek még mindig nagy bizalmatlanságot, sőt gyűlöletet tápláltak Benyovszkyék ellen. Két hatalmas törzs, a szafirobaiak s a szeklávok egyesülésének hírére vevék a franciák s hogy háromezer fegyveres útban van az Egészség Rónája felé. Rövid idő alatt csak vagy egy ágyúlövésnyire voltak az ellenséges csapatok a franciák erősítéseitől. Benyovszky az ágyukhoz vezényelte a legénységet, akik égő kanóccal ott álltak készen, hogy elsüssék az ágyúkat. Ezt az ellenség észrevette s az ágyútűz pusztításait ismervén, be sem várta a támadást, nagy rémülettel futásnak eredtek s részint úszással, részint pedig az erdő sűrűjében kerestek menedéket.

Még több csatát is vívott Benyovszky változatlan szerencsével, melyekben a hű szambarivok és más bennszülött nemzetségek lelkesen és erélyesen támogatták. Az ellenség így megérez- vén hatalmát, de az éhségtől is elcsigázva, kezdett apránként megjuhászkodni. Benyovszky az okos győztes módjára csínján bánt a legyőzött ellenséggel, megkegyelmezett a bujtogatóknak, sőt még élelmet is osztogatott a háború pusztításai folytán inségbe jutott népnek s ezzel magához édesgette még az átkodottabb néptörzseket is.

Benyovszky sikerei méginkább felkeltették az Isle de France-i urak féltékenységét, kik kedvezőtlen jelentést küldtek a francia királynak Benyovszky működéséről s pénzkezeléséről. A francia király két biztost indított Madagaszkárba, az ügyek kivizsgálására. Benyovszky kedvét vesztve, készült lemondani megbízatásáról.

Augusztus 16-án egy tolmács jelentette Benyovszkynak, hogy több törzsfejedelem érkezett a sziget különböző vidékeiről és audienciát kérnek. Már a bejelentésük módja sejteté a gróffal, hogy valami nagy dolog van készülöben. Tíz órakor ezerkétszáz ember jött két csapatban dobszóval és lobogó zászlókkal. Amint Benyovszky háza elé érkeztek, lerakták a fegyvert és küldöttjeik a gróf tisztjeitől vezetve beléptek a terembe. Az első üdvözlés után az ország szokása szerint megkínálták a fejedelmeket alacsony székekkel. Hárman helyet foglaltak, a negyedik, Raffangur, pedig állva maradt s ezt a beszédet intézte Benyovszkyhoz: «Áldott legyen az a nap, amelyen születél, áldottak a te szüleid, akik gyermekkorodnak gondját viselték, s áldott az az óra, amelyben lábadat e szigetre tetted! A madagasszok fejedelmei és főbbjei, akiknek szívét meghódítottad, arról értesültek, hogy a francia király más valakit akar a helyedbe küldeni, hogy haragszik rád, mivel te vonakodtál bennünket rabszolgákká tenni. Tanakodtak tehát, hogy mitévők legyenek, ha ez a hír csakugyan igaz volna. Az ő szeretetük és ragaszkodásuk irántad kényszerít most engem, hogy születésed titkát, íme, feltárjam előtted s megmondjam neked, mily jogaid vannak széles ez ország népeire, amelyek téged imádnak. Íme, én, Raffangur, akit a Ramini-család egyedüli ivadékának vallanak, ezennel lemondok e szentesített jogról és kijelentem, hogy téged tartalak a Raminiak egyedüli igaz örökösének. Az Isten szelleme szállott meg minket gyűlésünkben, azt sugallotta a népek fejedelmeinek és főbbjeinek, hogy téged tiszteljenek mint ampanszakábét. Ők téged el nem hagynak soha és életük veszélyeztetésével megvédnek a franciák erőszakoskodásai ellen. Hirdess holnapra nyilvános kabart (gyűlést), hogy ott téged hűségünkről és engedelmességünkről biztosítsunk. Egyúttal arra kérünk, hogy ne a fehér, hanem a kék zászlót tized ki, jelölj annak, hogy hódolatunkat szívesen fogadod.» Benyovszky most röviden azt felelte, hogy szívesen látja a népek fejedelmeit együtt a kabarban, ahol nézeteit ki fogja fejteni. Erre a fejedelmek a földre borultak előtte és elégedetten távoztak.

17-én meg is tartották a nagy kabart. Korán reggel huszonegy ágyúlövés hirdeté a nap fontosságát. Hét órakor hatszáz szerezsen ment Benyovszky lakására. Kilenc órakor pedig megérkeztek a törzsfejedelmek mind kíséretükkel a dísztéren és tizenkét emberrel, kinek-kinek zászló a kezében, megkérték Benyovszkyt, hogy fáradjon közéjük. Hatvankét fejedelem volt együtt, kíséretük pedig teljes fegyverzetben nagy kört képezett. Manonganon volt az első szónok. «Mi fejedelmek és törzsfők - ezt mondá - akik itt egybegyűltünk, ösztönöztetve az irántad táplált szeretetünktől és tekintve a te örökségi jogodat és bölcsességedet, ampanszakábénak hirdetünk. Fogadd el, kérünk, e címet és méltóságot és légy meggyőződve, hogy szívünkből soha ki nem vész a hűség és szeretet irántad. Felelj nekünk!»

Benyovszky ezt felelte: «Hűségetek és ragaszkodástokat látván, lehetetlen tagadó választ adnom. Igenis elfogadom az ampanszakábé méltóságát, de csak abban a reményben, hogy buzgón támogatni fogtok ama törekvésemben, hogy e szép országot polgárosítsam.» Aztán kifejtette előttük, mekkora hasznuk lesz nekik, de kivált gyermekeiknek, ha jó és bölcs törvényeket alkotnak s azokat tiszteletben tartják; ha földjeiket jobban megmívelik s élénk kereskedelmet folytatnak idegen országokkal. Amint Benyovszky beszédjét elvégezte, éktelen örömrivalgás és lödözés kezdődött, amely teljes egy negyedóraig tartott. Majd felállott Szance fejedelem s így szólt: «A nemzetek egybegyűlt fejedelmei azt kívánják tőled, lépj ki a francia király szolgálatából s engedd meg mindazoknak a franciáknak, akik vagy veled, vagy már előbb e szigetre jöttek, hogy ugyanazt tegyék, ha kedvük tartja köztünk letelepedni. Jelentsd ki továbbá, hogy melyik tartományt kívánod lakóhelyül választani, hogy ott várost építsünk.»

Az első pontra vonatkozólag azt válaszolta Benyovszky, hogy mindaddig határozottan nem nyilatkozhatik, míg meg nem érkeznek a francia király biztosai, akik, amint értesült, útban vannak Madagaszkár felé. Előbb meg akarja tudni, mivel vádolták a francia kormánynál az isledefrancei urak, és mit akar vele a francia király. Arra kéri tehát a fejedelmeket, halasszák el az eskütételt, míg a francia király szolgálatáról a biztosok előtt lemond s elhatározásainak szabad ura lesz. Ami pedig az építendő várost illeti, legjobban szeretne a sziget közepén székelni, hogy egyformán közel lehessen minden tartományhoz.

Végül Szance azt indítványozta, hogy egyelőre az ampanszakábé csupán a fejedelmekkel kösse meg az esküt, később pedig, ha a francia szolgálatot elhagyja, újítsa meg az egész néppel. Ezt elfogadták. Evégből Benyovszkynak egy kis sebet kellett a bal mellén vágnia, amelyből minden fejedelem egy-egy csepp vért szívott ki, s emellett ki-ki kegyetlen átkokat mondott annak a fejére, aki a véresküt megszegi. Ezzel a kabar véget ért.

Július 21-én megérkeztek Bellecombe és Chevreau urak, a francia király biztosai, akik megkezdtek a vizsgálatot és huszonöt írott kérdést adtak át Benyovszkynak, hogy arra ugyancsak írásba adjon feleletet. E kérdések a gróf eddigi tevékenységére, kiadásaira, a telep állapotára, Madagaszkár természeti, néprajzi és kereskedelmi viszonyaira, stb.-re vonatkoztak. Másnap reggelig Benyovszky megírta pontonként a kívánt feleleteket, mire a biztosok elkérték számláit, kiállították az eddigi sáfarkodására nézve a felmentő bizonyítványt és 415 ezer frankra szóló váltót írtak alá számára, amely összeget ő a telep pénztárának előlegezett volna. 28-án Benyovszky átnyújtotta Bellecombenak írásban a lemondását, a csapatok vezérletét pedig Sanglier nevű tisztre bízta. A biztosok siettek vissza hajóikra, mert féltek a madagaszkári egészségtelen égaljtól, onnét aztán Benyovszkynak azt írták, hogy újabb utasítások érkeztek, szüntessen meg minden további terjeszkedést és tartson meg mindent a jelenlegi állapotban. Egyébként megadják neki az engedelmet, hogy a szigetről elmehet, amerre neki tetszik.

Hogy ím Benyovszky kilépett a francia király szolgálatából s a maga ura lett, a sziget fejedelmei és népei augusztus 10-én megkötötték vele a maguk szertartása szerint a véresküt. De a francia katonák sem akarták szeretett vezérüket elhagyni és kijelentették a grófnak, ha mint Madagaszkár ampanszakábéja őket szolgálatába nem fogadja, akkor maguk fogják a népet a francia telep ellen fellázítani s maguk fogják az erődítéseket lerombolni. Benyovszky tehát kénytelen volt a francia katonákat szolgálatába szerződtetni, nehogy a franciák telepe tönkremenjen.

Október 4-én Benyovszky gyűlésbe rendelte a törzsfejedelmeket s azt a kérdést vetette eléjük, mi történjék a franciák telepével Madagaszkár szigetén. Ő a maga részéről kötelességének tartja a francia királyt értesíteni a dolog jelen állásáról. Tiszta lelkiismerettel akar szembeállni - úgymond - a franciákkal, ha kormányuk konokul ragaszkodnék ahhoz a szándékához, hogy Madagaszkárt erőszakkal leigázza. Nyilatkozzanak tehát a fejedelmek egész őszintén: akarják-e a francia telep fennmaradását, vagy nem? Határozatukat szóról-szóra közleni fogja Franciaország királyával. Egy órai tanácskozás után azt felelték a fejedelmek: «Írd meg a francia királynak, hogy felajánljuk neki szívünket és barátságunkat, hanem csak a te vezetésed alatt akarunk élni. Te vagy a mi urunk és atyánk. Ha téged gyűlöletünkkel üldöznek, úgy sohasem tekintjük őket testvéreinknek, hanem az ő ellenségeik lesznek a mi barátaink. Ime, ez a mi véleményünk, ezt írd meg hűségesen a francia királynak és fogadd fel hittet, hogy mindenha jobban fogsz hozzánk ragaszkodni, mint a franciákhoz, és hogy soha bennünket el nem hagysz.» Ezzel vége volt a gyűlésnek, melyet a fejedelmek tiszteletére szerzett lakoma zárt be.

Hosszú megfontolás után Benyovszky arra szánta el magát, hogy maga megy el Franciaországba, elosztatja azokat a balhiedelmeket és előítéleteket, amelyeket az ő ellenségei, az

isledfrancei kormányzók, a miniszterekben az ő személye ellen támasztottak. Felvilágosítja őket, hogy a francia telep Madagaszkárban sokkal inkább fel fog virágozni, ha polgárius rendre törekvő s a franciákkal rokonszenvező nemzet lakja a szigetet. Arról pedig kezességet nyújt a francia kormánynak, hogy ő a rendet megszilárdítja s a francia nép iránti jóindulatot táplálni fogja a madagasszokban.

Mielőtt útra kelt volna, még mindent rendbe akart hozni új hazájában. Előbb megkötötte az egész néppel a vérszerződést, amely ünnepség 50 ezer ember jelenlétében leírhatatlan lelkesedéssel ment végbe. Együtt voltak a szigeten lakó valamennyi nemzetség követségei, még a szeklávoké is. Minden néptörzs külön-külön mutatta be hódolatát az új ampanszakábénak és tartott a szeretettől és tisztelettől áradó beszédet. Azután kiállították a választó okiratot, a fejedelmek pedig mind aláírták. Az okirat szövege ez volt: «Ez az esküokirat, amelyet Madagaszkár királyai, fejedelmei és törzsfejei 1776. évi október 10-én szereztek, megerősíti Benyovszky Móric Ágost grófot ampanszakábéi méltóságban. Miután népeink jelenlétében áldoztunk s a véresküt letettük, kinevezzük, valljuk és hirdetjük Benyovszky Móric Ágost grófot fő-fő fejedelmünknek vagy ampanszakábénak, amely méltóság a Raminiak szent családjának kihaltával megszűnt vala s amelyet mi Móric Ágostonban s az ő családjában ismét felélesztünk. Evégből alávettük magunkat az ő sérthetetlen hatalmának és Mahavelu tartományában a népek egyesülésének jeléül örök időkre emléket állítunk, hogy halhatatlanná tegyük szent esküvésünket s hogy a mi ivadékainknak ivadéakai az idők végeig szent tiszteletben tartsák. Átkozottak legyenek ivadékaink, ha akaratunknak nem engedelmessé válnak! Átkozott legyen örökségük! Átkozott legyen e föld terménye, mely őket táplálja. Nyűgözze őket a legborzasztóbb rabszolgaság!»

Néhány nap múlva Benyovszky írásban bemutatta az egybegyűlt fejedelmeknek a sziget népeinek adandó alkotmányt, amelyet el is fogadtak. Ennek az értelmében mindjárt tizenkét tagú főtanácsot választottak, melyben négy európai ember is helyet foglalt. Megállapították továbbá, hogy az ampanszakábé székvárosát a Mananguzon partjára építik. Végre pedig Benyovszky előadta, mennyire szükséges volna Franciaországgal vagy valamely más európai hatalommal kereskedelmi szerződést kötniök, hogy biztosítva volna terményeik kivitele s oly cikkek behozatala, melyek az ifjúság oktatására, az iparra stb.-re nézve szükségesek; mennyire szükséges volna továbbá, ha ügyes európaiak Madagaszkár szigetén letelepednének. Ő maga kíván - ezzel fejezte be beszédjét - Európába utazni s e dolgokat legjobb belátása szerint rendezni.

Csak az öreg Raffangur ellenezte Benyovszkynak ezt a szándékát. «A biztos halálnak méggy elébe», mondá és földieikhez fordult, megeskertvén őket, hogy tartóztassák vissza a grófot. De ez szerencsétlenségére oly makacsul ragaszkodott ehhez a tervéhez, hogy a fejedelmek, noha vérző szívvel, kénytelenek voltak belenyugodni. Megígérték, hogy távollétében az alkotmány értelmében fog a főtanács uralkodni, hogy a szigetre idegeneket nem bocsátanak; Benyovszkynak pedig szentül meg kellett fogadni, hogy vissza fog térni.

December 11-én Benyovszky elment Louisbourgba, hogy az ott horgonyzó Le Belle Arthur nevű hajóra szálljon. Amint a tengerpartra ért, ott már vártak rá a sziget törzsfejedelmei, hogy búcsút vegyenek tőle s hogy Zananhart kérjék, oltalmazza Benyovszky minden lépését. E ragaszkodás láttára s valószínűleg szerencsétlen vége sejtelmében, a gróf sírni kezdett. December 14-én indult útra és szerencsésen eljutott Franciaországba. Itt azonban a minisztérium részéről sok bosszantásnak és üldözésnek volt kitéve. Kapta tehát magát, elment Bécsbe s II. József császárt akarta rábírní, hogy támogassa őt Madagaszkárra vonatkozó tervei kivitelében.

Két évig időzött Osztrákország fővárosában anélkül, hogy célt ért volna. 1783. évi december havában már Angolországban találjuk Benyovszkyt. A brit kormánynak hasonló javaslatot tesz, de tervét az angol kormány sem fogadta el. 1784-ben tehát családotul elment Benyovszky Marylandba, az Északamerikai Egyesült Államokba, vagy négyezer font sterlingért árucikkeket vivén magával. Amire az európai hatalmak nem akartak vállalkozni, arra egy élelmes baltimorei kereskedelmi társaság vállalkozott, hogy t. i. kereskedelmi viszonyba lép Madagaszkárral. E társasággal mindent rendbehozott Benyovszky. Ez ellátta őt egy jó hajóval, hajósnéppel és pénzzel, s 1784 decemberében útra indult új hazája felé. Madagaszkár nyugati partján fekvő Szent Ágoston volt utazási célja, ott akart most egy nagyobbszerű kereskedelmi telepet létesíteni. De eltévesztették az irányt, s egyszer csak Brazília partján találták magukat. Brazília partjáról szól Benyovszky utolsó levele. További viszontagságairól és haláláról csak társai levelei adnak homályos hírt. Annyi bizonyos, hogy 1785 májusában kikötött Madagaszkár északnyugati partján, Szent Sebestyén fokához közel. Innen elindult néhány elszánt társával a szárazföldre, s úgy intézkedett, hogy hajója egy meghatározott napon a sziget keleti partján levő Antongil öblében kössön ki, ott majd találkozni fog a hajón maradt embereivel. De úgylátszik a hajó cserbenhagyta Benyovszkyt. A gróf azonban nemsokára egy jókora csapatot gyűjtött maga köré a szigetlakók közül. De közte s a franciák között nemsokára viszályok támadtak, s midőn Benyovszky Foul Point közelében várost akart alapítani, az ott horgonyzó francia hadihajó legénysége megtámadta őt. A franciák nemsokára segítséget kaptak Isle de France-ból, s most támadásra indultak az ellen a földelőítés ellen, amelybe Benyovszky két európai emberrel és harminc szerencsennel visszavonult. A franciák első rohamára a szerencsenek rémülten futásnak eredtek, maga Benyovszky pedig egy puskagolyótól találva, a mellvédő bástya mögött összerogyott. Onnan aztán hajánál fogva kihúzták a franciák, és néhány perc múlva kiadta lelkét.

Igy halt meg a messze délszaki tenger szigetén elhagyva, senkitől meg nem siratva Benyovszky Móric, egy lángszellemű férfiú, akinek tettejét és törhetetlen akaratát a sok viszontagság, a sok szenvedés még jobban megacélozta, aki szerencsésebb viszonyok között képes lett volna világraszóló nagy tetteket végvezvinni.

-&-